

Genomförda åtgärder för att uppnå miljökvalitetsnormer för vatten 2019

Utgiven av:	Vattenmyndigheterna i samverkan, 2020
Diarienummer:	537-25135-2020 (Länsstyrelsen Västra Götaland)
Rapportnummer:	2020:1
Ansvarigt distrikt:	Västerhavets vattendistrikt
Författare:	Niclas Engene, Hanna-Mari Pekkarinen-Rieppo, Stina Welander och Malin Willför
Foto framsida/baksida:	Ana Tronholm
Tryckt hos:	Endast digital utgåva
Upplaga:	Digital utgåva

Inledning	4
Slutsatser	4
Myndigheternas återrapportering	4
Länsstyrelsernas återrapportering	5
Kommunernas återrapportering	6
De nationella myndigheternas rapportering	6
Övergripande om de nationella myndigheternas arbete	6
Boverket	10
Energimyndigheten.....	12
Försvarsinspektören för hälsa och miljö (före detta generalläkaren)	13
Havs- och vattenmyndigheten (HaV)	16
Jordbruksverket	25
Kammarkollegiet	33
Kemikalieinspektionen	33
Läkemedelsverket.....	37
Naturvårdsverket	39
Skogsstyrelsen	51
Sveriges geologiska undersökning (SGU)	56
Trafikverket.....	58
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB).....	59
Länsstyrelserna	61
Länsstyrelsernas arbete med tillsyn	62
Kommunernas rapportering	79
Miljötillsyn (åtgärd 1, 2, 3, 4, 5c)	80
Dricksvattenskydd och vattenuttag (åtgärd 5a, 5b, 5e).....	90
Fysisk planering (åtgärd 5d, 6).....	94
Dagvatten och vatten- och avloppsvattenplaner (åtgärd 7, 8)	99

Inledning

Sveriges fem vattendelegationer beslutade i december 2016 om ett åtgärdsprogram för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten. Programmet innehåller åtgärder som myndigheter och kommuner genomför inom sina respektive ansvarsområden. Den inledande åtgärden riktade mot samtliga myndigheter och kommuner lyder:

Myndigheter och kommuner åtgärd 1.

Alla myndigheter och kommuner som omfattas av detta åtgärdsprogram ska senast i februari varje år, med början 2018, rapportera till vattenmyndigheterna vilka åtgärder som genomförts under föregående kalenderår i syfte att säkerställa att miljö kvalitetsnormerna för vatten inom myndighetens eller kommunens verksamhetsområde kan följas.

Vattenmyndigheterna utvecklar årligen rapporteringen i samverkan med respektive myndighet. Totalt ingår 13 nationella myndigheter i vattenmyndigheternas åtgärdsprogram (myndigheterna som ingår är listade i *tabell 1*). Under 2019 genomfördes dialogmöten med samtliga nationella myndigheter. De årliga dialogerna resulterar i de frågeformulär som är grunden för årets rapportering. För kommuner och länsstyrelser har mindre justeringar gjorts i frågeformulären för 2019 efter de synpunkter som kommit in i samband med föregående års rapportering.

Bland de 13 nationella myndigheter som ingår i åtgärdsprogrammet har 12 inkommit med svar. Samtliga länsstyrelser och 261 kommuner har svarat i denna återrapporering.

Vattenmyndigheterna sammanfattar i denna rapport myndigheters och kommuners svar. Syftet är att ge en övergripande bild av hur arbetet med åtgärdsprogrammet för vatten fortskrider och att ge en återkoppling till dem som har rapporterat in.

Den som önskar läsa de fullständiga svaren från respektive myndighet, länsstyrelse och kommun kan kontakta Länsstyrelsen Västerbotten, e-postadress: vasterbotten@lansstyrelsen.se.

Slutsatser

Myndigheternas återrapporering

Av de nationella myndigheternas åtgärder är det 24 som är avklarade eller följer tidsplan och genomförs på ett tillfredsställande sätt så att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas. Detta är 60 procent av åtgärdsprogrammets åtgärder riktade till nationella myndigheter. Sex av åtgärdena (15 %) är antingen ej påbörjade eller kraftigt försenade och ytterligare tio åtgärder (25 %) är delvis påbörjade. Detta är en ökning i antalet åtgärder hos nationella myndigheter som följer tidsplanen och förväntas vara avklarade i slutet av den pågående förvaltningscykeln.

Att inte alla åtgärder fortgår enligt plan kan ge konsekvenser för länsstyrelser och kommuners arbete enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram. Många gånger bygger åtgärderna på den ”blå tråden” som är en kedja från vägledande myndigheter till tillsynsmyndighet och ner till kommunerna. Då denna kedja bryts i ett tidigt stadium medför det förseningar längre fram i kedjan och möjligheten att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten försvåras. De främsta orsakerna till att åtgärder inte genomförs i den takt som finns angivet i åtgärdsprogrammet varierar men exempel kan vara indragen finansiering, omprioriteringar inom myndigheten eller ny lagstiftning.

De myndigheter som helt eller delvis ligger i fas med åtgärdsarbetet är Skogsstyrelsen, Kemikalieinspektionen, Läke medelsverket, Trafikverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och Sveriges geologiska undersökning (SGU). Dessa myndigheter har i många fall redan involverat vattenförvaltningen i sin dagliga verksamhet och är därför inte främmande för de typer av insatser som krävs enligt åtgärdsprogrammet.

Några av myndigheter har gått från att vara helt i fas med sina åtgärder till enbart delvis i fas. Detta beror på att vissa åtgärder ska vara genomförda senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande. Har myndigheten inte hunnit helt klart med dessa åtgärder kan det innebära att åtgärderna behöver kvarstå även i nästa cykel. Många åtgärder har ingen tidsberäkning utan ska genomföras löpande. Tillsyn och informationsinsatser är exempel på sådana åtgärder.

De myndigheter som har en eller flera åtgärder som är försenade behöver se över vad som kan göras i fråga om finansiering och prioritering av arbetet. I annat fall riskerar även andra delar av åtgärdsarbetet att bli försenat.

Länsstyrelsernas återrapportering

Många av länsstyrelsernas åtgärder rör tillsyn. I rapporteringen för 2019 märks att två tredjedelar av länsstyrelserna fortfarande använder miljö kvalitetsnormerna (MKN) för vatten som en av flera prioriteringsgrunder när man planerar sitt arbete. Däremot rapporterar endast 14 procent av länsstyrelserna att MKN varit en grund i behovsbedömningen. Detta innebär en kraftig nedgång från 2019 då 38 procent av länsstyrelserna angav att de använde MKN som en grund. Skälet till nedgången uppges av de flesta länsstyrelser vara att den mall som Miljö samverkan Sverige tagit fram inte omfattar MKN.

Enligt utdrag från länsstyrelsernas gemensamma tidredovisning syns att mer tid (355 dagar) lagts på planerad, egeninitierad tillsyn av vattenskyddsområden under 2019. Det är en ökning jämfört med 2018 då endast 84 dagar registrerats för arbetet. Det är även mer tid än de 332 dagar som länsstyrelserna uppgav att de planerat för i verksamhetsplaneringen för 2019.

Kommunernas återrapportering

Totalt 261 kommuner har besvarat årets enkät, vilket är fler än föregående år och indikerar en trend om ökande engagemang från kommunerna. Cirka 31 procent av kommunerna har förankrat rapporteringen av genomförda åtgärder hos kommunstyrelsen, vilket är en relativt kraftig uppgång från 25 procent under 2018.

Det är tydligt att allt fler kommuner använder sig av miljö kvalitetsnormer för vatten som stöd för prioritering vid olika typer av insatser och åtgärder, exempelvis i arbetet med framtagande av VA-planer och i prioriteringen av tillsyn. Ett stort arbete med att kartlägga, inventera och åtgärda enskilda avlopp har genomförts. Många använder sig även här av MKN för vatten som verktyg i arbetet med att prioritera tillsyn och åtgärder. Hela 89 procent av kommunerna skriver att det tas hänsyn till MKN för vatten vid tillsyn av enskilda avlopp.

75 procent av de svarande kommunerna anger för 2019 att man har genomfört en miljöbedömning av översiktsplanen där man tagit med MKN för vatten in i bedömningen.

De nationella myndigheternas rapportering

De nationella myndigheterna rapporterar årligen till vattenmyndigheterna genom individuella frågeformulär.

Av de nationella myndigheterna har alla utom Kammarkollegiet besvarat formulären för år 2019. Efter överenskommelse mellan Kammarkollegiet och vattenmyndigheterna behöver myndigheten inte återrapportera sitt arbete under 2019. I följande avsnitt har vattenmyndigheterna sammanfattat varje myndighets svar. Myndigheternas fullständiga svar finns tillgängliga hos vattenmyndigheterna; kontakta Länsstyrelsen Västerbotten, e-postadress: vasterbotten@lansstyrelsen.se.

Övergripande om de nationella myndigheternas arbete

För de nationella myndigheterna ses en utveckling i positiv riktning då flera åtgärder har kommit igång jämfört med föregående år. Samtidigt är det bekymmersamt att några åtgärder fortfarande inte påbörjats. De nationella myndigheternas åtgärder är ofta en förutsättning för att andra myndigheter så som länsstyrelser och kommuner ska kunna genomföra sina. Åtgärdsprogrammet är uppbyggt så att åtgärderna hänger ihop i en kedja. Om en försening uppstår i ett tidigt skede riskerar det att påverka andra åtgärder. En del åtgärder är därför formulerade med målår då åtgärderna ska vara vidtagna. För en del av de nationella myndigheternas åtgärder var målåret 2018. De myndigheter som har åtgärder som är försenade behöver se över vad som kan göras för att arbetet ska bli klart.

Exempel på svårigheter med åtgärder är:

I den sammanfattande bedömningen av myndigheternas genomförande som visas i *tabell 1* nedan går att utläsa att åtgärdstakten i vissa fall har avtagit i jämförelse med förra åiterrapporteringen. I andra fall har åtgärdstakten förblivit densamma, vilket kan vara en för låg takt då vissa av åtgärderna skulle ha varit färdiga 2019. Detta kan ha många orsaker så som minskad finansiering. De åtgärder där genomförandet inte anses tillräckligt för att målet för åtgärden ska kunna nås presenteras nedan:

- **Boverket (Åtgärd 1a-c)**
Eftersom Boverket ännu inte har publicerat eller tagit fram de vägledningar som åtgärden avser och då åtgärden ska vara vidtagen senast 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärdsgenomförandet är delvis påbörjat, men kraftigt försenat. Boverket anger själva att de inte har tagit fram några direkta vägledningar kopplat till miljö kvalitetsnormer för vatten eller regionala vattenförsörjningsplaner.
- **Energimyndigheten (Åtgärd 1)**
Energimyndigheten är ny myndighet i vattenmyndigheternas åtgärdsprogram sedan 2018 då ett tilläggsprogram för nya prioriterade ämnen samt särskilt förorenande ämnen togs fram av vattenmyndigheterna. Myndigheten bedriver en del arbete för att minska utsläpp från förbränning, dock ej med direkt koppling till utsläpp av dioxin och minskad förorening av våra vattenmiljöer. På grund av detta anser vattenmyndigheterna att åtgärden inte är påbörjad.
- **Försvarsinspektören för hälsa och miljö (Åtgärd 2)**
FIHM jobbar med ett förslag till författningssamling kring skyddet av dricksvattentäkter, som förhoppningsvis kan presenteras under 2020. Samverkan sker med fastighetsägarna men myndigheten anser inte att den kan lägga fram en övergripande plan, och det saknas ett helhetsperspektiv.
- **Havs- och vattenmyndigheten (Åtgärd 3)**
Eftersom arbetet med den nationella kalkningsplanen är försenat och åtgärden ska vara vidtagen senast juni 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärden är påbörjad, men försenad. HaV har en plan för arbetsprocessen för ny nationell plan för kalkningsverksamhet och har identifierat ett behov av underlag. Förseningen beror bland annat på minskad personalresurs för kalkningsverksamheten. Dessutom har ett omtag krävts för försurningsbedömningen av kalkade vatten inom kalkningsverksamheten, vilken var tänkt som ett försteg innan de regionala åtgärdsplanerna utformades.
- **Havs- och vattenmyndigheten (Åtgärd 5)**
HaV har aktivt arbetat med att distribuera åtgärdsmedel för att främja genomförande av restaureringsåtgärder. Dock saknas en nationell strategi för finansieringen, och HaV rapporterar inget pågående eller framåtskridande arbete med åtgärdsuppgiften. På grund av detta anser vattenmyndigheterna att åtgärden är kraftigt försenad.

- **Jordbruksverket (Åtgärd 4)**
Flera av de specifika åtgärderna har inte utförts i tillräcklig grad för att bidra till att miljö kvalitetsnormer för vatten uppfylls. Jordbruksverket har dock ökat sina åtgärdsansträngningar under 2019 och VM anser därför att detta arbete är försenat men pågående.
- **Jordbruksverket (Åtgärd 5)**
Åtgärden om vidareutveckling av egenkontroll skulle varit vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande. Jordbruksverket har fått prioritera om arbetet med att utveckla tillsynsvägledningen vilket nu planerats till 2020. VM anser därför att detta arbete är ej påbörjat.
- **Naturvårdsverket (Åtgärd 6)**
Naturvårdsverket har i samarbete med HaV tagit fram en vägledning till länsstyrelserna i frågor om prövning av anmälningspliktig vattenverksamhet. Samtidigt saknas i nuläget finansiering för det fortsatta arbetet i det projekt där frågan drivits. Då mållåret för åtgärden är juni 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärden går från delvis påbörjad till kraftigt försenad.
- **Skogsstyrelsen (Åtgärd 4)**
Åtgärden skulle enligt åtgärdsprogrammet ha varit vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande. Myndigheten arbetar fortfarande med att sammanställa uppföljning hänsyn i skogen med avseende på målbilderna för funktionella kant zoner vid vatten. Detta har gjort att myndigheten inte har kunnat färdigställa åtgärden. Åtgärden har därför gått från pågående till delvis påbörjad och behöver därmed fortsätta även i kommande förvaltningscykel.

Några exempel på utveckling av åtgärder är:

- **Trafikverket (Åtgärd 1a)**
Myndigheten 2019 har initierat ett nationellt arbete med att identifiera sådana platser där vägbankar och banvallar riskerar snöra av vattenområden med skadlig inverkan på vattenomsättningen för att sedan, vid behov, kunna vidta åtgärder. Under 2020 planerar Trafikverket att utöka arbetet geografiskt till att omfatta fler regioner.
- **Försvarsinspektören för hälsa och miljö (Åtgärd 2)**
Försvarsinspektören för hälsa och miljö (FIHM) anger att de jobbar med ett förslag till försvarets författningssamling kring skyddet av dricksvattentäkter. Förhoppningsvis kan FIHM presentera förslaget under 2020.

I tabell 1 sammanfattas hur långt de nationella myndigheterna har kommit i respektive åtgärd i åtgärdsprogrammet. Vattenmyndigheten har gjort en bedömning av genomförandet utifrån inkomna svar enligt följande:

Klar – vit markering- åtgärden är helt genomförd och avslutad.

Pågående – grön markering – arbetet har kommit igång och pågår enligt plan.

Delvis påbörjad - arbetet har påbörjats men vissa delar saknas.

Ej påbörjad - arbetet har inte påbörjats alls eller är kraftigt försenat.

Ej svar – myndigheten har inte svarat.

Tabell 1. Sammanfattande lägesbedömning av de centrala myndigheternas arbete med åtgärdsprogrammet för vatten.

Myndighet och åtgärd	Status 2017	Status 2018	Status 2019
Boverket 1a	gul	gul	gul
Boverket 1b	gul	gul	gul
Boverket 1c	gul	gul	gul
Energimyndigheten	grå	grå	röd
FIHM 1	gul	grå	gul
FIHM 2	gul	grå	röd
FIHM 3	gul	grå	gul
FIHM 4	gul	grå	gul
HaV 1	grön	grön	grön
HaV 2	grön	grön	vit
HaV 3	gul	röd	röd
HaV 4	gul	gul	grön
HaV 5	röd	gul	röd
HaV 6	grön	gul	gul
HaV 7	gul	grön	grön
HaV 8	gul	grön	grön
Jordbruksverket 1	grön	grön	grön
Jordbruksverket 2	grön	grön	grön
Jordbruksverket 3	grön	grön	grön
Jordbruksverket 4	gul	röd	gul
Jordbruksverket 5	röd	röd	röd
Jordbruksverket 6	gul	gul	grön
Kammarkollegiet 1	röd	röd	grå
Kemikalieinspektionen 1	grön	grön	grön
Läkemedelsverket 1	gul	grön	grön

Myndighet och åtgärd	Status 2017	Status 2018	Status 2019
MSB	vit	vit	grön
Naturvårdsverket 1	grön	grön	grön
Naturvårdsverket 2	gul	grön	grön
Naturvårdsverket 3	grön	grön	vit
Naturvårdsverket 4	grön	grön	grön
Naturvårdsverket 5	röd	grön	grön
Naturvårdsverket 6	gul	röd	röd
Naturvårdsverket 7	gul	grön	grön
Skogsstyrelsen 1	grön	grön	grön
Skogsstyrelsen 2	grön	grön	grön
Skogsstyrelsen 3	grön	grön	grön
Skogsstyrelsen 4	grön	grön	gul
SGU 1	grön	grön	vit
SGU 2	gul	grön	vit
Trafikverket 1	grön	grön	grön

Boverket

Åtgärd 1 – Fysisk planering

Åtgärd 1.

Boverket ska vägleda länsstyrelser och kommuner om fysisk planering enligt plan- och bygglagen (PBL). Boverket behöver särskilt utveckla vägledning:

- a) till länsstyrelserna om granskning och överprövning av detaljplaner och områdesbestämmelser för tillämpning av miljökvalitetsnormerna för vatten, samt vägledning för mellankommunal samverkan avseende planering, planläggning och andra ärenden enligt PBL där avrinningsområden delas mellan flera kommuner,
- b) till kommuner om tillämpningen av miljökvalitetsnormerna för vatten i detalj- och översiktsplanering,
- c) om hur regionala vattenförsörjningsplaner och annat regionalt planeringsunderlag kan användas i översikts- och detaljplanering och i övriga ärenden enligt PBL.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Boverket har inte tagit fram några direkta vägledningar kopplat till miljökvalitetsnormer för vatten eller regionala vattenförsörjningsplaner. Däremot behandlas miljökvalitetsnormer och relaterad problematik i flera olika sammanhang. Bland annat har rapporten ”Vattendirektivet i fysisk planering Boverket 2005” tagits fram.

Boverket uppmärksammar ett antal oklarheter som inte kan överlämnas att lösas av rättstillämpningen, utan istället bör hanteras genom förtydligande av lagstiftningen. Det handlar bland annat om hur miljökvalitetsnormer regleras i PBL, och om den i PBL oklara kopplingen till beslutade åtgärdsprogram. Boverket beskriver också i rapporten hur det behöver utvecklas ett samspel mellan översiktsplan och åtgärdsprogram.

Myndigheten har också tagit fram rapporterna ”Fysisk planering för en trygg dricksvattenförsörjning – behov och möjligheter Boverket 2018” och ”Dagvatten i detaljplan Boverket 2015”.

a) Vägledning för granskning och överprövning av detaljplaner och områdesbestämmelser samt vägledning för mellankommunal samverkan (Åtgärd a)

Under 2019 genomförde Boverket inte några insatser för tillsynsvägledning för länsstyrelserna avseende miljökvalitetsnormer för vatten. Boverket avser att genomföra åtgärd 1b, om vägledning för kommunerna, innan genomförandet av åtgärd 1a om länsstyrelsernas tillsyn över kommunerna. Delen i åtgärd 1a om vägledning kring hantering av kommungemensamma avrinningsområden genomförs integrerat med åtgärd 1b, se punkten nedan.

b) Vägledning för vatten i detalj- och översiktsplanering (Åtgärd b)

Under 2019 genomfördes inga direkta insatser för vägledning eller tillsynsvägledning om miljökvalitetsnormer för vatten. Boverket besvarade dock en skriftlig fråga om miljökvalitetsnormer för vatten och fysisk planering, där de bedömde att svaret kan vara av intresse för flera av landets kommuner och länsstyrelser. Svaret har därför spridits genom olika nätverkskontakter.

c) Vägledning för vattenförsörjningsplaner och annat regionalt planeringsunderlag (Åtgärd c)

Under 2019 påbörjade Boverket ett arbete för att vidareutveckla den vägledning om vattenförsörjning som publicerades 2018. Som extern referensgrupp användes arbetsgruppen för planering inom nationella dricksvattennätverket. I denna grupp finns representanter för Livsmedelsverket, Sverige geologiska undersökning (SGU), Havs- och vattenmyndigheten (HaV), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Sveriges kommuner och landsting (SKL) samt Lantbrukarnas riksförbund (LRF).

Under 2020 planerar Boverket också att publicera en webbutbildning om översiktsplanering och vattenförsörjning. Utbildningen ger kunskap om översiktsplanens funktion, innehåll och planprocessens olika skeden. Vattenförsörjning ingår som fördjupning.

Boverket bedömer att åtgärderna kommer vara avslutade enligt följande:

- *åtgärd a*, tillsynsvägledning om MKN vatten, klar i december 2021 (planeras genomföras efter åtgärd b).
- *åtgärd b*, vägledning om MKN vatten i översiktsplan (ÖP) och detaljplan (DP), december 2020. Åtgärd c, vägledning om regionala vattenförsörjningsplaner i ÖP och DP, vägledning är framtagen. Den befintliga vägledningen kommer att vidareutvecklas under 2020 inom Boverkets regeringsuppdrag nummer 7: *Ta fram vägledning om dricksvattenförsörjning vid planläggning*.

Energimyndigheten

Åtgärd 1 – Dioxiner

Åtgärd 1.

Energimyndigheten ska identifiera hur myndighetens arbete kan bidra till att begränsa utsläppen av dioxiner till luft.

Åtgärden ska vara genomförd senast den 31 december 2019.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är kraftigt försenad.

Energimyndigheten bedömer att myndighetens verksamhet kan ha en indirekt påverkan på utsläpp av dioxin främst kopplat till el- och fjärrvärmeproduktion, förbränning inom industrin, småskalig vedeldning och i arbetet med den övergripande omställningen av energisystemet. Nedan följer några exempel på myndighetens styrmedel och verksamheter som kan ha en indirekt påverkan på utsläppen av dioxiner till luft:

Forskningsfinansiering: Energimyndigheten finansierar forskning inom el- och fjärrvärmeproduktion. Sveriges elproduktion är i dag till stor del fossilfri, men inte 100 procent förnybar. För att möta målet om noll nettoutsläpp av växthusgaser till 2045 behöver nya lösningar tas fram och prövas. Energimyndigheten ser elektrifieringen framför allt inom industri- och transportsektorn som en möjliggörare för att ställa om till ett energisystem med låg klimat- och miljöbelastning. Den forskningsfinansiering som är inriktad mot bränslebaserad el- och värmeproduktion ska bidra till att göra omvandlingsprocesserna från biobränslen och avfall till el och värme mer effektiva och med minskad miljöpåverkan.

Elcertifikatsystemet: Biobränslebaserad elproduktion är berättigad till elcertifikat inom elcertifikatsystemet. Elcertifikat är ett ekonomiskt stöd för producenter av förnybar el och har funnits i Sverige sedan år 2003.

Industriklivet: Stora och komplexa tekniksprång krävs inom flera industrier för att nå klimatmålet. Inom industriklivet finansieras åtgärder som bidrar till att minska industrins processrelaterade utsläpp av växthusgaser eller att uppnå negativa utsläpp genom avskiljning, transport och geologisk lagring av växthusgaser av biogent ursprung eller som tagits ut ur atmosfären. Satsningen är 300 miljoner kronor om året 2018–2040.

Informationskampanj – Tänd i toppen: Ett sätt att begränsa utsläppen från vedeldning är att elda på ett sätt som gör att utsläppen blir så låga som möjligt. Energimyndigheten har tillsammans med Naturvårdsverket och andra myndigheter, kommuner, forskare, kamintillverkare och sotare tagit fram råd om hur man kan minimera miljö- och hälsofarliga utsläpp vid vedeldning. Kampanjen genomfördes första gången eldningssäsongen 2017–2018 och en ny omgång planeras att genomföras under 2020.

De styrmedel och verksamheter som redovisas ovan kan ha en indirekt påverkan på utsläppen av dioxin till luft. Energimyndigheten menar dock att det primära syftet med styrmedlen inte är att minska utsläppen av dioxin. Därför finns ej kvantitativa underlag för att bedöma ifall de befintliga styrmedlen kan öka halterna dioxinutsläpp.

Försvarsinspektören för hälsa och miljö (före detta generalläkaren)

Åtgärd 1 – Miljöfarlig verksamhet och förorenade områden

Åtgärd 1.

FIHM ska i sin tillsyn av

- a) miljöfarlig verksamhet och andra verksamheter utöka och prioritera tillsynen så att den med beaktande av ett avrinningsområdesperspektiv inriktas på verksamheter som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs eller riskerar att inte följas,
 - b) förorenade områden särskilt prioritera och ställa krav på utredningar och åtgärder i områden där det behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.
- Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Åtgärdsprogram 2018-2021 Åtgärder som omfattar ämnena dioxiner och dioxinlika föreningar, PFOS, aklonifen, cypermetrin och cybutryn i ytvatten samt PFAS (summa 11) i grundvatten ska vara vidtagna senast den 22 december 2021 och därefter genomföras kontinuerligt. Det innebär att Försvarsinspektören för hälsa och miljö senast i december 2021 ska ha tagit fram en sammanställning över vilka miljöfarliga verksamheter som misstänks bidra till att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs, att det finns en tidsatt plan för tillsyn av dessa och att tillsyn utifrån ett avrinningsområdesperspektiv har påbörjats. Dessutom ska Försvarsinspektören för hälsa och miljö senast vid denna tidpunkt ha tagit fram en sammanställning över de förorenade områden som misstänks bidra till att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs och ställt krav på utredning i dessa områden.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Försvarsinspektören för hälsa och miljö (FIHM) uppger att det under 2019 genomfördes 334 tillsynsbesök där totalt 51 avvikelser påträffades inom kemikalieområdet. Risker, förvaring och förbrukning kontrollerades vid varje tillfälle. I de flesta fall åtgärdades identifierade avvikelser direkt, annars sker uppföljning vid nästa tillsynsbesök och vid allvarigare avvikelser föreläggs verksamheten. Tillsyn på RESMAT (central inköps- och distributionsenhet på Försvarsmakten) planerades för 2019, men genomfördes först under våren 2020.

Generellt har myndigheten inte miljökvalitetsnormerna för vatten som huvudsaklig parameter, men de finns alltid på något sätt med i den övergripande bedömningen – negativ påverkan på en vattenförekomst ska alltid minimeras. I dagsläget ligger både FIHM:s och verksamhetsutövarnas fokus i första hand på PFAS, och utredningar har genomförts på alla de drygt 80 objekt där det har funnits en risk att det finns en PFAS-förorening. Det handlar framför allt om flygplatser eller flygbaser och brandövningsplatser, både historiska och sådana som fortfarande är i drift. FIHM:s prioritering i nuläget är att i första hand få till åtgärder för att minska spridningen till dag- och spillvattennätet från de områden som har konstaterats vara förorenade. Försvarsmakten arbetar parallellt med försök och forskning för att hitta fungerande metoder för efterbehandling.

Åtgärd 2 – Dricksvattenförsörjning

Åtgärd 2.

FIHM ska inom sitt ansvarsområde säkerställa ett långsiktigt skydd för den nuvarande och framtida dricksvattenförsörjningen samt bedriva systematisk och regelbunden tillsyn av vattentäkter som försörjer fler än 50 personer eller där vattentäktens uttag är mer än 10 m³/dag. Åtgärden ska genomföras i samverkan med berörda länsstyrelser. När det gäller att säkerställa skydd för dricksvattenförsörjningen, inom FIHM:s ansvarsområde, ska åtgärden vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Tillsynen ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är kraftigt försenad.

FIHM jobbar med ett förslag till författningssamling kring skyddet av dricksvattentäkter, som förhoppningsvis kan presenteras under 2020. Samverkan sker med fastighetsägarna, men myndigheten anser inte att man kan lägga fram en övergripande plan, och det saknas ett helhetsperspektiv.

Åtgärd 3 – Vandringshinder

Åtgärd 3.

FIHM ska i sin tillsyn av vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur vid vägpassager över vatten beakta att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas. Åtgärden ska genomföras i samverkan med Trafikverket och berörd länsstyrelse och kommun.

Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

FIHM och Fortifikationsverket identifierade 28 definitiva och 23 partiella vandringshinder under 2018 och 2019. Sammanlagt 241 objekt kontrollerades. Vandringshindren fördelas på som mest 18 vattenförekomster. De definitiva vandringshindren finns lokaliserade på 15 geografiskt skilda skjutövningsfält, och de partiella finns på nio fält. På sex av fälten sammanfaller definitiva och partiella vandringshinder.

Fortifikationsverket håller på att ta fram ett förslag på prioriterad och tidsatt åtgärdsplan för de identifierade vandringshindren.

FIHM menar att det är mycket svårt att beräkna kostnaderna för att åtgärda ett vandringshinder. Detta då de finns över hela landet och vissa är förhållandevis lättillgängliga medan andra är mycket svårare att ta sig till med de maskiner och dylikt som behövs vid en åtgärd.

Vägtrummor, dämmen och andra vandringshinder har löpande åtgärdats genom åren i samband med övriga underhållsarbeten. Vad gäller verksamhet så ställer FIHM krav på hänsyn vid till exempel broslagning, passager och överfarter så att passage kan ske utan påverkan på vattenflöden och organismer.

Den genomförda inventeringen ger både FIHM och Fortifikationsverket en bra bild över omfattningen och lokaliseringen av de identifierade vandringshindren och kan med detta underlag påbörja ett arbete med att återställa vattenförekomsterna.

Åtgärd 4 – Enskilda avlopp

Åtgärd 4.

FIHM ska inom ramen för sin tillsyn och/eller tillståndsprövning av enskilda avlopp ställa krav på begränsade utsläpp av fosfor och kväve där det behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas, av reningsverk och avloppsledningsnät se till att det ställs krav på ökad rening eller på annat sätt minskade utsläpp där det behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Det finns cirka 300 enskilda avlopp inom FIHM:s tillsynsområde. Det har genom åren löpande ställts krav på förbättringsåtgärder så de flesta har redan en hög skyddsnivå. Många avlopp används begränsat och myndigheten menar att fosforreduktionen är försumbar om riktade krav på åtgärder skulle genomföras. Därmed är det inte heller skäligen att kräva detta.

Det finns 21 avloppsreningsverk inom FIHM:s tillsynsområde och de är av varierande storlek och reningsgrad. När brister eller problem identifieras i tillsynen (vart tredje år eller oftare) ställs krav på åtgärder.

FIHM anger att fosforreduktion från deras dagvattenanläggningar inte är särskilt omfattande, då det endast är vid halkbekämpning på flygbanor som det sker någon form av fosforbelastning till dagvattennätet. Det hanteras bland annat med separata dagvattensystem för banvatten som samlas upp och omhändertas till exempel i anlagda fosforfällor.

Havs- och vattenmyndigheten (HaV)

Åtgärd 1 – Enskilda avlopp

Åtgärd 1.

Havs- och vattenmyndigheten ska:

- a) fortsätta att arbeta med utveckling av styrmedel så att utsläppen av kväve och fosfor från enskilda avlopp minskas samt
- b) i frågor kring prövning och tillsyn av enskilda avlopp, fortsätta att utveckla sin vägledning till länsstyrelser och kommuner.

Åtgärden ska leda till att det dels utarbetas styrmedel dels utvecklas vägledning om vilka åtgärder som behöver genomföras för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Havs- och vattenmyndigheten (HaV) har under 2019 lanserat en ny webbaserad vägledning för prövning av små avloppsanläggningar. Den nya vägledningen har spridits till länsstyrelser och kommuner genom träffar, dit alla länsstyrelser och kommuner har bjudits in.

Under 2019 har HaV publicerat fyra nyhetsbrev om små avlopp, med drygt 700 prenumeranter. HaV:s webbplats utvecklades med fler och uppdaterade frågor och svar för att ge snabb och konkret tillsynsvägledning. Uppföljningar av besöksstatistiken visar att HaV:s avloppssidor är välbesökta både av kommuner och av privatpersoner.

Flera rapporter som finansierats av HaV har publicerats på deras hemsida:

- Läkemedel i källsorterade avloppsfraktioner – en kunskapsammanställning
- Funktion hos markbaserade reningsanläggningar i fält - komplettering
- Kvalitetssäkring av bergkross och naturgrus som filtermaterial i markbäddar
- Slambildning och mikrobiell sammansättning av biofilm i infiltrationsanläggningar
- Biokol i små avloppsanläggningar

Rapporterna ger länsstyrelser och kommuner ökad kunskap och fungerar som stöd vid tillsyn och prövning.

HaV har också initierat och deltagit i ett Formas-projekt som ska resultera i en forskningssammanställning om markretention av fosfor från enskilda avlopp.

HaV yttrar sig också i Miljööverdomstolen i ärenden av principiell karaktär för att vägleda kring regelverket. Under 2019 har HaV yttrat sig i ett ärende.

HaV har utvecklat vägledningen för prövning på sin hemsida samt genom att delta i den referensgrupp vars syfte är att vidareutveckla länsstyrelsernas GIS-stöd för små

avloppsanläggningar. GIS-stödet finns tillgängligt för kommuner, verksamhetsutövare och fastighetsägare via länsstyrelsernas webbplats. GIS-stödet utgörs av tre kartor som visar risk för påverkan på recipient eller exponeringspunkt till följd av belastning från ett tillkommande avlopp med avseende på fosfor, kväve och hälsoskydd. Kartorna har tagits fram genom riskbedömningar utifrån kriterier för bedömning av hög skyddsnivå, bestämmelser om miljö kvalitetsnormer för ytvatten samt en retentionsfaktor.

HaV har under 2019 deltagit på sju träffar runt om i landet som anordnats av länsstyrelsen för att sprida den nya vägledningen. På träffarna deltog 89 procent av de inbjudna länsstyrelserna, 80 procent av kommunerna och totalt 345 kommunala miljöinspektörer. Under 2020 kommer ytterligare två träffar att anordnas. När alla träffar har genomförts har alla länsstyrelser och alla kommuner fått möjlighet att delta. Genom träffarna har HaV stärkt nätverket mellan länsstyrelser och kommuner och underlättat utbytet av kunskap och erfarenheter mellan myndigheterna. Träffarna gav förutom möjlighet att sprida HaV:s vägledning även konkreta uppslag till hur vägledningen kan förbättras.

HaV har också deltagit på konferensen ”Vatten, avlopp och kretslopp och kretslopp” och berättat om vägledningsarbetet.

HaV har gett medel till ett projekt om översyn av verktyg för planering av tillsyn av små avloppsanläggningar och ett för att ta fram bedömningskriterier för markbaserade avloppsanläggningar. Resultaten kommer att användas för att under 2020 uppdatera den vägledning för tillsyn som publicerades 2015.

Åtgärd 2 – Miljögifter

Åtgärd 2.

Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram vägledning till verksamhetsutövare, länsstyrelser och kommuner om hur spridning av miljögifter kan förhindras vid muddring, dumpning av muddermassor och annan vattenverksamhet som berör sediment, på ett sådant sätt att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är klar.

HaV tog 2018 fram en vägledning angående muddring och hantering av muddermassor. Vägledningen innehöll bland annat en genomgång av olika tekniker, skyddsåtgärder, miljöpåverkan, innehållskrav i ansökan eller anmälan om muddring, innehåll i kontrollprogram. Vägledningen markerar betydelsen av miljö kvalitetsnormer (MKN) och att man vid muddring och dumpning behöver förhålla sig till MKN. Vägledningen betonar också vikten av att inte försämra vattenmiljön samt tillhandahåller verktyg för att bedöma detta vid prövning och tillsyn.

Under februari 2019 anordnades en handläggartreff för länsstyrelsernas vattenverksamhetshandläggare (cirka 80 deltagare). Vid träffen presenterades den vägledning som HaV tagit fram. Åtgärden är huvudsakligen riktad till länsstyrelsen.

Bedömningen är att de flesta länsstyrelser som är berörda av åtgärden har nåtts av informationen.

Arbetet med ”regeringsuppdraget om förorenade sediment” (RUFs) påbörjades 2019 och är ett uppdrag om förbättrad kunskap för hantering av förorenade sediment. RUFs genomförs i samverkan med Naturvårdsverket (NV), Sveriges geologiska undersökning (SGU), Statens geotekniska institut (SGI) och länsstyrelserna. Uppdraget ska slutrapporteras januari 2022. HaV har även kontinuerlig dialog med NV och SGU i frågor om förorenade sediment, bland annat genom Miljömålsrådets åtgärd ”Förorenade sediment – samverkan för kunskap och prioritering av åtgärder”. HaV ger vägledning inom området genom myndighetens ansvar med tillsynsvägledning för vattenverksamheter samt deltagande i miljöbalksprövningar. I detta ingår att bevaka forskning och utveckling inom området förorenade sediment.

Åtgärd 3 – Kalkningsverksamheten

Åtgärd 3.

Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram en ny nationell plan för kalkningsverksamheten som ska bidra till att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas. Den nationella planen ska vara ett stöd för länsstyrelsernas kalkningsverksamhet och prioriteringar samt innehålla en analys av i vilken omfattning den nuvarande kalkningsverksamheten bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten följs.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Under 2019 har HaV arbetat vidare med att identifiera kunskapsluckor som besvaras eller belyses i den nya nationella planen för kalkningsverksamheten. En synopsis för planen har tagits fram. Nedan beskrivs några av de mer tongivande underlag som kommer att ligga till grund för planen. Länsstyrelserna har under året arbetat med att ta fram regionala åtgärdsplaner för kalkningen. Arbetet har försenats med cirka fem månader på grund av länsstyrelsernas arbetsbelastning.

HaV har arrangerat två Skypemöten med kalkhandläggare vid länsstyrelserna under 2019, ett möte för att besvara frågor samt ett efter det att länen fått återkoppling på regionala delrapporter från HaV. Återkopplingen har givits genom ett bedömningsdokument per län tillsammans med en individuell skrivelse med HaV:s bedömning.

HaV har även löpande svarat på frågor kring arbetet med de regionala åtgärdsplanerna, samt fördelat bidrag till länen för arbetet.

Ett annat viktigt underlag för den nationella planen är en rapport om vilka målvattendrag som är obetydligt försurade och kan avslutas samt vilka förändrade kalkbehov detta medför. Försurningsbedömningar enligt MAGIC-biblioteket har tagits fram av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i samband med utvärdering av kalkade vattendrag. Under

2019 har rapporten granskats av forskare vid Norsk institutt for vannforskning (NIVA) och synpunkter har inkluderats. Rapporten kommer att publiceras 2020.

I samband med framtagandet av de regionala åtgärdsplanerna besvarar länsstyrelserna frågor kring vilka vattenförekomster de planerar nykalkning eller utökad kalkning i, samt vad de grundar denna planering på.

HaV arbetar fortlöpande för att stödja den regionala verksamheten. Som exempel på insatser kan nämnas:

- Nationell utvärdering av kalkningseffekter på fisk i sjöar.
- Nationell utvärdering av kalkningseffekter på flodpärlmussla.
- Anpassning av MAGIC för att göra det mer användarvänligt.
- Anpassning av resultat från Vattenlaboratoriet vid Länsstyrelsen i Jämtlands län vilket ger en utökad leverans av vattenkemiredovisning till länen.
- Projekt med syfte att utreda upplösningsgraden av grova kalkprodukter i sjöar.

Under 2019 initierades dessutom ett nationellt projekt för att utvärdera kalkningens effekter på flodkräftan, vilken är en motivart inom kalkningen. Denna utvärdering samt även ovan nämnda syntesrapporter för motivarter inom kalkningen, har beställts för att ingå som underlag i den nya nationella planen.

Vidare arrangerade HaV tillsammans med norska Miljödirektoratet en svensk-norsk försurnings- och kalkningskonferens den 19–20 november 2019 i Göteborg. Omkring 145 personer från myndigheter, kommuner, forskning samt huvudmän och andra aktörer inom kalkningsverksamheten fick möjlighet att träffas och ta del av bland annat den senaste forskningen inom området.

HaV har tillsammans med Länsstyrelsen i Värmlands län initierat ett samarbete med Miljödirektoratet i Norge för att påbörja en dialog i syfte att nå samsyn kring hantering av kalkning i gränsvatten samt arbeta fram en plan för framtida samarbete mellan länderna i den specifika frågan. Det vill säga där vatten som inte bedöms ha ett kalkbehov på norsk sida rinner över till Värmland, där kalkningsverksamhet pågår och berör bland annat Natura 2000-vatten. Deltagare från HaV samt deltagare från Länsstyrelsen i Värmland hade ett första möte med berörda handläggare och chefer vid Miljödirektoratet i Oslo i november. Bland annat fattades beslut om en del uppföljningspunkter, däribland att frågan bör hanteras både i norsk och i svensk nationell plan för kalkning.

Åtgärd 4 – Vattenkraft

Åtgärd 4.

Havs- och vattenmyndigheten ska vägleda länsstyrelserna vid en prioritering av miljöförbättrande åtgärder som minskar vattenkraftens miljöpåverkan, på ett sådant sätt att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast två år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden delvis är pågående.

Under 2019 har HaV, Energimyndigheten och Svenska kraftnät tagit fram ett förslag till nationell plan för omprövning av vattenkraftverk. Under framtagandet fick bland andra länsstyrelserna möjlighet att lämna synpunkter på förslaget till den nationella planen. Förslaget har redovisats till regeringen. Informationen i förslaget kan användas i länsstyrelsernas prioriteringar av insatser inom vattenkraften. Under året har HaV arbetat med en vägledning gällande upp- och nedströmspassage för fisk.

Länsstyrelserna har varit representerade i styr- samt referensgrupp. Detta arbete kommer att publiceras på HaV:s webb under 2020. Slutligen har HaV arbetat med ett regeringsuppdrag gällande HaV:s vägledning kring miljöanpassning av vattenkraften. I detta arbete har länsstyrelserna samt Riksantikvarieämbetet funnits med i en referensgrupp.

HaV har varit med och anordnat en särskild handläggartäff om vattenkraft för länsstyrelserna. Vidare har HaV haft dialog med berörda länsstyrelser i samband med olika prövningsärenden i domstol.

Åtgärd 5 – Restaurering

Åtgärd 5.

Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram en nationell strategi för finansiering av åtgärder med avseende på vattenverksamheter/vattenanläggningar som saknar ansvarig verksamhetsutövare. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden ännu är kraftigt försenad.

Det finns en nationell finansieringsstrategi för restaurering för biologisk mångfald genom HaV:s anslag för åtgärder inom havs- och vattenmiljön. Åtgärdsmedlen har ökat de senaste åren vilket har främjat genomförandet av restaureringsåtgärder. Medel för åtgärderna kommer bland annat genom Havs- och vattenmyndighetens årliga större tilldelning av medel till länsstyrelserna. Då LOVA-förordningen breddades i början på 2018 öppnades det upp för restaureringsåtgärder inom LOVA. HaV medfinansierar ett flertal EU-projekt inriktade på restaurering och HaV har även haft utlysningar på området.

Med utgångspunkt från dagens åtgärdsarbete inom området och nuvarande finansiering framför HaV i budgetäskandet för perioden 2021–2023 behovet av 55 miljoner kronor (mkr) för 2021, 85 mkr för 2022 och 85 mkr för 2023.

Åtgärd 6 – Skydd av dricksvattentäkter

Åtgärd 6.

Havs- och vattenmyndigheten ska utveckla vägledning för länsstyrelsernas och kommunernas arbete med långsiktigt skydd av dricksvattentäkter. Havs- och vattenmyndigheten behöver särskilt utveckla

- a) vägledning för inrättande, tillsyn och förvaltning av vattenskyddsområden, och
- b) vägledning kring framtagande och uppdatering av regionala vattenförsörjningsplaner.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

HaV har det centrala ansvaret för vattenskyddsområden och för tillsynsvägledning inom området. Under 2019 har följande arbete initierats kring:

a) Vattenskyddsområden (Åtgärd a)

- Ett större arbete med att omarbete vägledning för att inrätta och förvalta vattenskyddsområden har påbörjats och avses att färdigställas under 2020. Denna vägledning ersätter Naturvårdsverkets tidigare Allmänna råd om vattenskyddsområde som upphävdes 2020-01-27. Dokumentet är övergripande vägledning kopplat till 7 kap. 21, 22, 25, 26 och 33 §§ miljöbalken.
- Vägledning som stöd vid ett riskbaserat arbetssätt i samband med att vattenskyddsområde inrättas och revideras.
- Kunskapshöjande seminarium i Stockholm tillsammans med vattenmyndigheterna den 2 oktober 2019. Inför seminariet togs ett PM fram med syfte att ge en överblick över regelverk för kemiska bekämpningsmedel på olika nivåer, vem som gör vad och hur de olika typerna av riskbedömningar och prövningar som görs av olika aktörer på olika nivåer är tänkta att samspela med varandra. Målgrupp var både länsstyrelsernas handläggare av vattenskyddsärenden och handläggare inom vattenförvaltningen.
- Olika vägledande rapporter för ärendehantering, tillsyn och prövning och hur MKN för grundvatten ska beaktas när det är relevant.
- Rapport om hantering av gödsel inom vattenskyddsområde för grundvattentäkt. Denna rapport behandlar juridiska och praktiska frågeställningar som ofta uppkommer vid prövning och tillsyn av gödselhantering inom vattenskyddsområden. Fokus ligger på risken att kväve i form av nitrat utlakas till grundvatten samt vilka odlingstekniska åtgärder som är verkningsfulla att vidta på gårdsnivå för att minska en sådan belastning. Åtgärderna avgränsar sig till sådant

som är möjligt att hantera i form av villkor i beslut om tillstånd enligt vattenskyddsföreskrifter eller krav som kan komma att formuleras i ett föreläggande enligt 26 kap 9 § miljöbalken efter att tillsyn bedrivits på platsen.

- Rapport om jordbruk och läckage av nitrat till grundvatten. Rapporten syftar till att stärka förmågan att bedöma platsspecifika riskfaktorer som styr läckage av kväve till grundvatten. Rapporten är ett underlag och komplement till vägledning 2019:26, Hantering av gödsel inom vattenskyddsområde för grundvattentäkt. Rapporten ger närmare vägledning kring tolkning och tillämpning av regler på området och hur utformning av villkor i tillstånd kan utformas där det krävs särskilda prövningar enligt vattenskyddsföreskrifter. Rapporten utgör en gemensam vägledning från Havs- och vattenmyndigheten och Jordbruksverket.
- HaV höll dessutom en handläggartäff för länsstyrelsernas vattenskyddshandläggare i mars 2019.

b) **Vattenförsörjningsplanering (Åtgärd b)**

- Vägledning för regional vattenförsörjningsplanering ”För en säker och långsiktig dricksvattenförsörjning” är klar och publicerades i januari 2020. Vägledningen har tagits fram i samarbete med Boverket, Sveriges geologiska undersökning (SGU), Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) och Livsmedelsverket. Ett antal länsstyrelser och aktörer som representerar kommunerna har deltagit i arbetet genom att vara med i en referensgrupp och/eller svarat på remissen som skickades ut under våren 2019.
- Information om vägledningen har också spridits på den årliga Vatten Avlopp Kretslopp (VAK)-konferensen och genom en workshop som Livsmedelsverket ordnade i samband med avslutningen av arbetet med att ta fram ”Kaskad - handbok för klimatanpassad dricksvattenförsörjning”.
- HaV har ordnat en handläggartäff för länsstyrelserna där en dag handlade om regional vattenförsörjningsplanering med fokus på vägledningen. Där presenterade SMHI, SGU, Boverket, Jordbruksverket och HaV sina tankar kring vägledningen och fick in synpunkter från deltagande länsstyrelser. En ytterligare dag fokuserade på vattenskyddsområde och aktuella frågor inom det sakområdet.
- HaV har under 2019 förberett ett arbete kring hållbar vattenresurshantering som kommer fortgå under 2020. Vägledningen för regional vattenförsörjningsplanering är en grund i detta arbete och behandlar vissa frågor som uppkommit vad gäller olika begrepp, uttag av vatten för olika ändamål, prioriteringsfrågor och lagstiftning.

Åtgärd 7 – Intern belastning

Åtgärd 7.

Havs- och vattenmyndigheten ska utveckla vägledning, rådgivning och information om hur åtgärder kan genomföras i syfte att minska internbelastningen och halterna av näringsämnen i vattenförekomster med internbelastning där det behövs för att bidra till att miljö kvalitetsnormerna för vatten följs. Myndigheten ska också verka för en långsiktig etablering av näringsreducerande åtgärder direkt i sjöar och kustvatten och uppföljning av åtgärdernas effektivitet.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

HaV har under 2019 arbetat med att färdigställa vägledningen om åtgärder mot internbelastning.

Enligt åtgärdsprogrammet ska HaV verka för långsiktig etablering av internbelastningsåtgärder. Samtidigt finns det ett antal frågor som behöver besvaras innan åtgärder kan vidtas i stor omfattning. Att verka för långsiktig etablering innebär att kunskapsunderlag måste utvecklas, en internbelastningsstrategi tas fram och finansieringsvägar måste presenteras. Arbetet med detta har fortsatt under 2019 genom den treåriga satsning som påbörjades 2018 och är en del av regeringens satsning ”Rent hav”. Av de sju projekt som har direkt bäring på åtgärd 7, pågår flertalet även under 2020.

Utöver detta har en utökad kartläggning av internbelastning av fosfor samt miljögifter i instängda kustvikars sediment genomförts, vilken fortsätter under 2020. Under 2019 genomfördes även motsvarande satsning i kust- och utsjöområden i Östersjön, i samarbete med SGU.

HaV har under 2019 finansierat Länsstyrelsen i Kronobergs ansökan om aluminiumfällning i den obehandlade delen av Södra Bergundasjön (Växjö kommun). Det projekt som finansierades under 2018 gav goda resultat men behandlade endast cirka halva sjön. Åtgärden är den första i sitt slag som har givits tillstånd enligt kapitel 9 miljöbalken (dom: mål nr M 2666–16, MMD Växjö tingsrätt). Projektet har en ambitiös uppföljningsplan som kommer genomföras tillsammans med SLU. Förhoppningsvis kommer den att kunna utgöra ett exempel på ”best practice” vad gäller uppföljning av internbelastningsåtgärder.

Länsstyrelsen Södermanland beviljades under 2019 bidrag av HaV för lågflödesmuddring av sjön Öljaren, även detta projekt kommer pågå under 2020.

Samverkan med länsstyrelser, kommuner och andra aktörer sker regelbundet och i hög grad genom arbetet i LIFE IP Rich Waters. HaV deltar även i det kunskapsnätverk för lågflödesmuddring som initierades under 2018.

Dessutom kommunicerar HaV sitt arbete med internbelastning via pressmeddelanden och under evenemang såsom Havs- och vattenforum.

Även Havs- och vattenmyndighetens arbete inom HELCOM bidrar till åtgärd.

Åtgärd 8 – Invasiva främmande arter

Åtgärd 8.

Havs- och vattenmyndigheten ska i sitt arbete med att ta fram hanteringsprogram för invasiva främmande arter i vattenmiljöer inkludera de främmande arter som har en sådan påverkan att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte följs eller riskerar att inte kunna följas. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

I december 2019 fastslog HaV hanteringsprogrammet för signalkräfta. I hanteringsprogrammet finns de nationella hanteringsåtgärder, inklusive författningsreglering, som syftar till att förebygga och minimera negativa effekter av signalkräfta på biologisk mångfald samt vägleda om hur fisket och nyttjande av signalkräfta fortsatt kan bedrivas i enlighet med EU-förordningen.

Enligt den nationella förordningen om invasiva främmande arter (SFS 2018:1939) ska HaV, tillsammans med Naturvårdsverket (NV), föreslå till regeringen vilka arter som bör tas upp i en nationell förteckning över invasiva främmande arter. För varje art som föreslås ska det göras en riskbedömning och en konsekvensutredning. Som ett första steg mot en nationell förteckning har SLU:s Artdatabank på uppdrag av HaV och NV utfört en riskklassificering av 1 033 arter. Från denna grupp valdes 20 arter ut som potentiella att ingå i en nationell förteckning och analyserades för vilken påverkan de i dagsläget har på ekosystemtjänster. Utifrån resultatet har nu tio arter valts ut för vidare kostnadsnyttoanalys och socioekonomisk analys av hantering av arterna. Analyserna ska användas som ett (av flera) underlag vid framtagandet av förslag på en nationell förteckning över invasiva främmande arter.

Ett hanteringsprogram för svartmunnad smörbult är i slutfasen.

Ett hanteringsprogram för smal vattenpest (inkluderat vattenpest och sjögull) har påbörjats.

HaV har tillsammans med NV hållit webinarium för länsstyrelserna i oktober 2019 samt en fysisk träff med alla berörda myndigheter (inklusive representanter från flera länsstyrelser) i Stockholm i december. Vid dessa tillfällen har länsstyrelserna blivit informerade om genomförandet av EU- samt den nationella förordningen om invasiva främmande arter.

I juni 2019 höll HaV en workshop för länsstyrelser, kommuner och andra intressenter om problematiken kring invasiva främmande limniska vattenväxter. Under workshoppen hölls ett flertal föredrag och erfarenheter utbyttes kring bekämpning av bland annat sjögull och smal vattenpest.

HaV har även under 2019 informerat länsstyrelserna vid en rad andra träffar, bland annat på Havs- och vattenforum och Flora- och faunavårdskonferensen (där årets tema var invasiva främmande arter med fokus på Artdatabankens riskklassificering av främmande arter).

Jordbruksverket

Åtgärd 1 – Växtnäringsförlust

Åtgärd 1.

Jordbruksverket ska utveckla kompetensutvecklings- och rådgivningsverksamheten inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2019, fokusområde 4B, för att minska växtnäringsförluster till områden där det finns risk att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Jordbruksverket (SJV) leder arbetet i projektet ”Greppa Näringen” och ansvarar därmed för utformning av enskild rådgivning, lantbrukarkurser, underlagsmaterial samt sammanställning av miljöeffekter av rådgivningen. Vid sidan av gårdsvis rådgivning och lantbrukarkurser som utförs via länsstyrelserna, ingår i Jordbruksverkets uppdrag miljörådgivning i form av deltagande på mässor riktade framförallt till lantbrukare, fortbildningskurser för rådgivare och utveckling av nya metoder för åtgärdsarbetet.

Jordbruksverket har dessutom i hög grad fortsatt prioritera fortbildning av rådgivare genom att genomföra utbildningsdagar, fortbildningskampanjer, webbenkäter, webbkurser samt andra kurser med anknytning till vattenkvalitet.

Under 2019 anordnas ett flertal kurser inriktat på näringsminskning och förbättrad vattenkvalitet, till exempel:

- Ny teknik för stallgödselspridning kopplad till bättre utnyttjande av växtnäringen och minskad miljöpåverkan.
- ”Hur får mina råd önskad effekt hos lantbrukarna”.
- Webbkurs om webbGIS.
- Introduktion till Greppa Näringen, främst riktad till åtgärdssamordnare inom LEVA-projektet.

Under 2019 deltog Jordbruksverket och Greppa Näringen på mässor riktade till lantbrukare, med montrar vid Borgeby fältdagar och Brunnby lantbrukardagar.

Under 2019 fortsatte Jordbruksverket med ett projekt som kallas ”nollrutor i höstvetete”. Projektet studerar kväve mineralisering i ett antal höstvetefält runt om i Sverige för att undvika gödselgivor som överstiger grödans behov. Mätningarna rapporterades veckovis vid rådgivarmöten och på internet.

Jordbruksverket har i samarbete med företag i lantbruksbranschen fortsatt med tjänsten ”CropSAT” och publicerat kartbilder från hela landet som visar ett vegetationsindex och grödans variation över fälten. De används främst för att följa kväveupptaget i grödan inför gödslingen under försommaren. Greppa Näringen bekostade att bilderna fortsatte vara kostnadsfritt tillgängliga även under 2019.

Under 2019 utvecklades en ny miljörådgivning för hästföretagare framförallt gällande utformning av rasthagar och åtgärder som minskar fosforförluster. En testrådgivning som kommer att genomföras under 2020 upphandlades under året.

Ingen direkt utredning har gjorts av rådgivningseffekterna under 2019.

Tabell 2. Antal rådgivningsbesök 2019 med koppling till övergödning samt hur många av dessa som genomförts i områden där miljökvalitetsnormerna (MKN) för vatten inte kan nås. Antal lantbruksföretag som fått rådgivning 2019.

	Antal rådgivningsbesök med koppling övergödning	Varav i områden där MKN ej nås	Antal lantbruksföretag
Bottenviken	26	3	25
Bottenhavet	94	27	80
Norra östersjön	196	162	160
Södra Östersjön	761	517	645
Västerhavet	637	424	561

Antalet rådgivningar har fortsatt minska jämfört med tidigare år för de rådgivningsbesök sammantaget för alla distrikt. Totalt fick 1 471 lantbrukare rådgivning kopplat till Åtgärd 1 under 2019 på gårdar med sammanlagt 188 674 hektar, om det antas att lantbrukarnas åkerareal motsvarar medelarealen på Greppa Näringens gårdar.

Åtgärd 2 – Växtskyddsmedel

Åtgärd 2.

Jordbruksverket ska utveckla kompetensutvecklings- och rådgivningsverksamheten inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2014–2020, fokusområde 4B, för att minska påverkan från användning av växtskyddsmedel i områden där det finns risk att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Jordbruksverket arbetar enligt ”Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel” med målet att minska användningen av växtskyddsmedel i jordbruket och att uppnå en behovsanpassad bekämpning. En reviderad handlingsplan för åren 2019–2022, som Jordbruksverket arbetat fram, beslutades av regeringen i april 2019.

Jordbruksverket har ansvar för föreskrifter om användningen av växtskyddsmedel, behörighet och tillstånd att använda växtskyddsmedel yrkesmässigt, integrerat växtskydd, krav på dokumentation, obligatoriska funktionstest av sprututrustning, samt tillsynsvägledning för användning av växtskyddsmedel inom jordbruks- och trädgårdsnäringen. Under en treårsperiod (2016–2019) har cirka 7 000 sprututrustningar testats och godkänts av Jordbruksverket.

Jordbruksverket har tillsammans med Lantbrukarnas riksförbund (LRF) fortsatt arbetat med projektet ”Säkert växtskydd”, med kunskapsspridning för att öka säkerheten för lantbrukare och minska riskerna för att växtskyddsmedel frigörs i miljön.

Jordbruksverket har tillsammans med Kemikalieinspektionen fått i uppdrag att fortsätta att förnya arbetet med Växtskyddsrådet. Rådets arbete med ett hållbart växtskydd är en del av livsmedelsstrategin som har det övergripande målet en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås. Flera av de utredningar och aktiviteter som har genomförts inom Växtskyddsrådet är framåtsyftande, skapar möjligheter till utveckling och tar sikte på långsiktiga lösningar för ett hållbart växtskydd vilket inkluderar såväl kemiska växtskyddsmedel som biologiska växtskyddsmedel och andra alternativa metoder. Växtskyddsrådet leds av Jordbruksverket i nära samverkan med Kemikalieinspektionen och nio övriga organisationer.

Jordbruksverkets regionala rådgivare vid fem växtskyddscentraler har under 2019 fortsatt sitt arbete med rådgivning och kunskapsunderlag för att minska miljöeffekterna av växtskydd i jordbruket. En viktig del i rådgivningsarbetet är att delta i genomförandet av integrerat växtskydd enligt EU-direktivet om hållbar användning. Detta görs bland annat genom information på webben, i växtskyddsbrev och annat rådgivningsmaterial och deltagande på mässor och konferenser. Ett nära samarbete sker med Greppa Näringen på så sätt att personer från växtskyddscentralerna ansvarar för utformning och support kring användning och hantering av växtskyddsmedel i den rådgivning om växtskydd som ingår i Greppa Näringen. I takt med att ny kunskap kommit fram har material lagts ut och uppdaterats på Greppa Näringens rådgivarsidor. Fyra rådgivningsmoduler med växtskyddstema finns: (1) Hantering av växtskyddsmedel, (2) Växtskydd i vattenskyddsområden, (3) Växtskydd i potatisodling och (4) Integrerat växtskydd.

Tabell 3. Antal rådgivningsbesök respektive antal lantbruksföretag som nåtts av rådgivning om växtskyddsmedel per vattendistrikt 2019.

	Antal rådgivningsbesök	Antal lantbruksföretag
Bottenviken	0	0
Bottenhavet	0	0
Norra Östersjön	5	5
Södra Östersjön	72	71
Västerhavet	50	50

Antalet rådgivningar har fortsatt minska jämfört med tidigare år för de rådgivningsbesök sammantaget för alla distrikt. Under 2019 fick 126 lantbrukare rådgivning om växtskydd på en beräknad yta av 14 875 hektar om det antas att de 126 lantbrukarnas åkerareal motsvarar medelarealen på Greppa Näringens gårdar i distriktet.

Ingen direkt utredning har gjorts av rådgivningseffekterna under 2019.

Åtgärd 3 – Markavvattning

Åtgärd 3.

Jordbruksverket ska utveckla kompetens- och rådgivningsverksamheten inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2014–2020, fokusområde 4B, för att minska negativ påverkan från markavvattning och bevattningsuttag. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att miljökvalitetsnormerna följs.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Jordbruksverket har under 2019 fortsatt bedriva rådgivning och information om markavvattning och bevattningsuttag till rådgivare, entreprenörer och lantbrukare inom projektet Vattenhushållning. Mycket av arbetet framförallt kring enskild rådgivning har skett i samverkan med Greppa Näringen och styrs mot prioriterade områden, vilka till exempel inkluderar flera Norrlandslän och Gotland.

Jordbruksverket har i samverkan med Greppa Näringen genomfört utbildningsdagar för rådgivare och entreprenörer med syftet att skapa förutsättning för rådgivningsarbetet om vattenhushållning. En översiktscurs i vattenjuridik, hydraulik och markvård har genomförts för att introducera ämnet till flera och få fler rådgivare att bli rådgivare också inom vattenhushållning.

Inom projektet Vattenhushållning hölls också en kurs tillsammans med Greppa Näringen om att starta och driva vattendragsgrupper. Vattendragsgrupper är en metod för att inspirera till åtgärder för förbättrad vattenkvalitet inom ett avrinningsområde.

Andra kurser med anknytning till vattenkvalitet riktad till rådgivare och konsulter är: (1) en kurs om att äga och förvalta diken och (2) en kurs om markvård och bördighet.

Under året har det tagits fram korta informationsblad som framförallt ska delas ut på mässor. Dessa har handlat om att beskriva den rådgivning i Greppa Näringen som handlar om underhåll av diken och dränering, samt hur det går till att aktivera en styrelse i ett dikningsföretag. Jordbruksverket har löpande svarat på frågor om vattenhushållning via e-post och telefon.

Jordbruksverket medverkade med monter vid Borgeby fältdagar där temat var vatten samt vid Brunnby lantbrukardagar med bland annat demonstration av dikesunderhåll. Nytt för i år är att studiecirkelarna kring underhåll av dike funnits representerade i egna montrar vid Borgeby fältdagar, Brunnby lantbrukardagar och Öjebyn lantbruksmässa.

Jordbruksverket har under 2019 även tagit fram ett utbildningskoncept för studiecirkelledare med lantbrukare som målgrupp. Utbildningen syftar till att lära ut vikten av att ha en aktiv förvaltning av sin vattenanläggning med hänsyn till miljön. Utbildningen tar upp juridik, miljöhänsyn och teknik kopplade till underhållsmetoder. Under 2019 kom studiecirkelarna igång och under året genomfördes ett 40-tal cirkel med cirka 420 deltagare. Ytterligare 17 cirkelledare utbildades; därmed förväntas cirkelledarna att få en större geografisk spridning. Marknadsföring av projektet har dels skett vid jordbruksmässorna i Borgeby, Brunnby och Öjebyn samt som en större annonskampanj under september månad.

Under 2019 arrangerade Jordbruksverket tillsammans med länsstyrelser föreläsningsträffar med rådgivare och lantbrukare. Föreläsningarna handlade om att äga, förvalta och underhålla diken. Budskapet var att belysa vikten av en aktiv förvaltning av sin vattenanläggning ur juridisk samt ur produktions- och miljösynpunkt. Träffar har anordnats med hjälp av länsstyrelserna i Östra Götaland, Örebro och Västra Götaland.

Ingen direkt utredning har gjorts av rådgivningseffekterna under 2019.

Tabell 4. Antal rådgivningsbesök med koppling till markavvattning samt antal lantbruksföretag som fått rådgivning 2019. De antal som anges här är delmängder av det som presenteras under åtgärd 1.

	Antal rådgivningsbesök	Antal lantbruksföretag
Bottenviken	0	0
Bottenhavet	9	9
Norra Östersjön	39	38
Södra Östersjön	104	101
Västerhavet	107	99

Under 2019 fick 247 lantbrukare rådgivning om våtmarker eller dränering genom Greppa Näringen; beräknat till lantbrukare på gårdar med sammanlagt 33 400 hektar om det antas att de 247 lantbrukarnas åkerareal motsvarar medelarealen på Greppa Näringens gårdar.

Tabell 5. Jordbruksverket åtgärd 1–3 sammanfattande information om rådgivningsverksamheten.

	Nya rådgivningsmedlemmar	Nya rådgivningsmedlemmar (våtmark)	Jordbruk som omfattas i rådgivningsverksamhet	Total jordbruksyta innefattad i rådgivningen (hektar)
Bottenviken	2	0	25	4 451
Bottenhavet	15	0	80	12 222
Norra Östersjön	28	5	164	26 291
Södra Östersjön	111	21	693	83 537
Västerhavet	57	24	599	72 680

Totalt har 1 561 lantbruksföretag fått rådgivning av relevans för åtgärd 1–3 under 2019.

Åtgärd 4 – Näringsretention

Åtgärd 4.

Jordbruksverket ska inom ramen för landsbygdsprogrammet särskilt uppmärksamma åtgärderna a) strukturkalkning, b) kalkfilterdike, c) anpassad skyddszon, d) skyddszon, e) våtmark, f) fosfordamm och g) tvåstegsdiken, för att dessa ska bidra till att miljökvalitetsnormer för vatten följs.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Under 2019 publicerade Jordbruksverket en sammanfattande rapport om landsbygdsprogrammets utfall och effekter i perioden 2014–2018. Rapporten innehåller information om bland annat miljöinvesteringar, miljöersättningar samt ersättning till ekologisk produktion och omställning. En uppföljning av stöd till våtmarker och dammar har färdigställts under 2019. Jordbruksverket publicerade även en utvärdering om ersättningsnivåer i miljöersättningar i landsbygdsprogrammet. Utvärderingen noterar bland annat att 10–20 procent av lantbrukarna inte söker ersättning på grund av för låg ersättningsnivå.

Utvärderingar om ersättning för ekologisk produktion, om minskad näringsbelastning i våtmarker i sydöstra Sverige samt om effekter av vattenkvalitetsåtgärder i landsbygdsprogrammet har pågått under 2019 och avses bli klara under 2020.

Under 2019 har Jordbruksverket fortsatt arbetet med att utreda om ersättningar för att minska övergödning kan bli mer resultat- och värdebaserade. Denna studie sker inom ramen för regeringsuppdraget ”Den gemensamma jordbrukspolitikens effekter på hållbar utveckling” och finansieras delvis av Interreg-projektet ”Waterdrive”. Studien är framåtsyftande och i ett utvalt område ska Jordbruksverket testa olika modeller för resultatbaserade ersättningar. Studien pågår till och med 2021.

I början av 2019 fick Jordbruksverket en skrivelse från LRF och Hushållningssällskapet, med önskan om dialog och diskussion kring hur anslutning till stöd och ersättningar inom *åtgärd 4* kan öka. Jordbruksverket har under 2019 haft två dialogmöten med representanter från organisationerna där de olika ersättningarna diskuterats och vad som är möjligt att göra inom ramen för pågående landsbygdsprogram samt vad som ska göras mer långsiktigt. En konkret aktivitet var att Jordbruksverket erbjöd länsstyrelserna en artikel om anpassade skyddszoner till sina regionala landsbygdstidningar.

Sammanställt data för de åtgärder som har fått stöd via landsbygdsprogrammet under 2019:

a) Strukturkalkning:

- Det finns enbart två slututbetalda ärenden för strukturkalkning under 2019. Strukturkalkningen skedde i två län på en total yta av 31 hektar för en kostnad på 437 590 kronor.

b) Kalkfilterbäddar:

- Anlades i fem län på en yta av 427 hektar för en kostnad av 13 168 293 kronor.

c) Anpassade skyddszoner:

- Nya åttaganden om 26 hektar av anpassade skyddszoner.

d) Skyddszoner:

- Nya åttaganden om 948 hektar av skyddszoner mot vattendrag.
- Jordbruksverket har under 2019 tagit fram en utvärdering om skyddszoners placering och nytta för att förhindra erosion. Utvärderingen rekommenderar att erosionsriskkartor används i större utsträckning för att öka effekten av skyddszoner och anpassade skyddszoner.

e) Våtmarker:

- För våtmarker med huvudsyfte att bidra till biologiska mångfald har 23 326 110 kronor betalats ut och omfattar 221 hektar på 43 olika områden.
- För våtmarker vars huvudsyfte var näringsrening har 13 194 865 kronor betalats ut och omfattar 130 hektar på 33 områden.

f) Fosfordammar:

- För fosfor dammar har 3 684 232 kronor betalats ut och omfattar 19 hektar på 11 områden.

g) Tvåstegsdiken:

- Tvåstegsdiken har under 2019 enbart anlagts på en plats i Kalmar län med en omfattning på 17 meter till en kostnad av 172 500 kronor.

Åtgärd 5 – Egenkontroll

Åtgärd 5.

Jordbruksverket ska vidareutveckla sin vägledning för den egenkontroll som jordbruksföretag ska utföra med utgångspunkt i 26 kap. 19§ miljöbalken och 6§ egenkontrollförordningen (1998:901). Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att miljökvalitetsnormer för vatten följs.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden ännu ej är påbörjad.

Jordbruksverket ska vidareutveckla sin vägledning för den egenkontroll som jordbruksföretag ska utföra. Vidareutvecklingen skall genomföras tillsammans med HaV, SGU och Naturvårdsverket.

Åtgärden skulle varit vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande. Jordbruksverket har fått prioritera om arbetet med att utveckla tillsynsvägledningen som nu planerats till 2020. Det tillsynsprojekt som mer direkt ansågs kunna ge påverkan på Jordbruksverkets uppfyllelse av MKN enligt åtgärd 6 har istället prioriterats under 2019.

Åtgärd 6 – Tillsynsvägledning om växtnäringsförlust och växtskyddsmedel

Åtgärd 6.

Jordbruksverket ska vidareutveckla sin tillsynsvägledning för länsstyrelser, kommuner och företag för att minska växtnäringsförluster till och påverkan från användning av växtskyddsmedel på vattenförekomster så att den bidrar till att miljökvalitetsnormer för vatten följs.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Under 2019 har Jordbruksverket tillsammans med NV, Kemikalieinspektionen, länsstyrelserna och kommunerna genomfört ett tillsynsprojekt i fält rörande växtskyddsmedel och växtnäring. Syftet med tillsynsprojektet var att öka antalet inspektioner som genomförs i fält samt att följa upp hur lagstiftningen följs i praktiken.

Jordbruksverket tog fram en checklista och en lathund som presenterades på ett webinarium i augusti 2019. I lathunden till checklisten samt under uppstartswebbinariet, uppmuntrades kommunerna att välja ut fält som låg långs med vattenförekomster där miljökvalitetsnormen för god vattenstatus inte uppnås. Av det preliminära resultatet framgår att tre fjärdedelar av de fält som besökts i tillsynsprojektet ligger utmed vattendrag som i dagsläget inte bedöms uppnå god ekologisk status.

Jordbruksverket kommer att se över checklisten och lathunden och göra vissa justeringar och kompletteringar efter att resultaten sammanställts. Jordbruksverkets förhoppning är att kommunerna och länsstyrelserna ska kunna använda materialet även framöver i sin tillsyn på jordbruk.

Kammarkollegiet

Åtgärd 1 – Tillstånd för vattenkraftverk och dammar

Åtgärd 1.

Kammarkollegiet ska ta fram en plan för att ta initiativ till omprövning och återkallelse av tillstånd för vattenkraftverk och dammar, där det behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Planen ska utgå från de tillsynsinsatser avseende vattenkraftverk och dammar som ska utföras av länsstyrelserna enligt länsstyrelsernas åtgärd 2 och länsstyrelsernas åtgärdsplaner enligt länsstyrelsernas åtgärd 5.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden inte är påbörjad.

Efter överenskommelse på möte 30 oktober 2019 mellan Kammarkollegiet och vattenmyndigheterna, behöver Kammarkollegiet inte återrapportera sitt arbete under 2019 till vattenmyndigheterna. Detta eftersom möjligheten att genomföra myndighetens åtgärd i åtgärdsprogrammet har påverkats av det nya regelverket för vattenmiljö och vattenkraft. Vattenmyndigheterna och Kammarkollegiet anser därför inte att Kammarkollegiets *åtgärd 1* kommer att kunna genomföras enligt den formulering som idag finns i åtgärdsprogrammet.

Kemikalieinspektionen

Åtgärd 1 – Information om kemiska produkter

Åtgärd 1.

Kemikalieinspektionen ska tillsynsvägleda länsstyrelser och kommuner samt informera allmänheten om hur kemiska produkter används så att negativ påverkan på vattenmiljön av prioriterade och särskilda förorenande ämnen enligt Havs- och vattenmyndighetens författningssamling (HVMFS, 2013:19) minimeras.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Sveriges Konsumenter publicerade i november 2019 en ny app för mobiltelefoner – Kemikalieappen. Med appen blir det enklare att få veta om varor innehåller farliga kemikalier. Appen har tagits fram i samarbete mellan myndigheter och organisationer i 13 EU-länder, med Sveriges Konsumenter och Kemikalieinspektionen som svenska deltagare. På Kemikalieinspektionens webbplats finns information om appen.

Kemikalieinspektionen har publicerat en ny webbsida om substitution. Sidan syftar till att vägleda företag i att byta ut farliga ämnen mot mindre farliga ämnen eller mot andra tekniska lösningar.

Kemikalieinspektionen har under 2019 utfört särskilt arbete med fokus på vägledning och informationsspridning om diflufenikan, kadmium och poly- och perfluorerade alkylsubstanter (PFAS).

Kemikalieinspektionen arbetar inom EU-lagstiftningen ”Reach” med att identifiera särskilt farliga ämnen som förs upp på en kandidatförteckning över ämnen som kan komma att begränsas eller att det kommer att krävas tillstånd för att de ska få användas. Ungefär tjugo av de inom vattenförvaltningen prioriterade eller särskilt förorenande ämnena finns idag i kandidatförteckningen. Kemikalieappen, som nämns ovan, fokuserar på ämnen i kandidatförteckningen.

Inom substitutionsarbetet fokuserar Kemikalieinspektionen på de ämnen och ämnesgrupper som benämns utfasningsämnen i Kemikalieinspektionens prioriteringsguide, PRIO. Det finns information i form av referens i PRIO om ett ämne där finns med bland vattendirektivets prioriterade ämnen eller är listat som särskilt förorenande ämne inom vattenförvaltningen, HVMFS 2013:19.

Kemikalieinspektionen och Jordbruksverket har ett gemensamt sekretariat som förbereder och driver verksamheten i Växtskyddsrådet. Växtskyddsrådet bidrar till bra dialog och erfarenhetsutbyte mellan olika intressenter och myndigheter i syfte att arbeta för ett hållbart växtskydd under uppfyllande av miljömålet Giftfri miljö.

Växtskyddsrådet startade under 2018 kampanjen ”Säkert växtskydd”, där Kemikalieinspektionen, Jordbruksverket och Naturvårdsverket samarbetat för att genomföra en fördjupad dialog (under 2018 och 2019) med användare av växtskyddsmedel som innehåller det verksamma ämnet diflufenikan. Syftet var att minska den oönskade spridningen av ämnet till vattenmiljöer. Under 2019 har uppföljning gjorts avseende kännedom om kampanjen och hur detta påverkar användningen av medel som innehåller diflufenikan. Av uppföljningen framgick det att 81 procent av de lantbrukare som använder ämnet hade vidtagit riskminskande åtgärder utöver det som gäller enligt spridningsföreskriften.

Under 2019 har Kemikalieinspektionen deltagit i ett möte inom ramen för den samverkansåtgärd som syftar till att samordna och ta fram planer för genomförande av åtgärder enligt havsmiljöförordningens och vattenförvaltningsförordningens åtgärdsprogram. Havs- och vattenmyndigheten samordnar denna åtgärd som Kemikalieinspektionen även rapporterade om i förra årets redovisning.

Kemikalieinspektionen deltar även i miljömålsrådets åtgärd ”Nationella åtgärder för att nå en acceptabel dioxinsituation” som leds av Naturvårdsverket. I denna samverkan deltar även Jordbruksverket, Livsmedelsverket, SGU och HaV. Kemikalieinspektionen deltog i möten med denna grupp under 2019. Åtgärden avser att initiera ett arbete för att minska problemen med dioxin i miljön, genom att i ett första steg ta fram en plan för fortsatt arbete med mer konkreta åtgärder. Målsättningen är att åtgärderna ska resultera i att halterna av dioxin och dioxinlika PCB:er i all fisk i svenska vatten ska vara så låga att fisken kan ätas utan risk, även av barn och kvinnor i fertil ålder, senast år 2030.

Kemikalieinspektionen har under 2019 samordnat ett samarbete mellan myndigheter med uppdrag att föreslå en nationell strategi för att minska människors exponering för

kadmium. I denna föreslås ett antal vägledningsåtgärder, särskilt till jordbrukare, vilka även innebär minskade utsläpp av kadmium till miljön. Samordningsgruppen för nya potentiella kemikaliehot (SamTox) fattade beslut om fortsatt arbete med strategin och arbetsgruppen arbetar nu vidare med GAP-analys och implementering av strategin. I detta samarbete ingår förutom Kemikalieinspektionen även Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Livsmedelsverket, Sveriges Geologiska Undersökning samt Folkhälsomyndigheten.

Baserat på uppgifter som företagen lämnar till Kemikalieinspektionens produktregister tar vi fram statistik på innehåll och funktion av kemiska produkter. Under 2019 har Kemikalieinspektionen publicerat en ny omgång av den officiella statistiken ”Överblick över kemikalier”. Med hjälp av statistiken kan man söka och se vilka kemiska ämnen som används mest samt vilka funktioner och användningar som dominerar i Sverige. Statistiken skulle kunna användas av till exempel länsstyrelser och kommuner för att spåra förekomster av ämnen i miljön.

Kemikalieinspektionen har under år 2019 bedrivit tillsyn på ämnen som återfinns i HVMFS 2013:19. Ett sådant exempel är bly. Sedan 1 mars 2018 är det förbjudet att sälja metallegeringar som innehåller bly till privatpersoner. Det gäller till exempel lödtenn eller gjutmetall för tennsoldater, om halten bly är 0,3 procent eller högre. Reglerna finns i post 30 i bilaga XVII till Reach-förordningen. Däremot får sådana produkter säljas till yrkesmässiga användare, men då krävs det ett överlåtelsestillstånd från länsstyrelsen. Tillsynsprojektet avgränsades till att omfatta försäljning till privatpersoner och var en uppföljning på ett informationsutskick som tidigare skickats ut till ett 40-tal företag som hade webbförsäljning av lödtenn med bly. Det blev totalt 16 företag som var aktuella för inspektion. Hos två av företagen konstaterades överträdelser.

Inom Kemikalieinspektionens tillsyn av kemiska ämnen i varor kontrolleras flera av de aktuella ämnena inom ramen för den ordinarie tillsyn baserat på kemikalielagstiftning. Vid denna tillsyn kontrollerar Kemikalieinspektionen förekomsten av ämnen i färdiga varor som säljs i Sverige. Exempel på ämnen som kontrolleras är nonylfenoletoxilater i textilvaror, bromerade bifenyletterar i elektronik, kadmium och bly i elektronik och plastvaror samt kortkedjiga klorparaffiner (SCCP) och di(2-etylhexyl)ftalat (DEHP) i varor av mjuk plast. Kemikalieinspektionen kontrollerar även andra ämnen som regleras i Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter, men baserat på kemikalielagstiftning. De ämnen som hittas oftast i varor är bly i elektronik och SCCP och DEHP i mjuka plastvaror tillverkade utanför EU. Mer information om kontroller och analyser finns i ”Tillsynsrapporter” som publiceras på Kemikalieinspektionens webbplats.

Kemikalieinspektionen arbetar kontinuerligt med att ge och utveckla sin tillsynsvägledning till kommuner och länsstyrelser. Inför varje år gör Kemikalieinspektionen en revidering av ”Plan för Kemikalieinspektionens tillsynsvägledning”. I planen beskrivs bland annat vilka insatser Kemikalieinspektionen prioriterar för tre år i taget. Ett exempel på ett projekt om tillsynsvägledning är det nationella tillsynsprojektet om användning av växtskyddsmedel på golfbanor. Det har genomförts i samverkan mellan Kemikalieinspektionen, Naturvårdsverket och Jordbruksverket, där Naturvårdsverket har haft huvudansvaret i projektet. Projektet

genomfördes 2018 men har rapporterats under 2019, både i form av en rapport och genom ett webinarium riktat till kommunernas miljöinspektörer. Utvärderingen av projektet visar att projektet har lett till enhetlig och ökad kunskap om hållbar användning av växtskyddsmedel på golfbanor. Dock rapporterades inget av de växtskyddsmedel som ingår i Kemikalieinspektionens åtgärd 1 i detta arbete. Det arbete som Kemikalieinspektionen förra året rapporterade om angående ”särskilt utvecklingsarbete med anledning av åtgärd 1 i åtgärdsprogrammen” innefattade även dessa ämnen.

I övrigt har Kemikalieinspektionen framför allt arbetat med PFAS under 2019. Kemikalieinspektionen har tillsammans med Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) arbetat med en kunskapssammanställning om PFAS i brandskum. Detta faktaunderlag är tänkt att utgöra bas för en broschyr som myndigheterna planerar att ta fram under 2020, vilken i första hand kommer att riktas till räddningstjänsten. Kemikalieinspektionen har också tagit fram ett underlag om brandskum som skickats till Kammarkollegiet. Detta har lett till att Kammarkollegiet kommer att informera om problemen med PFAS i brandskum till dem som är intresserade av att utnyttja ramavtal för inköp av brandskyddsutrustning.

Kemikalieinspektionen har fortsatt arbetet i de två PFAS-nätverk som beskrevs i 2018 års rapportering. I maj respektive november 2019 hölls två möten i det nationella PFAS-nätverket mellan statliga myndigheter, forskare, vattenproducenter, konsulter, kommuner, vattenmyndigheterna med flera. Vid mötena deltog cirka 90 personer. I nätverkets e-postgrupp ingår cirka 300 personer.

Kemikalieinspektionen rapporterade förra året om en samverkansåtgärd genom Miljömålsrådet, som handlade om att öka kunskapen om samhällsekonomiska konsekvenser och kostnader som kan kopplas till exponering för PFAS. Åtgärden resulterade i att ett nordiskt projekt inleddes. Inom det projektet har en studie tagits fram om samhällskostnader och om hur människor och miljö exponeras för PFAS. Studien, utgiven av det nordiska ministerrådet, har fått en stor och bred spridning (cirka 4 600 nedladdningar, december 2019) och har omnämnts i medier inte bara i de nordiska länderna utan även i USA och inom EU.

Kemikalieinspektionen har infört nya regler som går ut på att om PFAS tillsatts avsiktligt till en kemisk produkt ska det indikeras med ett kryss i rapporten till Kemikalieinspektionens produktregister, dock utan att ämnesidentitet eller halt behöver anges. Reglerna trädde i kraft den 1 januari 2019 och första gången PFAS rapporterades var i februari 2020.

Inom Östersjöstrategins policyområde om farliga ämnen (Policy Area Hazards), i vars styrgrupp Kemikalieinspektionen ingår, är PFAS ett nytt fokusområde. Under 2019 har samordnaren för policyområdet, Naturvårdsverket, erhållit anslag från Svenska Institutet för att tillsammans med dem genomföra ett så kallat Baltic Leadership Programme (BLP) för PFAS inom Östersjöregionen. Ledarskapsprogrammet syftar till att skapa nätverk och utveckla ömsesidigt kunskapsutbyte genom möten, utbildning och kulturutbyte. BLP för PFAS hålls i form av fyra möten. Kemikalieinspektionen hade en föredragning vid det första av dessa möten, vilket hölls i november 2019.

Läkemedelsverket

Åtgärd 1 – Läkemedel i miljön

Åtgärd 1.

Läkemedelsverket ska arbeta för att minska påverkan från läkemedel på vattenmiljön, särskilt med avseende på prioriterade och särskilda förorenande ämnen som påverkar förutsättningarna för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Läkemedelsverket har inom myndighetssamarbetet med särskilt förorenande ämnen (SFÄ) bidragit till en ERA av läkemedelssubstansen ciprofloxacin. Detta har resulterat i en miljö kvalitetsnorm för ciprofloxacin i kustvatten och vatten i övergångszon som är införd i föreskriften *HVMFS 2018:17* som trädde i kraft den 1 januari 2019.

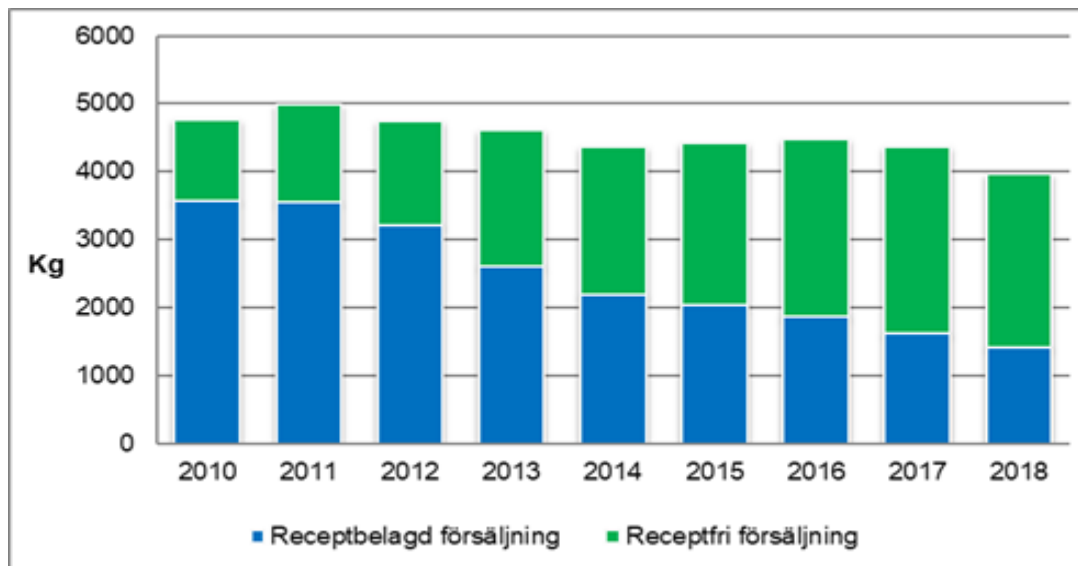
Miljö påverkan av läkemedelssubstansen diklofenak är känd och substansen har varit på EU:s bevakningslista som tillhör ramdirektivet för vatten. Diklofenak förväntas hamna på listan över ämnen som ska begränsas vid nästa revidering. Läkemedelsverket har tagit fram statistik över försäljningen av diklofenak i Sverige för föregående år. År 2018 såldes 4,0 ton aktiv substans av diklofenak. För första gången sedan 2010 minskar även receptfri försäljning av diklofenak jämfört med föregående år (*Figur 1*).

Läkemedelsverket har också tagit fram statistik över försäljningen av ytterligare 35 läkemedelssubstanser med kända miljö profiler, bland annat 17-alfa-etinylöstradiol och 17-betaöstradiol, dessa data finns tillgängliga på Läkemedelsverkets webbsida.

Under 2019 har Läkemedelsverket påbörjat en kartläggning av miljö övervakningen av antibiotika och antimikrobiell resistens (AMR) inom Norden. Projektet är finansierat av Nordiska ministerrådet för AMR. Kartläggningen ska fungera som underlag inför framtagandet av en ”best practice” för miljö övervakning av antibiotika. En nordisk konferens som visar resultatet från kartläggningen samt diskuterar behov av åtgärder, planeras av Läkemedelsverket till mars 2020.

Figur 1. Den svenska försäljningen av diklofenak (mängd aktiv substans i kilo) åren 2010–2018.

Källa: Data från Läkemedelsverket och E-hälsomyndigheten.

I början av 2019 beslutade EU om den nya förordningen för veterinärmedicinska läkemedel. Sverige och Läkemedelsverket har varit aktiva i arbetet och bland annat fått bifall för nya regler för att motverka spridning och utveckling av antibiotikaresistens samt minska miljöpåverkan av veterinära läkemedel. Bland annat har EU-kommissionen fått i uppdrag att utreda ett system för granskning och sammanställning av miljöegenskaper hos de substanser som ingår i veterinärläkemedel, samt utreda om substanser som ingår i veterinärläkemedel kan granskas i förhållande till EU:s miljölagstiftning. EU-kommissionen har också fått i uppdrag att utreda åtgärder för att förhindra eller minimera utsläpp av aktiva substanser vid tillverkning av läkemedel.

I mars 2019 publicerade EU-kommissionen en strategi för läkemedel i miljön. Läkemedelsverket anser att strategin är viktig eftersom flera åtgärder på internationell nivå behövs för att minska miljöpåverkan av läkemedel.

Regeringen har gett Läkemedelsverket i uppdrag att inrätta Kunskapscentrum för läkemedel i miljön. Målet för Kunskapscentrum är att bygga upp en nationell plattform för att inspirera, stärka och accelerera dialog och samverkan mellan olika aktörer.

Kunskapscentrum ska öka kunskapen om läkemedel i miljön och verka för att minska dess negativa miljöpåverkan. Som ett led i detta har samverkansdagar med drygt 60 intressenter genomförts under maj 2019.

Naturvårdsverket

Åtgärd 1 – Avloppsreningsverk

Åtgärd 1.

Naturvårdsverket ska identifiera behov av ökad tillämpning och ändring av befintliga styrmedel samt behov av nya styrmedel och vägledning, i syfte att förbättra förutsättningarna för att minska utsläppen av fosfor och kväve samt prioriterade och särskilda förorenande ämnen vid avloppsreningsverk och avloppsledningsnät.

Åtgärden ska vara påbörjad senast i juni 2018 och ska sedan genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverket har arbetat med vägledning till Naturvårdsverkets författningssamling (*NFS 2016:6*) om rening och kontroll av utsläpp av avloppsvatten från tätbebyggelse samt 2016:8 om miljörapport. Fokuset har ökat på att förtydliga krav på uppföljning och kontroll av bräddningar på ledningsnät.

Naturvårdsverket har en aktiv roll i att förbättra rapporteringen av avloppsdirektivet. I samband med rapporteringen av 2016 års data togs ett omfattande vägledningpaket fram med mallar och checklistor för framtagandet och granskningen av rapporteringsunderlag. Som ett led i att tillämpa regelverket, och därmed också förbättra underlagen till rapporteringen av avloppsdirektivet, har Naturvårdsverket under 2019 genomfört en turné runt om i Sverige för att informera och diskutera vägledningen till föreskrifterna *NFS 2016:6* och *2016:8*. Turnén har genomförts i samverkan med länsstyrelserna och riktade sig till såväl kommunala miljöinspektörer som länsstyrelsehandläggare med tillsyn på tillståndspliktiga avloppsreningsverk samt till verksamhetsutövare och konsulter, som tar fram underlag och tolkar föreskriften.

Naturvårdsverket har även deltagit på ett antal konferenser och handläggarträffar för avloppshandläggare på länsstyrelsen under året.

Naturvårdsverket har arbetat med att utveckla vägledningen till länsstyrelser och kommuner för att förbättra förutsättningarna för minskade utsläpp av prioriterade och särskilda förorenande ämnen från avloppsreningsverk och ledningsnät. I samband med utlysning av investeringsbidrag för installation av avancerad rening har bland annat kopplingen till recipientens känslighet och behovet av avancerad rening lyfts fram. De förstudieprojekt som beviljats medel bidrar också till att kartlägga var i Sverige miljöföroreningarna, inklusive särskilt farliga ämnen, är störst problem. Den informationen bidrar till att rikta kommande insatser för ökad avancerad rening mot utsläpp av prioriterade och särskilda förorenande ämnen.

Parallellt med satsningen på avancerad rening har Naturvårdsverket fortsatt screeningprojekt för att kartlägga behov och öka kunskapen om läkemedelsrester och andra miljöföroreningar i miljön. Under året har arbetet med bidrag till installation av avancerad rening för avskiljning av läkemedelsrester vid avloppsreningsverk utvecklats.

Under 2019 har två projekttyper beviljats medel: förstudier och investeringsprojekt. Antalet beviljade förstudier var tio (cirka 15 miljoner kronor, slutrapportering 2019) och beviljade investeringsprojekt var sex (cirka 70 miljoner kronor, slutrapportering 2020). De totala beviljade medlen uppgår därmed till cirka 85 miljoner kronor och utgör 90 procent av den totala projektkostnaden. Exempel på beviljade åtgärder i investeringsprojekten är inköp och installation av reningssystem som syftar till att fånga upp eller destruera aktiva läkemedelssubstanser, bland annat med hjälp av olika kolfilter och ozonering. Utöver investeringsprojekt har även olika förstudier och pilotprojekt beviljats stöd. Dessa syftar bland annat till att ta fram underlag inför investeringar i fullskaleprojekt, genom att utvärdera och jämföra olika tekniker för läkemedelsrening samt att undersöka förekommande mängder läkemedelsrester i inkommande avloppsvatten.

De investeringsprojekt som beviljats stöd bedöms vid färdigställande totalt kunna rena vatten från motsvarande drygt 100 000 personekvivalenter som sedan kan släppas till recipient. De förstudieprojekt som beviljats bidrag bedöms om de implementeras i full skala kunna rena vatten från motsvarande drygt 1 500 000 personekvivalenter. En majoritet av de recipienter som berörs av satsningarna beskrivs som antingen känsliga eller mycket känsliga, vilket legat till grund för bedömningen av projektens potential. Vid ett par av projekten som beviljats stöd planeras även läkemedelsreningsinsatserna in i innovativa totallösningar som kan bidra till att uppfylla andra miljömål genom att till exempel öka resurseffektivitet, näringsåterföring eller bidra till att minska bristen på vatten i regioner som drabbats av sommarens torka. Intresse och respons på utlysningen har varit övervägande positiv vid ett flertal tillfällen när Naturvårdsverket har varit ute och presenterat på branschkonferenser och seminarier. Information om utlysningen finns på Naturvårdsverkets webbplats (<http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Bidrag/Lakemedelsrening-vid-avloppsreningsverk/>).

Förstudieprojekt från 2018 års utlysning har under 2019 slutrapporterat med undantag för några försenade projekt som rapporterar under våren 2020. Samtliga slutrapporter från bidragssatsningen kommer publiceras på beställargruppen Avancerad Renings hemsida, vartefter projekten avslutas, tillsammans med en enklare sammanfattning av slutsatser och jämförelser av projektens resultat.

Vikten av ”polluters pay principle” (PPP) samt ”best available techniques” (BAT eller BMI) och att stoppa oönskade ämnen vid källan (source control) är frågor Naturvårdsverket lyfter återkommande i samband med yttranden, regeringsuppdrag och internationellt arbete. Till exempel i internationella projekt såsom Barents råd och BAT04 i Ryssland rörande identifierade hot spots. Naturvårdsverket har även inom ramen för industriutsläppsdirektivet (IED) och revidering av EU Best Available Techniques reference documents (BREFs) och BAT-slutsatser bevakat vikten av att PPP tillämpas.

Under 2019 har Naturvårdsverket också bidragit med underlag om uppströmsfrågor till statens offentliga utredning ”Hållbar slamhantering (SOU 2020:3)”, som slutrapporterades i januari 2020, samt anordnat internationella workshoppar som stöd till utredarna.

Naturvårdsverket har också yttrat sig i ett antal samrådsärenden samt deltagit i tillståndsprövningar om allmänna avloppsreningsverk, framförallt genom olika slags yttranden till Miljöprövningsdelegationen samt i vissa fall miljödomstol, när ärenden är överklagade. NV har i ett fall drivit frågan om att endast ge tillfälligt tillstånd, då Naturvårdsverket ansåg att förutsättningar saknades för att ge ett icke tidsbegränsat tillstånd.

Naturvårdsverket har prioriterat frågor som rör MKN i ytvatten, tillräcklig reningsgrad och kapacitet i avloppsreningsanläggningar och frågor om tillämpning av Naturvårdsverkets föreskrifter NFS 2016:6 som genomför avloppsdirektivet.

Naturvårdsverkets har arbetat med screening av reningsverk som under 2019 kompletterats med analyser av hormoner i avloppsvattnet. Det är exempel på arbete som bidrar till att förbättra förutsättningarna för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Under 2019 har Naturvårdsverket även lagt till fler ämnen till den löpande nationella övervakningen av utgående vatten och slam från avloppsreningsverk som tillåter löpande non-target analyser, vilket gör det möjligt att identifiera utsläpp av nya, tidigare okända miljöföroreningar. Något som på sikt kan bidra till att identifiera vilka särskilt förorenande ämnen som sprids via avloppsreningsverk. NV har också från och med 2019 lagt till löpande analyser av totalorganiskt fluor vilket ger en bild av mängden okända PFAS i avloppsreningsverken då det visat sig i tidigare genomförda screeningstudier att en mycket stor del av de PFAS som återfinns där är okända PFAS.

Ett forskningsprojekt pågår med stöd av Naturvårdsverket för att öka kunskapen om mikroplastpartiklar i vatten. Den beställargrupp för upphandling av teknik för avancerad rening av mikroföroreningar vid avloppsreningsverk är ytterligare en insats med kunskapsuppbyggande syfte som Naturvårdsverket delfinansierar med ett sekretariat som leds av Svenskt Vatten. Beställargruppen bidrar till att förbereda branschen på implementering av de nya teknikerna genom att identifiera gemensamma frågeställningar och lyfta goda exempel kring exempelvis tillståndprocess och upphandling, samt genom att ta fram branschanpassade kunskaps- och erfarenhetssammanställningar.

Vidare har Naturvårdsverket fortsatt finansiera en beställargrupp för avancerad rening av läkemedelsrester, mikroplaster och andra föroreningar.

En nationell samverkansgrupp med deltagare från Naturvårdsverket och länsstyrelserna har arbetat vidare under 2019. Gruppen har arbetat med frågor kring tillsyn och miljörapportering, fördelat på två delprojekt. Delprojektet om tillsyn, provtagning och flödesmätning har en stor betydelse inte bara för efterlevnaden av Naturvårdsverkets föreskrifter utan även när det gäller uppföljning av tillstånd och villkor meddelade för verksamhetsutövaren. Delprojektet kring rapporteringen är centralt för att tydliggöra processen för rapportering enligt avloppsdirektivet, utvärdera den föregående rapporteringen samt förbättra kvalitén på kommande rapporteringar. Det här arbetet har också varit del av det arbete med vägledning och tillsynsvägledning Naturvårdsverket haft fokus på under 2019. Genom de olika samarbetsformerna med länsstyrelserna har samtliga länsstyrelser och en stor andel kommuner nåtts.

Screeningprojekt har diskuterats i screeningens referensgrupp där både Kemikalieinspektionen och HaV ingår, men även länsstyrelserna, SGU, Livsmedelsverket, Folkhälsomyndigheten och Läkemedelsverket. Projektet utförs också i samverkan med länsstyrelserna som har fått möjlighet att komplettera undersökningen med ytterligare provplatser.

HaV, liksom representanter för universitet och högskolor, Svenskt vatten och verksamhetsutövare, har under 2019 ingått i den bedömningsgruppen som bistår Naturvårdsverket i arbetet med bidrag till avancerad rening.

Vad gäller regionala och internationella samarbeten inom HELCOM och the Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR) har samarbeten skett med framförallt HaV. Naturvårdsverket har fått i uppdrag av regeringen att medverka i genomförandet av EU:s strategi för Östersjöregionen och dess handlingsplan. En årlig redovisning över hur uppdraget genomförs ska göras under åren 2017–2020. I det ingår projektet ”Hazardous industrial chemicals in the IED BREFs (HAZBREF), vars syfte är att öka kunskapsbasen för de industriella källorna och minska exponering för farliga kemikalier. Detta kommer att göras genom att analysera användningen av farliga ämnen i industrisektorer. För detta ändamål kommer Naturvårdsverket att använda befintlig information från andra EU-regelverk, till exempel REACH och ramdirektivet om vatten. Dessutom syftar projektet till ökad institutionell kapacitet genom bättre utbyte och utnyttjande av befintlig information om farliga ämnen mellan dessa regelverk.

Naturvårdsverket har bidragit till den utvärdering av avloppsdirektivet som gjorts och har förstärkt bemanningen av sitt avloppsteam inför 2020. Naturvårdsverket har ansvar i en åtgärds punkt inom OSPAR. Kortfattat handlar det om att via kunskapsuppdatering om dagvattenstatus, hos medlemsländerna inom OSPAR, ta fram en vägledning på goda exempel BEP (best environmental practice). Naturvårdsverket har även under året inom revideringsprocessen av BREF (Best Available Techniques reference documents) och BAT (Best Available Techniques)-slutsatser bevakat att till exempel BAT-AEL för direkt och indirekta utsläppspunkter från industriutsläppsdirektivet (IED) anläggningar bidrar till minskade utsläpp av oönskade ämnen.

Åtgärd 2 – Miljögiftsutsläpp

Åtgärd 2.

Naturvårdsverket ska vägleda länsstyrelserna och kommunerna i deras tillsyn och prövning av miljöfarliga verksamheter i syfte att minska utsläppen till vatten, från såväl punktkällor som diffusa källor, av prioriterade ämnen och särskilda förorenande ämnen i sådan omfattning att det bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Tillägg Åtgärdsprogram 2018-2021

Åtgärder som omfattar de nya prioriterade ämnena dioxiner och dioxinlika föreningar, PFOS, akлонifen, cypermetrin, och cybutryn i ytvatten samt PFAS (summa 11) i grundvatten ska vara vidtagna senast i juni 2020. Det innebär att Naturvårdsverket tillsammans med Havs- och vattenmyndigheten, Kemikalieinspektionen och Skogsstyrelsen senast vid den tidpunkten ska ha identifierat vilka vägledningsområden som i betydande omfattning berörs av de nya prioriterade ämnena och PFAS (summa 11) och utifrån detta börjat vägleda utifrån miljöbalken och dess hänsynsregler i syfte att minska utsläppen till vatten av dessa ämnen så att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverket vägleder om industriutsläppsdirektivet (IED) och slutsatser om BAT (Best Available Techniques eller bästa tillgängliga teknik). Det vägledningsarbete som genomförts under 2019 omfattar BAT-slutsatser som påverkar utsläpp till både vatten och luft (angående utsläpp till luft, se *åtgärd 5*). Vägledning finns publicerad på Naturvårdsverkets hemsida, bland annat i form av generell vägledning om industriutsläppsbestämmelserna och om de olika BAT-slutsatser som har antagits av EU-kommissionen. Vägledning sker också genom att tillsynsmyndigheter vid behov kontaktar Naturvårdsverket med olika frågeställningar.

BAT-slutsatserna innehåller bestämmelser i form av begränsningsvärden för utsläpp (BAT-AEL:er). Vilka parametrar som regleras varierar mellan de olika BAT-slutsatser som gäller för olika branscher. Under 2019 presenterades BAT-slutsatser för rening och hantering av avloppsvatten och avgaser inom den kemiska sektorn (CWW). Naturvårdsverket har även publicerat en vägledning om dessa.

IED-direktivet och BAT-slutsatserna är ofta framtagna för större industrier och andra större punktkällor. De har sällan specifika begränsningsvärden eller -åtgärder för just de prioriterade ämnen som här efterfrågas; dioxiner och dioxinlika föreningar, PFOS, akлонifen, cypermetrin och cybutryn i ytvatten samt PFAS.

Inom ramen för utvinningsavfallsdirektivet har under 2018 fastställts ett referensdokument för BAT avseende avfall från gruvor (BREF MWEI). Även om detta dokument inte innehåller BAT-slutsatser i form av begränsningsvärden, utgör det ändå en viktig utgångspunkt för hantering av utvinningsavfall. Detta anknyter nära till frågor om att begränsa utsläpp till vatten från gruvindustri, vilket ofta har en specifik koppling

till prioriterade och särskilda förorenande ämnen. Vägledning om BREF MWEI planeras publiceras under 2020.

Utöver vägledning om IED, utvinningsavfallsdirektivet och BAT-slutsatser, har Naturvårdsverket specifikt arbetat med frågan om att begränsa utsläpp av prioriterade ämnen och särskilda förorenande ämnen från ytterligare några branscher, exempelvis gruvindustrin.

Naturvårdsverket har aktivt samverkat med framför allt Havs- och vattenmyndigheten när det gäller frågan om särskilda förorenande ämnen i miljö kvalitetsnormer för vatten, och vägledning avseende detta till exempel genom arbetet med fördjupad utvärdering av miljömålen.

Naturvårdsverket har under 2018–2019 tillsammans med Jordbruksverket och Kemikalieinspektionen tagit fram vägledning för att främja en hållbar användning av växtskyddsmedel på golfbanor. Syftet är ökad kunskap om regler och hantering av växtskyddsmedel samt effektivare tillsyn. Målsättningen är att minska läckage av växtskyddsmedel till vattenmiljön. I samband med vägledningsprojektet genomfördes 133 tillsynsbesök i 53 kommuner.

Naturvårdsverket har tillsammans med HaV, Jordbruksverket, Kemikalieinspektionen, Livsmedelsverket och SGU analyserat möjligheterna att minska dioxinhalterna snabbare och skapa en mer komplett bild över läget gällande dioxinutsläppen. Miljömålsrådet består av representanter från de myndigheter som har en viktig roll i arbetet att försöka nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen. De har skapat en samverkan mellan myndigheterna för att genomföra miljöpolitiken på bästa sätt och effektivisera åtgärderna. ”Nationella åtgärder för att nå en acceptabel dioxinsituation” initierades 2018 och syftar till att arbeta för att sänka dioxinhalterna i svensk fisk. Miljömålsrådets ambition är att förverkliga detta inom en tioårsperiod. För att detta mål ska nås krävs sannolikt omfattande åtgärder och nya åtgärdsprogram. En grupp av dioxinexperter har nu formats och efter de initiala mötena bedöms kunskapen vara för ofullständig för att kunna förnya och effektivisera nuvarande åtgärder (Sveriges Miljömål, 2018).

Naturvårdsverket har ett uppdrag att delta i prövningar av miljöfarlig verksamhet. Vilka mål och ärenden Naturvårdsverket deltar i avgörs utifrån internt fastställda prioriteringsgrunder. För 2019 har Naturvårdsverket bland annat valt att prioritera ärenden som rör verksamheter eller projekt med stor negativ miljöpåverkan med avseende på utsläpp av svärnedbrytbara, bioackumulerande och toxiska ämnen till luft och vatten. Naturvårdsverket har också prioriterat att delta i ärenden som berörs av ny lagstiftning av betydelse och områden där det finns behov av att utveckla praxis, bland annat miljö kvalitetsnormer och genomförandet av industriutsläppsdirektivet (IED) i svensk lagstiftning. Naturvårdsverket har även drivit dessa frågor i fler prövningar avseende gruvindustri. Som exempel kan nämnas Naturvårdsverkets överklagande till Mark- och miljööverdomstolen avseende tillstånd till utfyllnad av järnsand i vattenområde vid Rönnskär, vilket är ett pågående mål som även det till stor del avser utsläpp av metaller till vatten (Mark- och miljööverdomstolens mål nr M 11690–18). Ytterligare ett exempel är Naturvårdsverkets överklagande av tillstånd till verksamheten vid Aitikgruvan, vilket också är ett pågående mål avseende bland annat frågan om val av metod för efterbehandling av gråberg och sandmagasin för att begränsa risken för utsläpp av metaller till vatten (Mark- och miljööverdomstolens mål nr M 5798–18). Mark- och miljööverdomstolen återförvisade målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt utredning, vilket har överklagats av Boliden till högsta domstolen. Även i Naturvårdsverkets ansökan om återkallelse av tillståndet till gruvverksamhet i Tapuli och

anrikningsverk i Kaunisvaara är frågor om utsläpp till vatten och dess påverkan på miljökvalitetsnormer högst relevanta (Mark- och miljööverdomstolens mål nr M 1828–18).

Övriga åtgärder för att minska negativ miljöbelastning till hav och vatten är Naturvårdsverkets internationella arbete med så kallade hot spots i Barents hav samt i Östersjön. Hot spots är identifierade punktutsläppskällor från till exempel tung industri som pappersmassabruk, utsläpp av avloppsvatten från större tätbebyggelse, med mera. Arbetet har pågått under många år, såsom till exempel utbyggnad av reningstekniker. Under de senaste åren har fokus legat på att genom workshoppar, studiebesök och erfarenhetsutbyten utbilda och utvärdera tjänsteorganisationer och branscher i Ryssland i deras arbete att implementera ny miljölagstiftning.

Åtgärd 3 – Förorenade områden

Åtgärd 3.

Naturvårdsverket ska i sitt arbete med att fördela bidrag till åtgärder i förorenade områden fortsätta att prioritera områden med påverkan på vatten på ett sådant sätt att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Tillägg Åtgärdsprogram 2018-2021

Områden som är förorenade med högfluorerade ämnen (PFAS-ämnen) inklusive PFOS ska innefattas i de områden som prioriteras. Det innebär att Naturvårdsverket ska ta fram riktlinjer för hur bidrag till förorenade områden ska prioriteras så att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas, samt att dessa riktlinjer följs vid bidragsfördelningen.

Denna åtgärd ska vara vidtagen senast i december 2020.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverkets arbete med bidrag till åtgärder i förorenade områden utgår ifrån den nationella planen som varje år konkretiseras utifrån politiska beslut under året. En viktig prioriteringsgrund i alla ställningstaganden inför beslut om åtgärder är om den planerade åtgärden bidrar till att förbättra vattenmiljön i eller i närheten av det förorenade området.

Grundförutsättningar och urvalskriterier för att fördela bidrag till åtgärder i förorenade områden har förtydligats i Naturvårdsverkets nationella plan för efterbehandling, version tre. I arbetet med att uppdatera den nationella planen har en referensgrupp med deltagare från SGU, SGI och länsstyrelserna deltagit. Prioriteringsgrunderna i Naturvårdsverkets nationella plan är dock inte ämnesspecifika utan behandlar alla ämnen lika.

Naturvårdsverket har tät kontakt med efterbehandling (EBH)-samordnarna i samtliga län via vårt kontaktskap. Uppdateringen av den nationella planen version 3 kommer att distribueras till samtliga länsstyrelser via EBH-samordnarna. Naturvårdsverket kommer även kommunicera detta via andra forum som till exempel Renare Marks vårmöte i mars 2020, de länsträffar som länsstyrelserna ordnar, via en gemensam EBH-mejllista som länsstyrelserna ansvarar för, via olika nyhetsbrev (Renare Marks nyhetsbrev, Sveriges geotekniska förenings (SGF) nyhetsbrev, Tillsynsnytt), på mötena med SGF:s sektion Föreningade områden som hålls fyra gånger per år och där Naturvårdsverket deltar.

Den mall som används för ansvarsutredningar finns i rapport NV 6501, Bilaga 2. Rapport NV 6501 handlar om kap. 10 Miljöbalken, och i kap 10 görs ingen prioritering av något ämne före något annat ämne. Mallen för hur man skriver ansvarsutredningar är generellt utformad och passar alla föroreningsämnen.

Naturvårdsverket samverkar med SGI (och även med SGU) om i princip allt som görs inom EBH: PFAS, EBH-vägledning, markmiljöprojekt, riskvärderingsprojekt, korttidsstödet, gemensamma handläggartäffar. Naturvårdsverket prioriterar de ansökningar som länsstyrelsen ansöker om bidrag för.

Åtgärd 4 – Deposition av försurande ämnen

Åtgärd 4.

Naturvårdsverket ska inom det europeiska luftvårdsarbetet fortsätta verka för att minska depositionen av försurande ämnen såsom kväveföreningar och svaveldioxid samt prioriterade och särskilda förorenande ämnen från internationella källor.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Från att under ett antal år har varit i en förhandlingsfas där ny luftvårdslagstiftning tagits fram (direktivet om medelstora förbränningsanläggningar, 2015/2193/EU, och takdirektivet, 2016/2284/EU) så fokuserar nu Naturvårdsverket arbetet på ett effektivt genomförande av den nya lagstiftningen. I april 2019 rapporterade Naturvårdsverket in Sveriges första nationella luftvårdsprogram. Programmet baseras på Naturvårdsverkets underlag och omfattar åtgärder för att minska utsläppen av ammoniak och kväveoxider för att uppfylla svenska åtaganden om utsläppsminskningar under EU:s takdirektiv till 2020 och 2030. Programmet består av tre åtgärdsområden: ammoniak inom jordbruk, kväveoxider inom industrin samt el- och fjärrvärme och kväveoxider inom transportsektorn. Effekterna av programmets åtgärder på lokal luftkvalitet är svåra att uppskatta men det är främst halter av kvävedioxid som kommer påverkas. Minskade utsläpp av kväveoxider från el- och fjärrvärmesektorn samt industri kommer främst leda till lägre halter i bakgrundsmiljö men har även potential att påverka de lokala halterna. Åtgärder inom vägtrafik har större påverkan på de lokala halterna av kvävedioxid men detta beror till stor del på hur och var man minskar utsläppen. Utöver nationella åtgärder för att uppfylla Sveriges åtaganden inom takdirektivet kommer intransport av luftföroeningar från övriga Europa minska i takt med takdirektivets genomförande vilket ytterligare kommer bidra till lägre bakgrundshalter.

Sverige bedriver ett aktivt påverkansarbete inom FN:s luftvårdskonvention (CLRTAP) som samverkar med EU:s luftvårdsarbete. Luftvårdskonventionens arbete fokuserar på genomförande av gällande överenskommelser samtidigt som det blickar framåt mot kommande överenskommelser. Under året trädde det reviderade Göteborgsprotokollet i kraft. Det innebär att EU till år 2020 måste ha minskat sina utsläpp av svaveldioxid med 59 procent, kväveoxider med 42 procent och ammoniak med 6 procent, jämfört med utsläppen år 2005. Motsvarande siffror för Sverige är 22 procent för svaveldioxid, 36 procent för kväveoxider och 15 procent för ammoniak. Nästa år påbörjar en översyn av protokollet inför en eventuell framtida revidering eller alternativt nytt policyinstrument. Viktiga områden som kommer att behandlas omfattar möjligheten och betydelsen av att sätta ett utsläppstak på två nya ämnen, metan och sot, behovet av ytterligare åtgärder för att minska utsläppen av kväve, främst från jordbrukssektorn, samt behovet av skärpta utsläppstak för de ämnen som redan ingår i protokollet.

Åtgärd 5 – Tillsyn och prövning av miljöfarliga verksamheter

Åtgärd 5.

Naturvårdsverket ska vägleda länsstyrelserna och kommunerna i deras tillsyn och prövning av miljöfarliga verksamheter, i syfte att minska utsläppen till luft av försurande ämnen så som kväveföreningar och svaveloxid samt prioriterade och särskilda förorenande ämnen i sådan omfattning att det bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Tillägg Åtgärdsprogram 2018-2021

Åtgärder som omfattar dioxiner och dioxinlika föreningar ska vara vidtagna senast i juni 2022.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverket vägleder om industriutsläppsdirektivet (IED) och slutsatser om BAT (Best Available Techniques – bästa tillgängliga teknik). Det vägledningsarbete som genomförts under 2019 omfattar BAT-slutsatser som påverkar utsläpp till både vatten och luft (angående utsläpp till vatten, se *Åtgärd 2*). Vägledning finns publicerad på Naturvårdsverkets hemsida, bland annat i form av generell vägledning om industriutsläppsbestämmelserna och om de olika BAT-slutsatser som har antagits av EU-kommissionen. Vägledning sker också genom att tillsynsmyndigheter vid behov kontaktar Naturvårdsverket med olika frågeställningar.

BAT-slutsatserna innehåller bestämmelser i form av begränsningsvärden och utsläppsvärden (BAT-AEL:er). Vilka parametrar som regleras varierar mellan de olika BAT-slutsatser som gäller för olika branscher. Bestämmelser finns bland annat för försurande ämnen (kväveoxider och svaveldioxid), särskilt förorenande ämnen (dioxiner och furaner) samt vissa prioriterade ämnen (till exempel bly, kadmium och nickel). BAT-

slutsatsdokumenten innehåller också slutsatser med teknikbeskrivningar, till exempel reningsteknik, och slutsatser om BAT för övervakning av utsläpp till luft, till exempel mätfrekvens.

Naturvårdsverket vägleder också om förordningen om förbränning av avfall (2013:253) som bland annat omfattar bestämmelser om utsläpp av dioxiner och furaner till luft och bestämmelser om kontroll av utsläpp och lägsta mätfrekvens.

För småskalig vedeldning har Naturvårdsverket publicerat vägledning på webben. Vägledningens syfte är bland annat att minska utsläpp av PAH som tillhör de prioriterade ämnena. Inför vintersäsongen lyfter Naturvårdsverket vägledningarna om vedeldning på sociala medier och på hemsidan, för att nå ut till allmänheten. I arbetet med att ta fram vägledning har Naturvårdsverket remitterat förslag till berörda myndigheter. Naturvårdsverket har också kontinuerlig kontakt med tillsynsmyndigheter och andra myndigheter som kontaktar Naturvårdsverket med vägledningsfrågor. Vägledningen om småskalig vedeldning har tagits fram i samarbete med kommunerna och Energimyndigheten.

Dioxiner och dioxinliknande ämnen ingår i de ämnen Naturvårdsverket vägleder om inom ramen för IED-vägledningen. Naturvårdsverket har även drivit frågor rörande dioxiner och dioxinliknande ämnen i prövning. Där kan särskilt nämnas mål T 1025-16 där HD slog fast utsläppsnivåer rörande dioxiner och att kontinuerlig långtidsprovtagning skulle utföras. Naturvårdsverket har därefter fortsatt driva frågan om kontinuerlig långtidsprovtagning i andra mål.

Naturvårdsverket har ett uppdrag att delta i prövningar av miljöfarlig verksamhet. Vilka mål och ärenden Naturvårdsverket deltar i avgörs utifrån internt fastställda prioriteringsgrunder. För 2019 har Naturvårdsverket bland annat valt att prioritera ärenden som rör verksamheter eller projekt med stor negativ miljöpåverkan med avseende på utsläpp av svårnedbrytbara, bioackumulerande och toxiska ämnen till luft och vatten. Naturvårdsverket har också prioriterat att delta i ärenden som berörs av ny lagstiftning av betydelse och områden där det finns behov av att utveckla praxis, bland annat MKN och industriutsläppsdirektivets genomförande i svensk lagstiftning. Som exempel på prövningsärenden där Naturvårdsverket drivit frågor kan nämnas att Högsta domstolen under 2017 fastställt en dom från Mark- och miljööverdomstolen gällande utsläpp till luft från en förbränningsanläggning (Högsta domstolens avgörande den 3 november 2017 i mål T 1025-16). Under 2019 har Naturvårdsverket fortsatt driva frågor om utsläpp till luft och kontroll. Naturvårdsverket har i ytterligare ett ärende (MMD i Växjö mål nr M 4240-18) fått igenom att bedömningen enligt 2 kap. Miljöbalken kan medföra strängare krav än industriutsläppsdirektivet och att ännu inte antagna BAT-slutsatser kan användas som bedömningsunderlag vid prövning.

Naturvårdsverket har också drivit frågor om utsläpp till luft av svavel och kväveoxider i två mål angående raffinaderier. Ett i Lysekil (mark- och miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätts avgörande den 9 november 2018 i mål nr M 4708-16). Domen är överklagad till Mark- och miljööverdomstolen som kommer att hålla huvudförhandling och därefter lämna över ärendet till regeringen med eget yttrande. Om verksamheten bedöms tillåtlig bör det bli aktuellt med bland annat nya utsläppsnivåer för svavel och kväveoxider. Det andra rör ett raffinaderi i Göteborg (mark- och miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätts avgörande den 12 februari 2019 i mål nr M 1819-17). Domen är överklagad till Mark- och miljööverdomstolen bland annat avseende reglering av svavelutsläpp.

Naturvårdsverket informerar på hemsidan kontinuerligt om de mål och ärenden vi prioriterat att delta i samt ett urval av vägledande domar. Allt eftersom praxis utvecklas vägleder Naturvårdsverket också tillsynsmyndigheterna. Formerna för detta kan variera beroende på behov. Naturvårdsverket sammanställer och rapporterar data om utsläppen av luftföroreningar i Sverige varje år. Redovisningen sker i enlighet med FN:s luftvårdskonvention (CLRTAP) och EU:s taktidirektiv.

Åtgärd 6 – Markavvattning

Åtgärd 6.

Naturvårdsverket ska ta fram vägledning för markavvattningsverksamheter avseende åtgärder i syfte att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående men försenad.

Naturvårdsverket har under 2019 påbörjat ett internt uppdrag, ”Uppdaterade miljöbalkstillstånd – omprövning, återkallelse och tidsbegränsning”. I uppdraget har markavvattning fungerat som exempel för omprövning och återkallelse med fokus på MKN för vatten. Omprövning och återkallelse är förutom tillsynen de verktyg som kan bli aktuella för tillsynsmyndigheten när MKN för vatten inte uppnås.

Naturvårdsverket ordnade Markavvattningshandläggartäff och två förberedande webinarier. På handläggartäffen 26-27 november deltog tillsynsmyndigheten men även handläggare/jurister från miljödepartementet och vattenmyndigheterna. Där redovisades arbetet med det interna uppdraget genom en föreläsning och genomgång av processkedjefiguren för tillsyn, omprövning och återkallelse med fokus på markavvattning och MKN för vatten. Förutom Naturvårdsverkets föreläsningar föreläste Jordbruksverket om markavvattningsföretagens förvaltning. SGU föreläste om myndighetens framtagna verktyg kring sura sulfatjordar och markavvattning. SLU föreläste om rapporten Miljöhänsyn vid dikesrensning. Länsstyrelsen berättade om arbetet med framtagandet av en ny gemensam webbsida för tillsynsmyndigheterna (tillsyn och prövning). Alla externa myndigheter deltog hela dagen. Ett av grupparbetena var specifikt inriktat på diskussion kring hur de olika länsstyrelserna arbetar med MKN för vatten.

Inför handläggartäffen bjöd Naturvårdsverket in länsstyrelsen till två webinarier med syfte att höja kunskapen kring markavvattningsdefinitioner och begrepp samt vad som gäller för markavvattningsföretagens tillstånd och rättskraften. Målet var att alla handläggare skulle kunna ta till sig föreläsningarna på handläggartäffen men även bidra med aktivt deltagande i gruppdiskussionerna.

Naturvårdsverkets arbete med att skapa möjligheter att nyanlägga och restaurera våtmarker pågick fortsatt 2019, men med mindre budget till den lokala naturvårdssatsningen (LONA). Här ges fortsatt möjlighet för verksamhetsutövare och kommuner att få finansiellt stöd för att vidta åtgärder som att lägga igen diken, för att förbättra vattenmiljöer och till exempel MKN för vatten.

Naturvårdsverket har i ett remissvar angående Skogsstyrelsens (SKS) rapport med åtgärdsförslag för produktionshöjande åtgärder, lyft olika problem med ökad dikesrensning i skogsmark utifrån miljöperspektiv men även påverkan på MKN för vatten.

Åtgärd 7 – Dagvattenhantering

Åtgärd 7.

Naturvårdsverket ska identifiera behovet av och föreslå eller utveckla förändrade eller nya styrmedel för dagvattenhantering, samt utarbeta tillsynsvägledning avseende dagvattenhantering till länsstyrelser och kommuner.

Åtgärden ska vara påbörjad senast i juni 2018 och ska sedan genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverket har inom ramen för regeringsuppdrag både identifierat behov av styrmedel och föreslagit utveckling av befintliga styrmedel och införande av nya.

Inom rapportering av regeringsuppdraget Analys av kunskapsläget för dagvattenproblematiken (2017) lämnades ett antal förslag som syftade till att uppnå en mer hållbar dagvattenhantering och därmed bättre bidra till att MKN kan följas. Bland annat föreslogs att regeringen bör tillsätta en utredning som genomför en översyn av regleringen som berör dagvatten, i syfte att förtydliga, samla och utveckla regleringen kring dagvatten.

I mars 2019 rapporterades regeringsuppdraget Förslag till etappmål om dagvatten. Förslaget innehöll förslag på två etappmål och förslag på styrmedel och åtgärder för att minska den negativa påverkan på vattenkvaliteten. Samhällsekonomiska konsekvensanalyser ligger till grund för förslagen som även tar hänsyn till effekterna av ett förändrat klimat. I rapporten understryker Naturvårdsverket det sedan tidigare identifierade behovet av en utredning och översyn av regleringen av dagvatten. Vidare föreslogs att Naturvårdsverket, Boverket, HaV och SGU ges i uppdrag av regeringen att ta fram en myndighetsgemensam vägledning, samt ett förtydligande av anmälningsplikten i förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. I skrivande stund har inga beslut fattats utifrån de två inlämnade regeringsuppdragen.

Naturvårdsverket tillsynsvägleder löpande om dagvatten utifrån gällande regelverk och strävar efter att ytterligare utveckla området avseende vägledning till länsstyrelser och kommuner. Vägledning sker även i form av myndighetens medverkan på interna och externa konferenser och seminarier om dagvatten.

Under 2019 har en dagvattensida publicerats på Naturvårdsverkets webbplats. Här avser Naturvårdsverket att fylla på med vägledning framöver.

Utöver det inlämnade regeringsuppdraget har Naturvårdsverket fattat beslut om bidrag till förstudier och investeringsåtgärder i syfte att minska utsläppen av mikroplaster och andra föroreningar från dagvatten. Under 2019 utlystes liksom föregående år bidraget enligt förordning (2018:496) om statligt stöd för att minska utsläpp av mikroplaster till vattenmiljön. Totalt har drygt 38 miljoner kronor i bidrag beviljats, vilka fördelas över

åren 2019–2021. Bidrag beviljades till 29 bidragsansökningar. Ansökningarna avsåg bland annat åtgärder med koppling till konstgräsplaner, bostadsbebyggelse, trafikdagvatten samt verksamhetsutövare och fastighetsägare. En ny bidragsutlysning inför 2020 publicerades under 2019.

Naturvårdsverket finansierar en beställargrupp för konstgräsplaner, se webbplats: <https://bekogr.se/>. Beställargruppen syftar till att minimera spridning av mikroföroreningar vid konstgräsanläggningar genom ökad kunskap på området och inför upphandling av konstgräsplaner och skötsel av anläggningar.

Rapportering av regeringsuppdrag kring dagvatten, finansiering och möjliggörande av beställargruppen för konstgräs, dagvattenwebbsidan, utdelande av bidrag och löpande vägledning om dagvatten, syftar alla till att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas och till att skydda vattenmiljön.

Skogsstyrelsen

Åtgärd 1 – Tillsyn av skogsbruksverksamhet

Åtgärd 1.

Skogsstyrelsen ska utveckla och prioritera sin tillsyn av skogsbruksverksamheter i syfte att tillräckliga åtgärder vidtas för att minimera påverkan från dessa verksamheter i anslutning till vattenförekomster där det finns risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs.

Tillägg Åtgärdsprogram 2018–2021.

Åtgärder inom skogsstyrelsens ansvarsområde omfattar tillägg av det nya prioriterade ämnet cypermetrin till Skogsstyrelsens åtgärd 1 i befintligt Åtgärdsprogram (2016-2021).

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Skogsstyrelsen har under ett antal år intensifierat arbetet med beslut för att tydliggöra lagens krav. Antalet beslut om hänsyn till miljövårdens intressen har ökat från åtta stycken 2010 till 458 stycken 2018, för att sedan minska igen under 2019 till 398 stycken. Av dessa beslut gällde 94 mark och vatten, vilka bland annat innebär att skador på vatten ska förhindras. 73 beslut gällde terrängkörning, där allvarliga körskador ska förhindras. 79 beslut gällde skyddszoner och sex beslut gällde skyddsdikning och dikesrensning. De 79 beslut som skrevs angående skyddszoner kan röra annat än vattenhänsyn till exempel skyddszon mot betesmark, men de flesta berör vatten på något sätt, exempelvis vattendrag eller myrmark. Antalet beslut har ökat under flertalet år och den minskning som skett under 2019 har framförallt rört beslut som berör artskydd. Antalet beslut som rör skyddszoner, körskador och andra vattenfrågor har däremot inte minskat under 2019.

Skogsstyrelsen samarbetar sedan år 2014 med länsstyrelserna kring gemensam ärendehantering för skogliga frågor. Den digitala tjänsten för gemensam inlämning av skogliga ärenden, Skogsärenden för företag, har varit i drift sedan december 2016. Via det gemensamma systemet är det möjligt för markägaren eller verksamhetsutövaren att lämna in vissa utpekade ärendetyper via en och samma funktion oberoende av vilken myndighet ärendet ska till. Förutom avverknings- och samrådsärenden till Skogsstyrelsen kan även fornlämnings- och markavvattningsärenden lämnas in till länsstyrelsen via tjänsten. Sedan hösten 2019 lämnar drygt 20 företag in sina fornlämningsärenden till länsstyrelsen digitalt. Genom att ärendena snabbt kommer till rätt myndighet ökar möjligheterna för respektive myndighet att påverka resultatet i skogen.

Skogsstyrelsens distrikt har vid behov kontakter med andra berörda myndigheter i ärenden som rör vattenfrågor. Exempelvis hanteras ärenden som kan komma att beröra Natura 2000-områden genom täta kontakter mellan länsstyrelserna och Skogsstyrelsen. Skogsstyrelsen har även påbörjat en översyn av rutinerna kring hanteringen av Natura 2000-ärenden tillsammans med Naturvårdsverket och länsstyrelserna för att ytterligare förbättra handläggningen av ärenden i och kring Natura 2000-områden.

Åtgärd 2 – Informera om övergödning och miljögifter inom skogsbruk

Åtgärd 2.

Skogsstyrelsen ska utveckla och prioritera sitt arbete med information, kunskapsförmedling och återkoppling till skogsbruket, samt vid behov utveckla nya eller förändrade styrmedel eller arbetssätt på området. Åtgärden behöver särskilt fokusera på att minska tillförseln av näringsämnen, kvicksilver och partiklar till sjöar och vattendrag, upprätthålla skogsmarkens buffertförmåga mot försurning, samt minska den fysiska påverkan på vattenmiljön.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Av ekonomiska skäl har Skogsstyrelsen under 2019 upphört att producera skogsbruksplaner, och nu sker all sådan verksamhet i privat regi. Skogsstyrelsen har sällan kompetensutvecklingsinsatser för skogsbruksplanläggare i privata företag.

När det gäller påverkan på vattenmiljöerna är det oftast detaljplaneringen som görs inför en skogsbruksåtgärd som har störst betydelse. Det är i det här skedet man avgränsar skyddszoner mot vatten och våtmarker samt väljer drivningsvägar och utformar överfarter. Skogsstyrelsens arbete för att förbättra detaljplaneringen handlar främst om att stötta tillämpningen av målbilderna för god miljöhänsyn. Detta sker bland annat genom olika samverkans- och dialogprocesser.

2019 publicerades de målbilder för god miljöhänsyn vid skyddsdikning och dikesrensning som beslutades under 2018. Materialet innehåller rekommendationer för hur skyddsdikning och dikesrensning kan genomföras för att förhindra och begränsa negativ påverkan på vattenmiljöer.

Detta stöds även av utvecklingen av Skogsstyrelsens e-tjänster, bland annat möjligheten att lämna in samrådsärenden digitalt, vilken kan stödja markägare med vägledning om vilka uppgifter som behöver lämnas in i samrådet.

Sedan flera år arbetar Skogsstyrelsen med dialog och återkoppling till verksamhetsutövare. Dessa aktiviteter handlar om att stötta tillämpningen av målbilderna och befästa en samsyn om hur de ska tillämpas i praktiken. Tyvärr har verksamheten, främst av ekonomiska skäl, haft en minskande omfattning under de senaste åren. Under 2019 har denna trend fortsatt.

Skogsstyrelsen har sedan 2015 arbetat med att genomföra åtgärder inom projektet ”Handlingsplan för att öka askåterföringen till skog”. Ett stort antal aktiviteter har genomförts under åren. Bland annat har 50 möten med värmeverkspersonal genomförts för att påtala vikten av att återföra aska till skog. Exempel på arbete med information och utbildning 2019:

- Möten med företrädare för tio värmeverk.
- Möten med företrädare för fyra industrier: Smurfit Kappa i Piteå, SÖDRA - Mönsterås, Värö och Mörrums bruk.
- Information och kommunikation med sex distrikt hos Skogsstyrelsen, spritt nationellt.
- Arbete med att få till askåterföring i Stockholmsområdet tillsammans med Energiföretagen Sverige och Stockholm Energi. Förevisningsaktivitet söder om Stockholm där spridning av askgranuler från helikopter och skotare förevisades för nära 100 deltagare. Arbetet har resulterat i att det har påbörjats spridning av 7 000 ton granulerad aska från Värtaverket i Stockholm.
- Ett antal aktiviteter riktade mot skogsägare och skogstjänstemän, bland annat tre utbildningar för Sveaskogs tjänstemän (20 personer) och entreprenörer (fyra företag) som arbetar med askåterföring

Skogsstyrelsen har under 2019 reviderat rekommendationerna om uttag av grenar och toppar (grot) och askåterföring (tidigare rekommendationer från 2008).

Rekommendationerna har uppdaterats med nya erfarenheter och forskningsresultat. De nya rekommendationerna har delats upp i en Vägledning och ett Kunskapsunderlag och publicerades i juni 2019.

Åtgärd 3 – Miljöhänsyn

Åtgärd 3.

Skogsstyrelsen ska utveckla och implementera metoder för uppföljning av den miljöhänsyn som tas av skogsbruket, med avseende på påverkan på vattenmiljön. Arbetet behöver framförallt fokusera på dikningsåtgärder, hänsynsuppföljning och kvantifierbara metoder för uppföljning.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Skogsstyrelsens inventering Hänsynsuppföljning före avverkning (HF) löper på sedan 2015. Vid Hänsynsuppföljning efter avverkning (HE) återbesöks objekten två år efter avverkning. Den inventeringen har under 2019 genomförts i full omfattning.

Vid årets kalibreringar för fältinventerarna har stor del av tiden lagts på bedömning av markpåverkan och överfarter vid vattendrag.

Våren 2019 påbörjades en utvärdering av metoden. Det har resulterat i en förstudie för att förbättra och utveckla metoden för att bland annat dra nytta av möjligheterna att effektivisera med hjälp av fjärranalys. Förstudien startade hösten 2019 och slutlig avrapportering sker vid halvårsskiftet 2020.

Under 2019 påbörjades analyser av de kontrollinventeringar som löpande sker för Hänsynsuppföljning före avverkning. Hänsynsuppföljningen tillsammans med målbilderna för god miljöhänsyn har varit en punkt på agendan för Skogsstyrelsens sektorsdialoger under året. Hänsynsuppföljning har också varit en punkt på flera av sektorsrådsmötena 2019. Antal deltagare i sektorsråd och sektorsdialoger där man tagit upp Hänsynsuppföljningen handlar om cirka 100 personer.

Under 2019 har nationell uppföljning av flygbilder (NUF) gjorts i hela landet i områden där det finns täckning av färska flygbilder. 2 339 objekt har granskats och i uppföljningen har man bland annat tittat på körskador och överfarter över vattendrag, men också lämnade kantzoner. Metoden är tidseffektiv och ger underlag för efterföljande återkoppling till markägare och ombud. I en del fall har ärenden även hanterats som lagärenden i tillsynsprocessen.

Åtgärd 4 – Ekologiskt funktionella kantzoner

Åtgärd 4.

Skogsstyrelsen ska förbättra tillämpningen av befintliga styrmedel och/eller föreslå nya styrmedel för ekologiskt funktionella kantzoner mot sjöar och vattendrag för att följa miljökvalitetsnormerna för vatten.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Skogsstyrelsen har ännu ingen samlad bild av i vilken omfattning målbilderna för funktionella kantzoner vid vatten genomförs i praktiken. Uppföljning sker genom stickprovsinventering inom ramen för Skogsstyrelsens miljöhänsynsuppföljning (se svar under Åtgärd 3). Att överföra målbilderna till uppföljning har gjorts stegvis och de första resultaten från uppföljningen kommer att presenteras tidigast 2021. Därmed har ingen nyutveckling av styrmedel har gjorts under 2019, eftersom en analys och utvärdering av befintliga styrmedel bör göras först, innan nya styrmedel eventuellt föreslås.

Forskare på SLU har tillsammans med finska och kanadensiska forskare under 2018-19 genomfört en fältstudie av kantzoner kring 286 små vattendrag i Sverige, Finland och Kanada (British Columbia). Ett manuskript färdigställdes i oktober 2019 och har skickats för publicering i en internationell tidskrift.

Tillsammans med skogsbrukets forskningsinstitut Skogforsk har sju skogsföretag genomfört ett pilotprojekt där man försökt hitta minsta gemensamma nämnare i miljöhänsynsuppföljning och genomfört inventeringar av ett antal avverkade objekt per företag. Kantzoner mot vatten ingår i inventeringen. Det övergripande syftet med hänsynsuppföljningen hos olika skogsföretag är bland annat att koppla den till målbilderna för god miljöhänsyn. Uppföljningen här är under utveckling, liksom Skogsstyrelsens. Därför kan man ännu inte dra några slutsatser av resultaten, men de har återkopplats av Skogforsk till de medverkande skogsföretagen. Redovisningen av pilotprojektet finns här:

https://www.skogforsk.se/cd_20200115165342/contentassets/81817105d68d404f8856b7c5cf50a22d/arbetsrapport-1038-2020.pdf

Sveriges geologiska undersökning (SGU)

Åtgärd 1 – Mineralresurser

Åtgärd 1.

Sveriges geologiska undersökning ska utveckla sin vägledning till sökande om de miljökrav som kan ställas vid prövning av tillstånd för undersökning och provbrytning eller gruvverksamhet så att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska genomföras i samverkan med Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten och länsstyrelserna.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är klar.

Under 2019 har SGU fortsatt informera om den uppdaterade vägledningen, gruvavfallsstrategin och utredning om gruvavfallsfinansiering genom de informationskanaler som finns tillgängliga. SGU driver tillsammans med främst Naturvårdsverket en samverkansåtgärd (Miljömålsrådets gemensamma åtgärdslista) om hållbar utvinning av omställningsmineral för en grön framtid. Ett gemensamt seminarium presenterades på miljöbalksdagarna, och en gemensam workshop för att konkretisera frågeställningarna har anordnats under 2019. Ett förslag på frågeställning var att utreda tidsåtgången för tillståndsprocesser. Åtgärden ska rapporteras i slutet av 2020.

Åtgärd 2 – Sura sulfatjordar

Åtgärd 2.

Sveriges geologiska undersökning ska utveckla rådgivning och tillsynsvägledning till berörda myndigheter för att minimera miljöbelastning vid syresättning av sulfidjordar eller sulfidhaltiga sediment så att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska genomföras i samverkan med Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket och länsstyrelserna.

Åtgärden ska vara vidtagen senast två år efter åtgärdsprogrammets genomförande.

Åtgärden finns enbart i Bottenvikens och Bottenhavets åtgärdsprogram.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är klar.

SGU har under 2019 tagit fram kartunderlag som visar var i landskapet sur och potentiellt sur sulfatjord kan förekomma. Kartorna ger förutsättningar till att lokalisera områden där det bör undvikas en markanvändning som leder till att potentiellt sur sulfatjord oxiderar och därmed påverkar vattenmiljön negativt. Det material som SGU tagit fram kan också användas som en manual för undersökningar i fält och analyser av prover, i syfte att kontrollera förekomsten av sura sulfatjordar. Materialet kan också användas för att identifiera lämpliga platser för åtgärder som syftar till att minska miljöpåverkan.

Den digitala kartvisaren har tillsammans med en WMS-tjänst (visningstjänst som kan används direkt i GIS), öppna data och handledning färdigställt under 2019. Materialet har presenterats på Naturvårdsverkets markavvattningsdag, vilket innebär att samtliga länsstyrelser och Jordbruksverket nu har kännedom om material angående sura sulfatjordar.

Under 2019 inleddes ett nytt EU-projekt (Geo-Bio Hazards in the Arctic Region) där sura sulfatjordar i ett kustnära avrinningsområde strax norr om Luleå dokumenteras. Projektet utförs i samarbete med de geologiska undersökningarna i Finland, Norge och Ryssland. Det övergripande syftet är att undersöka i vilken utsträckning sur sulfatjord förekommer i Barents-regionen. Projektet löper till 2021.

Ytterligare ett EU-projekt (KLIVA) har startat under hösten 2019. Det är ett interreg-projekt (Botnia-Atlantica) som syftar till att undersöka vattenbalans, ekosystemtjänster och metalltransport i ett klimat i förändring. Medverkande i projektet är länsstyrelser, Skogsstyrelsen med flera svenska myndigheter samt finska GTK (motsvarande SGU). Målet är att fortsätta dokumentera lokaliseringar av sura sulfatjordar och förbättra underlag, inklusive en hydrologisk modellering, för att ytterligare bedöma kommande klimatförändringar vid till exempel torka och sjunkande grundvattennivåer. Projektet löper till maj 2022.

På den årliga konferensen av ”European Geosciences Union” (EGU) presenterade SGU resultat från undersökningarna av sura sulfatjordar i norra Sverige. Konferensen möjliggjorde diskussioner med experter på sura sulfatjordar i andra länder.

SGU har i viss utsträckning kartlagt förekomsten av sura sulfatjordar i andra distrikt än de två nordliga. I ett examensarbete från Göteborgs universitet har områden med sura sulfatjordar exempelvis lokaliserats i Halland. Då det även i de sydliga distrikten har identifierats områden som behöver särskild hänsyn vid verksamheter och eventuella åtgärder i syfte att minska påverkan från sura sulfatjordar, kommer åtgärden att föreslås utvidgas till en nationell åtgärd i Åtgärdsprogram 2021. Det finns också behov av att resurser hos Skogsstyrelsen och Jordbruksverket prioriteras till områden som ger mest nytta. Här kan SGU hjälpa till med att identifiera lämpliga områden.

Trafikverket

Åtgärd 1 – Kunskapsunderlag om vägar och järnvägar

Åtgärd 1.

Trafikverket ska fortsätta utveckla och tillhandahålla kunskapsunderlag och information avseende möjligheten att minska vägars och järnvägars påverkan på vattenmiljön så att miljö kvalitetsnormen för vatten kan följas. Detta ska ske inom Trafikverkets egen organisation, till övriga väg- och banhållare och till entreprenörer som genomför kontroll, underhåll, ombyggnad och nyanläggning av vägar. Åtgärden ska åtminstone omfatta följande områden:

- a) väg- och järnvägspassager över vatten som utgör vandringshinder för fisk och andra vattenlevande organismer eller medför annan hydromorfologisk påverkan på vattenmiljön,
- b) förebyggande åtgärder för att minska olycksrisker och mildra effekterna för vattenmiljön vid sådana olyckor, och
- c) åtgärder för att minska påverkan på vattenmiljön från väg- och järnvägsavvattning, saltning och användning av bekämpningsmedel.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående.

Trafikverkets insatser omfattar områdena väg- och järnvägspassager som utgör vandringshinder, förebyggande åtgärder för att minska olycksrisker samt minskad påverkan från väg- och järnvägsavvattning, saltning och användning av bekämpningsmedel. Insatser sker inom alla Trafikverkets processer och verksamhetsområden- planering, investering samt drift och underhåll. En viktig komponent i Trafikverkets planering är att identifiera, bedöma och vid behov vidta riktade vattenmiljöåtgärder i befintliga anläggningar där brister konstaterats. Nedan följer en redogörelse av dessa insatser under 2019 för respektive åtgärdsområde.

a) Väg- och järnvägspassager över vatten som utgör vandringshinder för fisk och andra vattenlevande organismer (*åtgärd 1a*)

Trafikverket har 2019 initierat ett nationellt arbete med att identifiera sådana platser där vägbankar och banvallar riskerar snöra av vattenområden med skadlig inverkan på vattenomsättningen för att sedan, vid behov, vidta åtgärder. Under 2020 planeras arbetet att utökas för att geografiskt omfatta fler regioner.

Som en del av arbetet med vandringshinder för vattenlevande djur har Trafikverket under 2019 initierat en nationell kartläggning av alla kontaktpunkter där vägar och järnvägar korsar vattendrag. Syftet med kartläggningen är att få en nationell tillståndsbild inom området och att använda informationen så att fler vandringshinder för vattenlevande djur kan åtgärdas. Under 2020 kommer myndigheten att arbeta vidare med en metodik för att prioritera mellan olika objekt så att insatser först genomförs där de får

störst effekt. Antal inrapporterade åtgärdade vandringshinder för vattenlevande djur är totalt 65 stycken för 2019. Den övervägande delen (ca 50 stycken) har gjorts i regionerna Mitt och Nord.

b) Förebyggande åtgärder för att minska olycksrisker och mildra effekterna för vattenmiljön vid sådana olyckor (åtgärd 1b)

Trafikverkets nationella arbete med att ta fram underlag i form av översiktliga/fördjupade riskbedömningar av konfliktsträckor mellan vägar och yt- och grundvattenförekomster har fortsatt under 2019. Under 2019 riskbedömde myndigheten översiktligt 864 konfliktsträckor mellan statlig väg och yt- eller grundvattenförekomster. Fördjupad riskbedömning, ofta med åtgärdsförslag, gjordes för cirka 20 konfliktsträckor. Endast en vattenskyddsåtgärd på väg har färdigställts 2019. Trafikverket har lagt ner 26 miljoner kronor inom de projekt som pågått under 2019. Vattenskyddsåtgärderna tar oftast flera år att slutföra på grund av att planläggning krävs vid markanspråk samt att projektering tar tid. Planläggningen har i vissa fall även haft överklaganden vilket ytterligare försenar åtgärder. Inför 2020 är ett tiotal vägåtgärder på gång.

**c) Åtgärder för att minska påverkan på vattenmiljön från väg- och järnvägs-
avvattnings, saltning och användning av bekämpningsmedel (åtgärd 1c)**

Eftersom saltning inom vattenskyddsområden ofta är tillstånds- eller anmälningspliktig håller Trafikverket på att ta fram en rutinbeskrivning för denna hantering. Rutinbeskrivningen ska bland annat innehålla ansökningsförfarandet, riskanalyser och uppföljningar. Kopplat till rutinbeskrivningen kommer det också att byggas upp olika verktyg som det finns behov av i sammanhanget. Trafikverket är i färd med att ta fram en strategi för hur verket ska förhålla sig i saltfrågor. Strategin avser att klargöra hanteringen av det faktum att de transportpolitiska målen om tillgänglighet och hänsyn i vissa fall inte samtidigt går att uppfylla. Ett omfattande kunskapsunderlag om halkbekämpning och dess effekter finns visserligen, men är relativt svårtillgängligt, Trafikverket är därför i färd med att ta fram en kunskapsmanställning.

Exempel på samverkan

- Trafikverket har inom ett regeringsuppdrag tagit fram en kulturmiljöstrategi som ska fungera vägledande för Trafikverket samt nio andra myndigheter. Förväntningarna är att strategin ska leda till en bättre uppfyllelse av de nationella kulturmiljömålen, men också att förutsättningar skapas för att bättre tillvarata kulturmiljöns potential vid omställningen till ett hållbart samhälle.
- Trafikverket har samverkat med länsstyrelserna i Jämtlands, Västernorrlands samt Västerbottens län inom ramen för en ny EU-ansökan (projektet Ecostreams for LIFE). Här har Trafikverket (regionerna Nord och Mitt) åtagit sig att vara medsökande och det gäller tre vandringshinder i Västernorrland (Moälven), samt ett flertal väg- och eventuellt några bantrummor i Jämtlands län.

Trafikverket kommer 2020 att medverka tillsammans med Skogsstyrelsen och rad andra myndigheter, bland andra HaV, för att ta fram en målbild för vattenhänsyn vid anläggandet av skogsbilvägar.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Åtgärd 1 – Minskad användning av PFAS-haltigt brandskum

Åtgärd 1.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska

- a) fortsätta driva på utvecklingen av nya släckmetoder utan användning av brandskum med innehåll av högfluorerade ämnen (PFAS-ämnen),
- b) utveckla metoder som kräver minsta mängd släckmedel vid insatser,
- c) fortsätta och intensifiera informations-, rådgivnings- och utbildningsinsatser om alternativa släckmetoder, med avsikt att minimera och på sikt fasa ut användningen av PFAS-haltigt brandskum.

Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras löpande.

Vattenmyndigheterna bedömer att åtgärden är pågående

Under 2019 har MSB arbetat med att sammanställa resultaten från två forskningsstudier som genomfördes under 2018. Den ena studien handlar om alternativ till skumanvändning vid pölbrand (petroleumbränder). Den andra studien redogör för alternativ till skumanvändning vid byggnadsbränder.

MSB har medverkat i genomförandet av seminarier med fokus på att sprida information om alternativa släckmetoder utan användning av skum. Ett antal seminarier har hållits och ett flertal miljöutbildningar har genomförts. MSB har också varit inbjuden att föreläsa/informera vid utbildningstillfällen andra myndigheter anordnat. Totalt rör det sig om ett dussintal informationstillfällen. MSB har även fördjupat innehållet i miljödelen i kursplanen för räddningsledare som utbildas på MSB:s skolor, deltagit i myndighetsnätverket för PFAS och arbetat för att uppdatera dokumentet ”Rekommendationer för användning av brandskum”.

MSB har bidragit med råd och synpunkter i arbetet som Miljösamverkan Sydost genomfört om tillsyn på räddningstjänsten med fokus på PFAS. MSB har i olika sammanhang spridit information om metoder att samla upp förorenat släckvatten. Dessa insatser har nått kommunala räddningstjänsten, miljöinspektörer, länsstyrelsehandläggare, VA-huvudmän, beredskapshandläggare inom kommun och länsstyrelse.

Miljökompetensen inom kommunala räddningstjänsten har stärkts. Åtgärderna har bidragit till en större förståelse för miljökonsekvenser vid användning och utsläpp av PFAS. Detta leder till att räddningsinsatser kan genomföras med mindre miljöpåverkan. Tillsynsmyndigheten (kommunen) har stärkt sin kompetens i rollen som tillsynsmyndighet.

Länsstyrelserna

Länsstyrelsernas rapportering sker genom ett webbformulär. Frågorna i formuläret har tagits fram i samarbete med flera chefsnätverk inom verksamhetsområdena vatten, vattenverksamhet, miljöskydd, lantbruk och landsbygd, hållbart samhällsbyggande och efterbehandling av förorenad mark. Några huvudpunkter från länsstyrelsernas rapportering:

- Alla länsstyrelser har rapporterat.
- Endast tre av länsstyrelserna anger att miljökvalitetsnormerna (MKN) varit en grund i behovsbedömningen. Föregående år angav åtta länsstyrelser att de använde MKN som en grund. Skälet till detta uppges av de flesta länsstyrelser vara att den mall som Miljösamverkan Sverige tagit fram inte omfattar MKN.
- 14 länsstyrelser svarar att de använder miljökvalitetsnormerna som en prioriteringsgrund när de tar fram sin tillsynsplan för länet. Antalet är samma som för föregående år.
- Länsstyrelsernas arbete med tillsyn av dammar och vattenkraft påverkas i hög grad av ny lagstiftning på området. Se även Havs- och vattenmyndigheten åtgärd 5 och Kammarkollegiet.
- I utdrag från länsstyrelsernas gemensamma tidredovisning syns att mer tid lagts på tillsyn av vattenskyddsområden (355 dagar) under 2019 än tidigare. Samtidigt är den planerade tiden inom området för 2020 mindre, 175 dagar.
- I årets rapportering anger alla länsstyrelser att vattenförsörjningsplanen är minst påbörjad. Många län med äldre planer arbetar med uppdatering av planen.
- Rapporteringen visar att länsstyrelserna i stor utsträckning arbetar tvärssektoriellt med vattenfrågorna. Fem länsstyrelser har en plan enligt åtgärdsprogrammets *åtgärd 5* och i kommentarerna till åtgärden kan utläsas att många fler arbetar så utan att ha en färdig plan.
- Länsstyrelsernas arbete med rådgivning inom jordbruket kring växtnäring förlust och växtskyddsmedel är hos 20 av 21 länsstyrelser kopplat till att följa MKN för vatten.
- Tillsynsvägledning till kommunerna genomförs löpande inom lantbruksområdet och enskilda avlopp.
- 18 länsstyrelser svarar att de har genomfört vägledningsinsatser kring översiktsplaner och detaljplaner med koppling till miljökvalitetsnormerna för vatten under år 2019.
- I arbetet med efterbehandling av förorenade områden efterfrågas en bättre koppling mellan EBH-stödet och VISS. Samarbetsformerna mellan vattenförvaltning och EBH skiljer sig åt mellan länen.
- 13 länsstyrelser har anpassat sin regionala kalkningsplan för att bidra till att MKN för vatten kan följas.

På följande sidor redovisas ett urval av svaren som har kommit in. Frågorna och alla svarande länsstyrelser fullständiga svar finns tillgängliga på Länsstyrelsen Västerbotten, e-postadress: vasterbotten@lansstyrelsen.se.

Länsstyrelsernas arbete med tillsyn

Länsstyrelsernas åtgärder 1, 2, 3, 4, 7 och 10 handlar om tillsyn inom olika verksamhetsområden. Tillsyn sker sällan bara för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten och det kan i många fall vara svårt att avgöra vilka åtgärder vid en enskild verksamhet som har bäst effekt för en nedströms vattenförekomst. Nedan visas några exempel på hur länsstyrelserna valt att använda miljö kvalitetsnormerna för vatten i arbetet med tillsyn generellt.

Av länsstyrelsernas rapportering framgår att endast tre länsstyrelser använder miljö kvalitetsnormerna för vatten som en prioriteringsgrund i länsstyrelsens behovsutredning. Motsvarande siffra föregående år var åtta länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Gävleborg skriver: ”I behovsutredningen är miljö kvalitetsnormen en prioriteringsgrund på det sätt att behovet av tillsyn ökar när normen är dålig. När vi till exempel har problem med konnektivitet, dammar och vägtrummor, så behöver vi bedriva mer tillsyn”. Från och med 2020 kommer behovsutredningen i stor utsträckning spegla tidsplanen enligt den nationella prövningsplanen, men behovet av tillsyn kommer att variera mellan avrinningsområdena beroende på hur normerna ser ut.

Bland de län som anger att de inte använt miljö kvalitetsnormerna för vatten som en prioriteringsgrund i sin behovsutredning skriver de flesta att länsstyrelsens behovsutredning utgått från den mall som tagits fram av Miljösamverkan Sverige där miljö kvalitetsnormerna inte ingår men däremot till viss del åtgärdsprogrammet. I behovsbedömningen tas hela tillsynsbehovet fram och prioritering sker sedan i tillsynsplanen.

Länsstyrelsen i Jönköping skriver: För tillsyn enligt *Miljöbalken 9 kap* har behovsutredningen tagits fram enligt en nationell modell där tillsynsavgifterna varit grunden. MKN i vatten har inte heller legat som grund för beräkningarna i Länsstyrelsens behovsutredning för vattenverksamheter (*MB kap 11*). Där har man istället utgått från den nationella metoden för behovsutredning som Miljösamverkan Sverige har tagit fram. Modellen väger dock in vattenförvaltningens åtgärdsprogram.

14 länsstyrelser anger att de har använt miljö kvalitetsnormerna för vatten som prioriteringsgrund i planeringen av den egeninitierade tillsynen i länsstyrelsens tillsynsplan.

Länsstyrelsen i Norrbotten skriver att länsstyrelsen framförallt använt miljö kvalitetsnormerna som prioriteringsgrund inom tillsynsområdet vattenverksamhet (vattenkraft) och tillsyn över miljöfarlig verksamhet.

Länsstyrelsen i Örebro skriver: Miljö kvalitetsnormerna för vatten är med som en prioriteringsgrund för tillsynen främst för tillsyn enligt 10 kap. För 11 kap är prioriteringen av tillsynen baserad på vattnets ekologiska status i områden med specifika

problem eller som är särskilt värdefulla. Vattenförvaltningen och tillsyn av vattenverksamhet jobbar tätt samman.

Bland dem som anger att miljö kvalitetsnormerna inte använts i prioriteringen av tillsyn skriver till exempel Länsstyrelsen i Södermanland att det däremot anges att tillsynen även syftar till att genomföra Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram, främst åtgärderna 1, 2, 3 och 4.

Åtgärd 1 – Tillsyn miljöfarlig verksamhet

Åtgärd 1.

Länsstyrelserna ska utöka och prioritera sin tillsyn av miljöfarliga verksamheter och vattenverksamheter enligt 9 och 11 kap. miljöbalken, så att tillsynen med beaktande av ett avrinningsområdesperspektiv inriktas på verksamheter som bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte följs, eller riskerar att inte följas. Åtgärden ska medföra att det för sådana verksamheter ställs krav på genomförande av åtgärder som bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

I länsstyrelsernas tidredovisningssystem syns även detta år en ökning i arbetet med egeninitierad tillsyn. Under 2019 har 4 024 dagar lagts på tillsyn av miljöfarlig verksamhet mot 3 639 dagar föregående år. En ökning ses även i tillsynen av IED-anläggningar där antalet dagar ökat till 1 611 dagar jämfört med 943 dagar under 2018.

16 länsstyrelser anger att miljö kvalitetsnormerna för vatten används i planeringen av tillsyn av miljöfarlig verksamhet. Föregående år var siffran 15 länsstyrelser.

Några exempel:

Länsstyrelsen i Örebro: MKN styr vilka frågeställningar som prioriteras på vart och ett av våra tillsynsobjekt.

Länsstyrelsen Västerbotten: MKN ingår i planeringen av tillsyn av miljöfarlig verksamhet. Prioriteringsmodellen baseras på en klassning av objekten utifrån ett antal frågor rörande komplexitet, miljöpåverkan och egenkontrollens kvalitet. I primomodellen delas tillsynsobjekten in i fyra olika klasser. Mest tillsynsresurser läggs på klass 1, som omfattar objekt som generellt är komplexa och har stor miljöpåverkan.

Länsstyrelsen i Blekinge: Arbetet med att ta fram tillsynsplaner för Blekinge påbörjat, men inte färdigt. MKN för vatten kommer vara en faktor som tas hänsyn till. Tillsynsplanen kommer att gälla för 2020-2022 och vara klar under 2020. Detta gäller samtliga områden. I oktober 2017 fastställdes ett nytt treårigt regionalt program för åren 2018-2021 där det framgår på vilket sätt anpassning har skett till andra planer och program på länsstyrelsen, däribland vattenmyndighetens åtgärdsprogram.

Arbetet med dioxiner och PFOS/PFAS lyftes särskilt i och med vattenmyndigheternas kompletterande åtgärdsprogram om miljögifter som beslutades 2018. I återrapporeringen har länsstyrelserna angett sammanlagt 40 dagar tillsyn med anledning av dioxiner och 76 dagar för PFOS/PFAS.

Tabell 6. Tillsyn utförd 2018 och 2019 samt planerad tillsyn 2020, antal dagar. Redovisningen baseras på inrapporterad information i återrapporeringen och uttag från länsstyrelsernas tidrapporteringsystem Agresso.

Egeninitierad tillsyn	Utfört 2018	Utfört 2019	Planerat 2020
Tillsyn av miljöfarlig verksamhet (åtgärd 1)		15 212	6 637
Planerad/egeninitierad tillsyn av miljöfarlig verksamhet (åtgärd 1)	3 639	4 024	2 548
Planerad/egeninitierad tillsyn av IED-anläggningar (åtgärd 1)	943	1 611	1 811
Vattenverksamhet - Markavvattning (åtgärd 1)	63	115	116
Totalt för övrig vattenverksamhet (åtgärd 1 och 12)	3 434	3 000	3 710
Utredning av vilka dammar som har tillstånd (åtgärd 2)			220
Vattenkraftverk med tillstånd, under 10 MW (löpande tillsyn) (åtgärd 2)			325
Vattenkraftverk med tillstånd, över 10 MW (löpande tillsyn) (åtgärd 2)			501
Vattenkraftverk utan tillstånd: Information om tillsyn på kraftverk med oklar tillståndssituation, begäran om uppgifter om vilka tillstånd som finns, genomgång av inkommit material, föreläggande om att söka tillstånd (åtgärd 2)			290
Andra dammar, med tillstånd (löpande tillsyn) (åtgärd 2)			333
Andra dammar, utan tillstånd (löpande tillsyn) (åtgärd 2)			540
Vattenbortledning och vattenuttag - tillståndsprövade och anmälda enligt 9 a [åtgärd 4e]			320
Totalt för förorenade områden - Prioriterade objekt (åtgärd 10)		6 576	5 755
omfattande objekt (åtgärd 10)			2 346
relativt omfattande objekt (åtgärd 10)			1 050
mindre omfattande objekt [åtgärd 10]			338
PFOS/PFAS	-	-	94
Vattenskyddsområden - Genomgång av vattenskyddsområden genom planerad tillsyn av medgivna dispenser och tillstånd med villkor samt avslag. Förberedelser, besök och efterarbete. [åtgärd 4b]	84	355	175

Åtgärd 2 – Tillsyn vattenkraft och dammar

Åtgärd 2.

Länsstyrelserna ska bedriva tillsyn i syfte att identifiera de behov och möjligheter som finns att ställa krav på miljöhänsyn vid samtliga vattenkraftverk och dammar, på ett sådant sätt att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska genomföras så att det årligen, från och med år 2017, utövas tillsyn vid minst en femtedel av berörda vattenkraftverk och dammar i respektive län.

Enligt återrapporeringens enkät till länsstyrelserna planeras för kommande år (2020) 3710 dagar för arbetet med tillsyn av dammar och vattenkraft. Länsstyrelsernas arbete med detta påverkas i hög grad av ny lagstiftning inom området. Se även Havs- och vattenmyndighetens *åtgärd 5* och Kammarkollegiets *åtgärd 1*.

Nedan några exempel på hur länsstyrelserna använt miljö kvalitetsnormerna i planeringen av tillsynen av vattenkraft och dammar.

Länsstyrelsen Västra Götaland: MKN används inom den egeninitierade tillsynen över kraftverk och dammar eftersom de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna i många fall är orsaken till att normen inte uppnås.

Länsstyrelsen Värmland: Vid prövning och tillsyn av vattenverksamheter som till exempel dammar och kraftverk är gällande miljö kvalitetsnormer en av de faktorer som bevakas. Detta sker enligt plan rutinmässigt genom att yrka på villkor eller besluta om förbud eller förelägganden med direkt eller indirekt syfte att säkerställa att normerna uppnås eller i vart fall inte blir svårare att uppnå. I regel tillkommer även krav på bästa möjliga teknik.

Åtgärd 3 – Egenkontroll via tillsyn eller vägledning

Åtgärd 3.

Länsstyrelserna ska via sin tillsyn eller genom vägledning till kommunerna säkerställa att verksamhetsutövare som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som påverkar vattenmiljön genomför egenkontroll och har de kontrollprogram som behövs för att möjliggöra en bedömning av verksamheternas eller åtgärdernas inverkan på den ekologiska, kemiska och kvantitativa statusen och den ekologiska potentialen i vattenförekomster.

I länsstyrelsernas och kommunernas arbete med tillsyn ingår att se till att verksamhetsutövare genomför egenkontroll. I denna återrapportering har inga särskilda uppgifter efterfrågats om just denna del av tillsynen.

Åtgärd 4 – Skydd av dricksvattentäkter

Åtgärd 4.

Länsstyrelserna ska prioritera arbetet med långsiktigt skydd av dricksvattentäkter. Länsstyrelserna behöver särskilt:

- a) förstärka arbetet med inrättande av vattenskyddsområden och förkorta handläggningstiderna vid inrättande av vattenskyddsområden,
- b) genomföra systematisk och regelbunden tillsyn av vattenskyddsområden med tillhörande föreskrifter,
- c) inom sin tillsynsvägledning till kommunerna ge råd och stöd i arbetet med att inrätta och bedriva tillsyn i vattenskyddsområden,
- d) utarbeta regionala vattenförsörjningsplaner i samverkan med kommunerna,
- e) genom tillsyn kontrollera att tillståndspliktiga vattenuttag i grund- och ytvatten har tillstånd, särskilt i områden med dricksvattenförekomster.

a) Förstärka arbetet med inrättande av vattenskyddsområden (Åtgärd 4a)

På frågan om hur långa handläggningstiderna är för ett vattenskyddsområde svarar länsstyrelserna allt mellan 6 månader och 6 år. Arbetet med att inrätta vattenskyddsområden är en lång process med många inblandade intressenter och som också kräver samråd i flera omgångar. Förutsättningarna skiljer sig också åt mellan länen, både när det gäller resurser och komplexitet i ärendena. Varje område är unikt och behöver behandlas därefter.

Länsstyrelsen i Kronobergs län skriver: Det är väldigt varierande och beror på många faktorer som hur bra ansökan är, hur många kommuner och län som berörs, hur många som berörs av föreskrifterna (fastigheter, antal och olika typer av verksamheter) med mera.

På frågan hur länsstyrelsen har arbetat för att förkorta handläggningstiderna svarar många länsstyrelser att frågan är prioriterad och att fler personalresurser läggs på att hantera ärendena som kommer in.

Några exempel:

Länsstyrelsen i Skåne: Länsstyrelsen har nu tre personer som bland annat arbetar med att handlägga ansökningar. Mallar och processbeskrivningar har arbetats om för att förenkla och snabba på handläggningen. Länsstyrelsen har haft dialog med kommuner som har fått ta del av en checklista med riktlinjer för innehåll i en ansökan för att ansökan ska bli så komplett som möjligt från början. Länsstyrelsen har också uppmuntrat kommuner till en tidig dialog för att kunna hjälpa till med vägledning och ge information om processen.

Länsstyrelsen i Västmanland: Handläggning av ärenden avseende revidering eller nyinrättande av vattenskyddsområden är en prioriterad arbetsuppgift. För närvarande finns ingen ärendekö.

Länsstyrelsen i Västernorrland: Avsevärda nedkortningar har åstadkommit under 2019 tack vare utökade resurser samt kunskapshöjande insatser och nya rutiner.

b) Tillsyn av vattenskyddsområde (åtgärd 4b)

Enligt utdrag från länsstyrelsernas tidrapporteringsystem Agresso har 355 dagar lagts på planerad, egeninitierad tillsyn av vattenskyddsområden under 2019. Det är en ökning jämfört med 2018 då endast 84 dagar registrerats för arbetet. Det är även mer tid än de 332 dagar som länsstyrelserna uppgav att de planerat för i verksamhetsplaneringen för 2019. För år 2020 anger länsstyrelserna att 175 dagar är avsatta.

Flera länsstyrelser skriver att tillsynen för vattenskyddsområden är delegerad till länets kommuner.

Nedan några exempel på hur länsstyrelserna använder miljökvalitetsnormer i sin planering av tillsyn av vattenskyddsområden.

Länsstyrelsen i Kalmar: Status i vattenförekomsterna utgör underlag för planerad tillsyn och inför beslut och revideringar av vattenskyddsområden.

Länsstyrelsen i Södermanland: Miljökvalitetsnormerna för vatten ingår i planeringen av tillsynen på så sätt att områden där det finns högt påverkanstryck i närområdet med risk för försämrade vattenkvalitet och/eller vattentillgång prioriteras högst.

Länsstyrelsen i Skåne: Arbetet med vattenskyddsområden prioriterar täkter i områden med risk för vattenbrist.

c) Tillsynsvägledning till kommunerna angående vattenskydd (åtgärd 4c)

11 av 21 länsstyrelser svarar att tillsynsvägledning för kommunerna har genomförts under 2019.

De flesta länsstyrelser beskriver sitt arbete med tillsynsvägledning som ett löpande arbete genom att besvara frågor från kommunerna i länet men även andra former av kontakter med kommunerna.

Nedan några exempel:

Länsstyrelsen i Örebro: Vägledning kring vattenskyddsområden har skett vid behov under året. Vid komplexa frågor har Länsstyrelsen bjudit in berörda till möten för att underlätta diskussioner kring skyddsföreskrifter.

Länsstyrelsen i Gävleborg: I november anordnade vi en tillsynsvägledningsträff för länets kommuner. Även Länsstyrelsen i Dalarna samt några kommuner därifrån deltog. Vid tillsynsvägledningsträffen pratade vi om vad tillsyn inom vattenskyddsområde innebär, juridiska klurigheter. Vi hade även bjudit in Trafikverket och SGU som externa föreläsare.

Länsstyrelsen Västernorrland: Dricksvattennätverk i länet har skapats som innebär värdefull kontaktyta. Planerade aktiviteter under 2020.

d) Regionala vattenförsörjningsplaner (åtgärd 4d)

Åtterrapporteringen visar på ett stort engagemang kring de regionala vattenförsörjningsfrågorna och det finns ett brett samarbete med kommunerna. I årets rapportering anger alla länsstyrelser att de har som minst påbörjat arbetet med att ta fram en regional vattenförsörjningsplan under 2019. Län med äldre planer har arbetat med uppdatering av planen.

Tabell 7. Åtgärdsarbete med regionala vattenförsörjningsplaner. Vad är statusen för arbete med en regional vattenförsörjningsplan, är den framtagen i samarbete med länets samtliga kommuner och från vilket år är planen?

	Status för plan	Samverkan med kommunerna?	Beslutsår
Blekinge	Klar	Ja	2019
Dalarna	Klar	Ja	2012
Gotland	Klar	Ja	2018
Gävleborg	Klar	Ja	2015
Halland	Påbörjad	Ja	
Jämtland	Klar	Ja	2015
Jönköping	Under revidering	Ja	2015
Kalmar	Under revidering	Ja	2013
Kronoberg	Under revidering	Ja	2012
Norrbottn	Klar	Ja	2014
Skåne	Under revidering	Ja	2012
Stockholm	Klar	Ja	2018
Södermanland	Påbörjad	Ja	
Uppsala	Påbörjad	Ja	
Värmland	Påbörjad	Ja	
Västerbotten	Under revidering	Ja	2013
Västernorrland	Klar	Ja	2016
Västmanland	Påbörjad	Ja	
Västra Götaland	Påbörjad	Ja	
Örebro	Påbörjad	Ja	
Östergötland	Under revidering	Ja	2014

Tillsyn av tillståndspliktiga vattenuttag (åtgärd 4 e)

Antalet tillståndspliktiga vattenuttag varierar stort mellan länen. De flesta län har kunskap om hur många vattenuttag för dricksvatten som finns och har rapporterat det. I Figur 2 nedan visas fördelningen i länen.

Figur 2. Länsstyrelsernas uppskattning av antal tillståndspliktiga vattenuttag, antal vattenuttag med tillstånd samt antal tillståndspliktiga vattenuttagen som finns registrerat i det nya verksamhetssystemet Älvan.

Åtgärd 5 – Åtgärdsplaner för avrinningsområden

Åtgärd 5.

Länsstyrelserna ska ha åtgärdsplaner för avrinningsområden inom sina respektive län, och årligen uppdatera dem för att säkerställa att åtgärderna i planerna genomförs och följs upp. Åtgärdsplanerna ska ha fokus på de vattenförekomster där det behövs åtgärder för att miljö kvalitetsnormerna ska kunna följas.

Samtliga länsstyrelser har ett tvärsektorielt arbetssätt och beskriver i rapporteringen hur de arbetar för att hantera länsstyrelsens åtgärder i åtgärdsprogrammet.

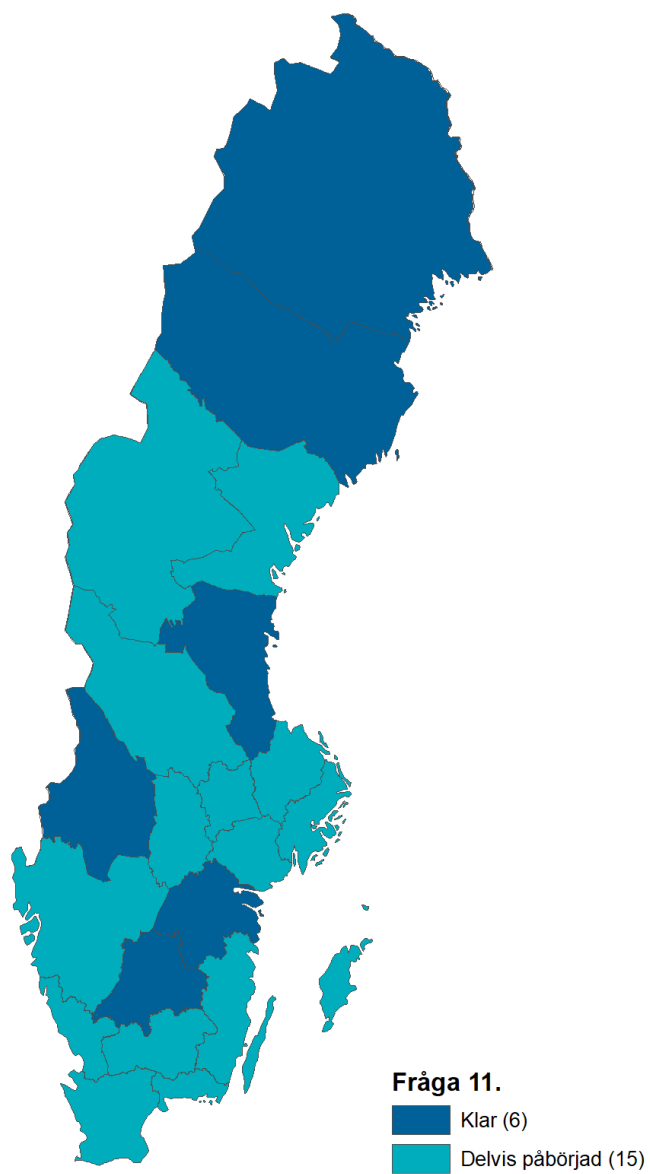
Länsstyrelsernas beskrivningar av sina arbetssätt visar att det finns många sätt att arbeta med åtgärden och att förutsättningarna mellan länen skiljer sig åt. Hur länsstyrelsens organisation ser ut och hur man tidigare arbetat med vattenfrågor eller andra tvärsektoriella frågor spelar in.

Av 21 länsstyrelser anger fem att de har en färdig plan enligt åtgärd 5. Resterande 16 län anger att planen är delvis påbörjad. Föregående år angav sex länsstyrelser att de hade en färdig plan. Detta beror på att länsstyrelsen i Västerbotten som föregående år hade en beslutad plan i år har angivit att de fortsatt arbeta med planen och därför angivit delvis påbörjad i årets rapportering.

Länsstyrelsen i Västerbotten skriver: Den beslutade åtgärdsplanen beskriver arbetssätt, struktur och strategier enligt åtgärd 5 samt hänvisar till tillsynsplaner och aktivitetslista. Länsstyrelsen arbetar vidare med att utveckla åtgärdsplanen i syfte att tillgängliggöra prioriteringar och åtgärdsbehov på webben, i detta arbete ingår att beskriva de kriterier vi använder för prioritering av åtgärder och vatten samt att i en digital karttjänst tillgängliggöra avrinningsområdesvisa planer där aktuell status, påverkan, prioritering av åtgärder samt genomförda åtgärder kommer att redovisas. Syftet med de avrinningsområdesvisa åtgärdsplanerna är att kommunicera det åtgärdsbehov som finns samt en prioritering av åtgärder i ett avrinningsområdesperspektiv både internt och externt.

I kartan nedan visas i vilken grad länsstyrelsernas har en färdig åtgärdsplan enligt *åtgärd 5*.

Karta 1. Län som har en åtgärdsplan enligt åtgärd 5.

Bland de länsstyrelser som har en delvis påbörjad plan finns olika sätt att arbeta. Länsstyrelsen i Uppsala län skriver att Länsstyrelsen har kartlagt myndighetens verksamhet och kopplingar till åtgärder i åtgärdsprogrammet. I kartläggningen har även återkopplingen från kommunernas återrapporering från 2017 inkluderats. Länsstyrelsen har även gjort en bristanalys år 2018. Bristanalyser utgör även grund för Länsstyrelsens genomförande av åtgärdsprogrammet.

Åtgärd 6 – Rådgivning växtnäringsförluster

Åtgärd 6.

Länsstyrelserna ska prioritera och utveckla sin rådgivningsverksamhet för att minska växtnäringsförluster och förluster av växtskyddsmedel till vattenförekomster där det finns en risk för att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

20 av 21 länsstyrelser anger att de under 2019 har genomfört rådgivning kring minskade förluster av växtnäring och växtskyddsmedel för att nå miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Aktiviteter som genomförts är till exempel kurser med olika tema, bland annat miljö och klimat, fältvandringar, demonstrationer av åtgärder, rådgivning individuellt och i grupp, hjälp att ta fram gårdsspecifika beräkningar som ger en helhetssyn över flöden och lagring av växtnäring på gården samt möjliga förlustvägar.

16 länsstyrelser har använt miljö kvalitetsnormerna för vatten i prioriteringen av sina rådgivningsinsatser.

Länsstyrelsen i Västmanland skriver: Lantbruk inom områden med stora åtgärdsbehov har prioriterats för rådgivning. Större djurgårdar i hela länet är också prioriterade. Till gruppaktiviteter är alla kategorier av lantbrukare välkomna.

Länsstyrelsen i Östergötland skriver: Rådgivningen prioriteras till områden i länet där växtnäringsbelastningen från jordbruket är som störst, det vill säga till områden som har en hög beräknad fosforbelastning enligt PLC 5 och 6, och där vattendragen inte uppnår god status vad gäller näringsämnen.

Länsstyrelsen i Dalarna skriver: Till upphandlingen av rådgivning bifogas en karta som anger områden där rådgivning inom Greppa näringen är prioriterad. Kartan visar nitratkänsliga områden i Dalarna samt de områden som länsstyrelsen pekat ut som prioriterade områden utifrån MKN. Detta förfarande har använts sedan 2014.

Åtgärd 7 – Tillsynsvägledning växtnäringsförluster

Åtgärd 7.

Länsstyrelserna ska utveckla sin tillsynsvägledning till kommunerna så att de kan ställa de krav som behövs för att minska växtnäringsförluster och förluster av växtskyddsmedel till vattenförekomster där det finns en risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Av 21 länsstyrelser anger 14 att de under år 2019 har genomfört tillsynsvägledning kring minskade förluster av växtnäring och växtskyddsmedel för att nå miljökvalitetsnormerna för vatten.

Länsstyrelsen i Västmanlands län bedriver återkommande tillsynsvägledning inom lantbrukstillsyn där växtnäringsförluster och bekämpningsmedelsanvändning tas upp och fokus under 2019 har varit tillsyn i fält. Länsstyrelsen har tidigare lyft frågan kring att prioritera tillsynen inom de områden där de största problemen finns. Tillsynsvägledningen görs i samverkan mellan avdelningarna miljö och landsbygdsutveckling vilket inte är så vanligt på andra länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Gotlands län har haft ett samverkansmöte med kommunen om prioritering av tillsyn inom lantbruksområdet utifrån resultat av statusklassningen. Mötet ledde till att kommunen kommer att prioritera sin tillsyn inom avrinningsområdet till den vattenförekomst som har den högsta belastningen av näringsämnen.

Flera av länsstyrelserna har också under året deltagit på Jordbruksverkets projekt ”Tillsyn på lantbruk”.

Åtgärd 8 – Prövning och tillsyn enskilda avlopp

Åtgärd 8.

Länsstyrelserna ska utveckla sin vägledning till kommunerna gällande prövning och tillsyn av enskilda avlopp. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Av 21 länsstyrelser anger 20 att de under 2019 har väglett sina kommuner angående enskilda avlopp och miljökvalitetsnormer för vatten.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har arrangerat En tillsynsvägledningsdag som genomfördes i januari 2020 senarelagd från 2019. Vid dagen medverkade Havs- och vattenmyndigheten, SGU och länsstyrelsen. Länsstyrelsen har via telefon och mejl väglett cirka 100 timmar under året.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har under året, vår och höst, genomfört två tillsynsvägledningsträffar om enskilda avlopp med kommunerna. Träffarna handlade både om praktiska frågor och miljökvalitetsnormer för vatten som ett verktyg för bedömning av skyddsnivåer.

Flera av länsstyrelserna hänvisar till Havs- och vattenmyndighetens årliga enkät om tillsyn av enskilda avlopp samt att de har deltagit på av HaV:s anordnade seminariedag för kommunerna gällande ny vägledning för små avlopp (17 oktober 2019).

Åtgärd 9 – Vägledning om kommunernas planer

Åtgärd 9.

Länsstyrelserna ska vägleda kommunerna vid översikts- och detaljplanering så att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Länsstyrelserna behöver särskilt bevaka att:

- a) det framgår av översiktsplanen hur miljökvalitetsnormerna för vatten kommer att följas.
- b) prioritering av åtgärder på kommunal nivå görs utifrån aktuella regionala eller mellankommunala planeringsunderlag för naturresurser.
- c) kommunerna i sin detaljplanering har använt aktuellt och relevant underlag från Vatteninformationssystem Sverige.

18 av 21 länsstyrelser svarar att de har genomfört vägledningsinsatser kring översiktsplaner och detaljplaner med koppling till miljökvalitetsnormerna för vatten under år 2019. Exempel på aktiviteter som genomförts är utbildningar, samråd och regelbundna avstämningar med kommunerna i respektive län.

Många av kommunerna har under året använt aktuellt och relevant underlag från VISS för sin detaljplanering och där en del av kommunerna hänvisar till VISS när de tar upp MKN för vatten.

Länsstyrelsen i Jönköpings län berättar att de under 2019 har gjort en uppdaterad länsövergripande sammanfattande redogörelse av frågor att beakta i översiktsplanering. Den färdigställdes 2018 och skickades ut i januari 2019. Den innehåller information om gällande miljökvalitetsnormer, var man hittar underlag samt råd om hur frågan kan hanteras i översiktsplanen. Länsstyrelsen har också vid behov gett vägledning kring MKN för vatten. Detta har skett vid plansamråd med kommunerna, vid direkt förfrågan från kommunerna samt vid Länsstyrelsens remissvar på inkomna översikts- och detaljplaner.

På Länsstyrelsens årliga konferens för kommunernas detaljplanhandläggare gavs information om MKN för vatten och de nya bestämmelserna i Miljöbalken som började gälla 2019-01-01.

På länsstyrelsen i Hallands län har under året en utbildningsdag om MKN för vatten anordnats för kommunernas tjänstemän och för länsstyrelsen.

Åtgärd 10 – Förorenade områden

Åtgärd 10.

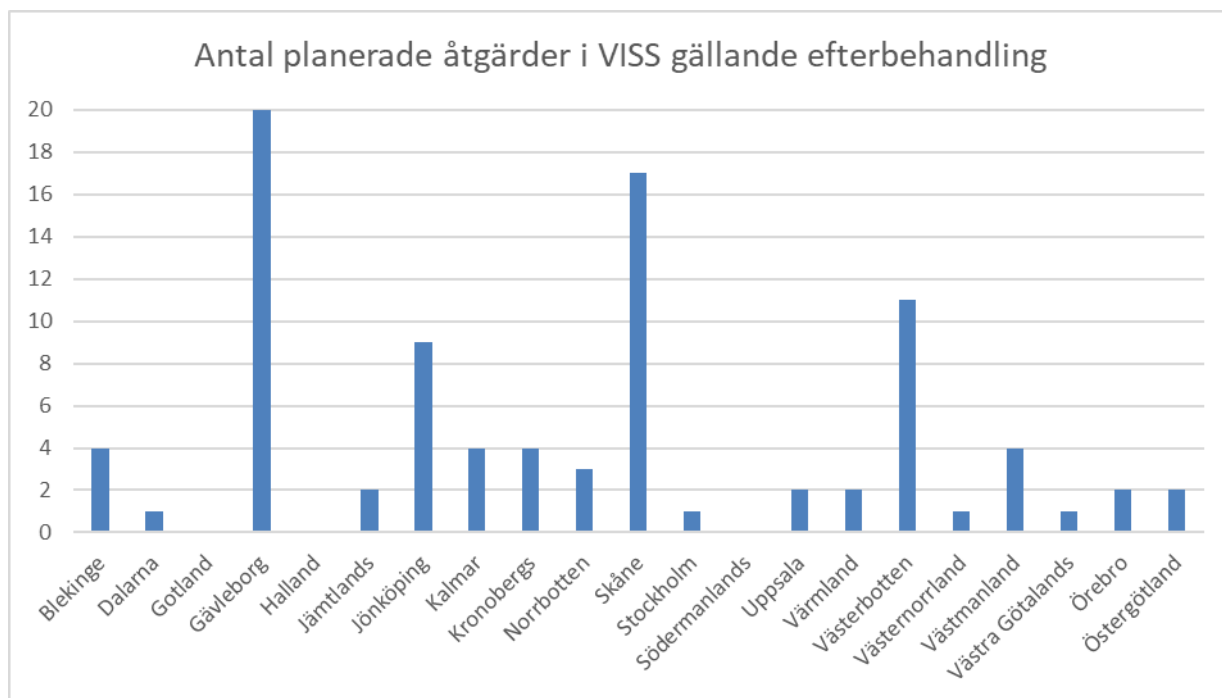
Länsstyrelserna ska i sitt arbete med bidragsansökningar och tillsyn av förorenade områden fortsätta prioritera områden med påverkan på vattenförekomster där det behövs förebyggande eller förbättrande åtgärder för att se till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

17 av 21 länsstyrelser svarar att de arbetar med åtgärden. Samverkan internt mellan dem som arbetar med efterbehandling av förorenade områden och dem som arbetar med vattenförvaltning ser fortfarande olika ut. Länsstyrelsen i Dalarna har till exempel en intern samverkansgrupp som träffas regelbundet för avstämningar. Vid ett sådant möte diskuteras alla åtgärder som betecknas som planerade efterbehandlingsåtgärder i VISS (Vatteninformationssystem Sverige) och uppdateras gemensamt.

Flera av länsstyrelserna önskar en bättre koppling mellan EBH-stödet och VISS för att slippa uppdatera i två system.

Länsstyrelsen i Östergötland berättar att de arbetar strategiskt med att undersöka och åtgärda de objekt i länet som utgör störst risk för människors hälsa och miljö. En av prioriteringsgrunderna för arbetet är om objekten påverkar miljökvalitetsnormen för vatten. Kopplingen mellan VISS och EBH-systemet borde vidareutvecklas ytterligare, anser Länsstyrelsen. I EBH-stödet borde det gå att ange vilka efterbehandlingsobjekt som påverkar miljökvalitetsnormen för vatten och sen borde VISS automatiskt kunna hämta aktuell status och ange möjliga, planerade och genomförda efterbehandlingsåtgärder. Då skulle det behövas en engångsinsats i EBH-stödet för valda objekt men därefter ingen handpåläggning i VISS, under förutsättning att länsstyrelserna håller EBH-stödet uppdaterat. I dagsläget genomförs det manuellt.

Figur 3. Redovisning av antalet planerade åtgärder för att uppnå MKN som finns i VISS (inom efterbehandling av förorenade områden).

Åtgärd 11 – Kalkning

Åtgärd 11.

Länsstyrelserna ska säkerställa att kalkning av försurade sjöar och vattendrag enligt nationella riktlinjer kan fortsätta enligt den nationella kalkningsplanen och om nödvändigt utöka eller omlokalisera åtgärdsområden för kalkning. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

13 länsstyrelser av 21 svarar ja på frågan om de har anpassat sin kalkningsplan för att bidra till att miljö kvalitetsnormerna för vatten följs. Åtta länsstyrelser svarar nej på frågan varav Uppsala, Stockholm, Gotland och Norrbottens län saknar kalkningsbehov.

Länsstyrelsen i Skåne län skriver att en ny kalkningsplan för länet har upprättats under 2019 och den ska löpa till 2023. 2018 gjordes en genomgång av effektiviteten hos samtliga kalkdoserare och arbetet med att kalibrera dessa pågår.

I Örebro län är samtliga vattenförekomster som är försurade/försurningshotade med i kalkningsplanen. Två vattenförekomster som är försurade och som tidigare inte kalkats och ej heller varit med i tidigare kalkningsplaner på grund av avsaknad av huvudman för kalkningsåtgärd, är nu med i den nya kalkningsplanen.

Under 2019 har Länsstyrelsen i Hallands län arbetat med att ta fram en ny regional åtgärdsplan för kalkningsverksamheten som kommer att bli klar under våren 2020. Kalkningsplanen har uppskattat vattenkemiska mål för varje målområde och att hålla pH-målen bidrar till att miljö kvalitetsnormerna nås. De vattenkemiska målen innebär att pH och oorganiskt aluminium inte påverkar det naturliga djur- och växtlivet på ett negativt sätt. pH-målen baseras främst på vilka känsliga arter som förekommer eller som tidigare har funnits i målområdet. Kalkmängderna justeras regelbundet för att anpassas efter försurningssituationen.

Åtgärd 12 – tillsyn allmänna väg- och järnvägsnätet

Åtgärd 12.

Länsstyrelserna ska, inom ramen för sitt tillsynsuppdrag, kontrollera och följa upp att Trafikverket vidtar de åtgärder i det allmänna väg- och järnvägsnätet som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska påbörjas senast i juni 2018 och ska sedan genomföras återkommande minst en gång per år.

Tio länsstyrelser av 21 svarar ja på frågan om de genom sin tillsyn har följt upp Trafikverkets arbete med åtgärder för att nå miljö kvalitetsnormerna.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har under 2019 påbörjat diskussioner om effektivisering av tillsyn av anmälningsärenden om anläggande eller byte av vägtrummor genom att verksamhetsutövaren fotograferar den slutförda åtgärden och sänder till Länsstyrelsen för uppföljning. Ambitionen är att arbeta mer med detta framöver. Länsstyrelsens vattenenhet har även ett samarbetsavtal 2018-2020 med Trafikverket gällande inventering av vägövergångar på både allmänna och enskilda vägar. Genom detta arbete ges både Länsstyrelsen och Trafikverket ökad kunskap om såväl behovet som prioritering av vägtrummor som bör byggas bort för att miljö kvalitetsnormer ska kunna uppnås.

Bland de länsstyrelser som har svarat nej skriver bland andra Länsstyrelsen i Västmanlands län att de har bedrivit egeninitierad tillsyn på tillståndsgivna trummor och i samband med arbetet har Länsstyrelsen också fört en dialog med Trafikverket i frågan, vilket förhoppningsvis kan leda till ett gemensamt arbete framöver. Medan Gotland anger att det inte finns kvar några vägtrummor som påverkar MKN.

Länsstyrelsen i Kalmar har genom ett samverkansavtal återkommande möten där frågan lyfts och erfarenheter delas. Länsstyrelsen har även under 2019 haft ett tillsynsprojekt på trummor inom det enskilda vägnätet där Trafikverket har en stor roll i fråga om vägledning och bidrag för åtgärder.

Kommunernas rapportering

Landets 290 kommuner ska årligen rapportera åtgärdsgenomförandet till vattenmyndigheterna genom ett webbformulär som är gemensamt för samtliga kommuner. Frågorna i enkäten har tagits fram i samverkan med representanter från kommuner, länsstyrelser, Sveriges kommuner och landsting (numera Sveriges kommuner och regioner, SKR), Svenskt Vatten och Boverket, bland annat vid en workshop i oktober 2017. Enkäten uppdaterades under hösten 2019 med frågor om de åtgärder som tillkom i och med ”Åtgärdsprogram 2018-2021 för nya prioriterade ämnen i ytvatten och PFAS i grundvatten”. I övrigt är enkäten densamma år från år. Samråd om förändringarna har skett med SKR enligt förordning 1982:668 om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner.

Några generella slutsatser:

- 261 kommuner (90 procent) har besvarat årets enkät, vilket är fler än föregående år. Resultatet följer en uppåtgående trend som tyder på ökande engagemang hos kommuner.
- Cirka 31 procent av kommunerna har förankrat rapporteringen av genomförda åtgärder hos kommunstyrelsen vilket är en relativt kraftig uppgång från 25 procent under 2018.
- Det är tydligt att allt fler kommuner använder sig av miljökvalitetsnormen för vatten som stöd för prioritering vid olika typer av insatser och åtgärder, exempelvis i arbetet med framtagande av VA-planer och i prioriteringen av tillsyn.
- Ett stort arbete med att kartlägga, inventera och åtgärda små eller enskilda avlopp har genomförts. Många använder sig av miljökvalitetsnormerna för vatten som verktyg i arbetet med att prioritera tillsyn och åtgärder. Hela 89 procent av kommunerna skriver att det tas hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av enskilda avlopp.
- Arbetet med att skydda vattentäkter fortsätter. En stor del av arbetet handlar om att se över äldre vattenskyddsområden och behovet är fortfarande stort.
- Stor osäkerhet finns kring skyddet av enskilda vattentäkter. Behovet av kartläggning tas upp av många kommuner.
- Arbetet med vattenuttag och vattenförsörjning har blivit alltmer aktuellt och rapporteringen visar att allt fler kommuner prioriterar frågan.

Miljötillsyn (åtgärd 1, 2, 3, 4, 5c)

Miljötillsynen är en viktig del av kommunernas arbete för att nå miljökvalitetsnormer för vatten. Hela fem av kommunens åtta åtgärder i Vattenmyndigheternas åtgärdsprogram handlar om miljötillsyn. Åtgärd 1 är en övergripande åtgärd som omfattar alla verksamheter som påverkar vatten medan åtgärd 2, 3, 4 och 5c riktas mot särskilda verksamheter som kan ha en stor påverkan på vatten, se nedan.

Åtgärd 1 – tillsyn enligt miljöbalken

Åtgärd 1.

Kommunerna ska bedriva tillsyn enligt miljöbalken, avseende verksamheter som påverkar vattenförekomster.

Tillsynsplan och behovsutredning

Enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13) ska det hos en operativ tillsynsmyndighet finnas en utredning om tillsynsbehovet för myndighetens hela ansvarsområde enligt miljöbalken. För varje verksamhetsår ska en operativ tillsynsmyndighet upprätta en samlad tillsynsplan som omfattar myndighetens hela ansvarsområde enligt miljöbalken. Planen ska grundas på behovsutredningen och verksamhetsregistret. Behovet av att nå miljökvalitetsnormerna för vatten via tillsyn beskrivs med fördel i kommunens behovsutredning och tillsynsplan.

För att få en bild av hur stort tillsynsbehovet är har vattenmyndigheterna efterfrågat uppgifter om antal tillsynsobjekt, årligt tillsynsbehov och genomförd tillsyn för 2019 för vissa verksamheter som har påverkan på vatten - utifrån kommunernas behovsutredning och tillsynsplaner. Dessa uppgifter finns sammanställda i tabell 8 nedan (tillsynsplan).

Sammanställningen ger en tydlig indikation på att behovet av tillsyn fortfarande är betydligt större än vad som genomförs. Tillsynsplanerna och behovsutredningarna har dock strukturerats på olika sätt i kommunerna och för många kommuner har det varit svårt att skatta planerad och genomförd tillsyn. I vissa fall har exempelvis olika kategorier summerats samman. Siffrorna ska därför ses som indikationer.

Rapportering ger ingen information i dagsläget om varför det ser ut som det gör, men att resurserna för tillsynen inte räcker till har framförts av kommuner och länsstyrelser vid flera tillfällen.

Tabell 8 (tillsynsplan). Sammanställning av antal tillsynsobjekt, tillsynsbehov och genomförd tillsyn utifrån kommunernas tillsynsplan och behovsutredning enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13) för verksamheter med påverkan på vatten. Procenten anger andel av tillsynsbehoven.

Verksamhet	Antal kommuner*	Antal tillsynsobjekt	Tillsynsbehov (dagar/år)	Genomförd tillsyn (dagar/år)
Tillståndspliktig (B) djurhållning	252	316	585	606 (104 %)
Anmälningspliktig djurhållning (C)	254	2 098	1 533	1 261 (82 %)
Djurhållning och/eller växtodling (U)	250	32 592	5 712	3 398 (59 %)
Hästgård	224	11 431	1 342	476 (35 %)
Avloppsreningsanläggning >2000 pe	249	284	1 507	1 291 (86 %)
Avloppsreningsanläggning >200 pe	255	815	1 293	991 (77 %)
Avloppsreningsanläggning 26-200 pe	255	2 312	1 283	873 (68 %)
Avloppsledningsnät	237	1 227	469	310 (66 %)
Små avlopp <25 pe	254	66 137	30 109	18 508 (61 %)
Vattenskyddsområde allmänna	223	676	1 197	651 (54 %)
Vattenskyddsområde enskilda	213	140	37	33 (89 %)

*I kolumnen visas antal kommuner som ingår i statistiken för respektive verksamhet. Vissa svar har strukits då de varit svåra att tyda. De kvantitativa uppgifterna i tabellen ska därför ses som en indikation på storleksordningen

Fler kommuner har använt miljö kvalitetsnormerna för vatten som prioritering i kommunens behovsutredning under 2019 än tidigare år. Det är 53 procent av kommunerna som svarar att den används som prioriteringsgrund för tillsynen i behovsutredningen. I behovsutredningen för exempelvis Vetlanda kommun är miljö kvalitetsnormen för vatten en prioriteringsgrund för tillsynen. För Ulricehamn har miljö kvalitetsnormerna för vatten varit vägledande vid behovsutredningen av tillsynen på främst enskilda avlopp, men även inom andra tillsynsområden som kan få en påverkan på vatten.

Dessutom svarar 64 procent av kommunerna att miljö kvalitetsnormen används som prioriteringsgrund för tillsyn. Alingsås kommun skriver till exempel att miljö kvalitetsnormerna för vatten är en prioriteringsgrund för vilka sjöar och vattendrag de fokuserar på vid avloppstillsyn, miljöskyddstillsyn och lantbrukstillsyn. MKN för vatten har varit avgörande för valet av område Luleå kommun bedriver tillsyn på angående enskilda avlopp.

Åtgärd 2 – tillsyn av jordbruksverksamheter

Åtgärd 2.

Kommunerna ska bedriva tillsyn så att a) utsläppen av kväve och fosfor från jordbruk och hästhållning minskas samt att b) tillförseln av växtskyddsmedel minskar.

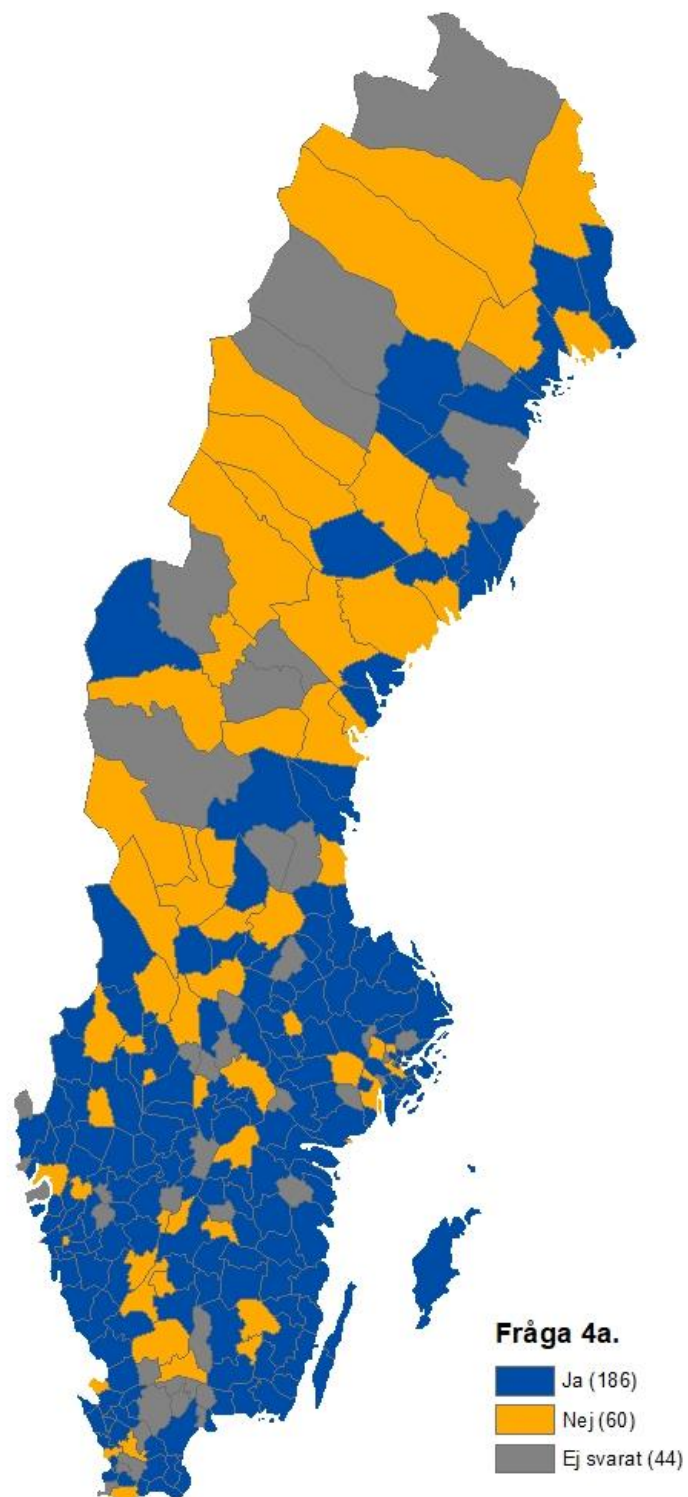
På vattenmyndighetens fråga om hänsyn tas till miljö kvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av jordbruksverksamheter enligt åtgärd 2 svarar 75 procent av kommunerna, vilket är en fortsatt ökning från 2018.

Har tillsynen exempelvis medfört att åtgärder för att minska näringsläckage vidtagits?

Många kommuner skriver att de genom tillsynen ställer krav på olika åtgärder för att minska näringsläckage, bland annat krav på växtodlingsplaner och krav och åtgärder gällande spridning och lagring av gödsel och växtskyddsmedel. Ett flertal kommuner har deltagit i det nationella tillsynsprojektet ”Tillsyn i fält med fokus på näringsläckage och bekämpningsmedel” initierat av Jordbruksverket, Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen. Projektet fokuserade på att följa upp lagstiftning som finns för att minska riskerna för växtnärings- och växtskyddsmedelsläckage till vatten.

Många hästtäta kommuner har ökat tillsynsbesök till hästgårdar för att kontrollera stallgödselhantering och minska utsläppen av övergödande ämnen. Exempelvis har Hallstahammars kommun arbetat intensivt med att ställa krav på täta gödselanläggningar, att hagar inte ska anläggas ända ned till vattnet, och uppmanar till införsel av skyddszoner vid växtodling. Alingsås kommun har även fokuserat på förbättrad gödselhantering; gödselplattor har byggts där det saknats och åtgärder har vidtagits för att täta befintliga gödselplattor. Tillsyn har även lett till att hästägare mockar oftare i sina hagar.

Karta 2. Tar kommunen hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av jordbruksverksamheter (åtgärd 2)?

Åtgärd 3 – tillsyn av avloppsledningsnät och avloppsreningsverk

Åtgärd 3.

Kommuner ska prioritera och genomföra sin tillsyn så att de ställer de krav som behövs för att utsläppen av näringsämnen och prioriterade och särskilda förorenande ämnen från avloppsledningsnät och avloppsreningsverk minskar.

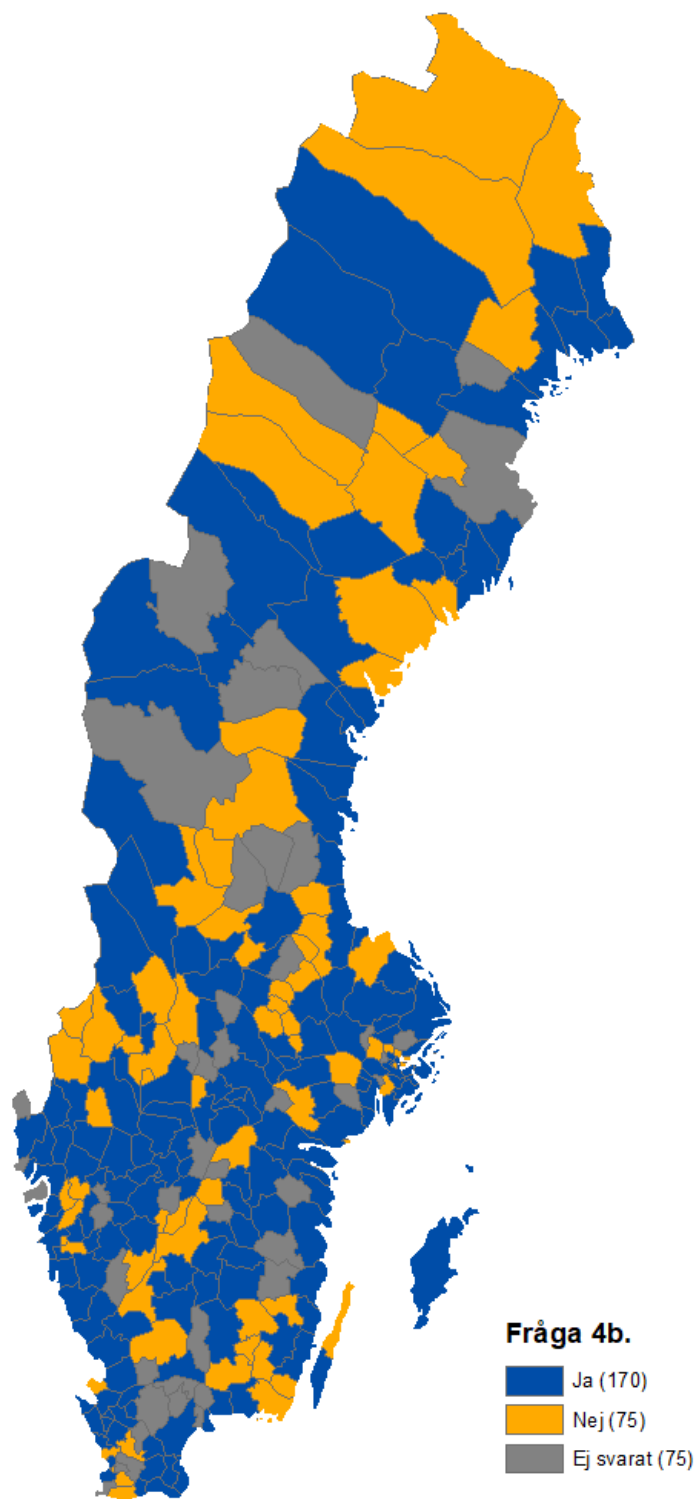
Av de svarande kommunerna var det 69 procent som har rapporterat att hänsyn tas till miljö kvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av avloppsledningsnät och avloppsreningsverk.

Har tillsyn medfört att verksamhetsutövaren har vidtagit åtgärder för att begränsa utsläppen av näringsämnen, prioriterade och särskilt förorenade ämnen vidtagits?

Många kommuner ger exempel på åtgärder som vidtagits till följd av tillsynen. Exempel är åtgärder för att minska bräddningar från reningsverk och pumpstationer, krav på nya reningssteg, återföring av näring från avlopp, krav på utökad egenkontroll med mera.

Ett flertal kommuner har fokuserat på att minska näringsutsläpp genom förbättrad teknik. Haparanda kommun och Dorotea kommun har till exempel minskat sina fosforutsläpp genom bättre biologisk rening som komplettering i nuvarande reningsverk.

Karta 3. Tar kommunen hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av avloppsreningsverk och avloppsledningsnät enligt åtgärd 3?

Åtgärd 4 – tillsyn av enskilda avlopp

Åtgärd 4.

Kommunerna ska säkerställa minskade utsläpp från enskilda avlopp.

En stor del av de svarande kommunerna, 89 procent, rapporterar att de tar hänsyn till miljö kvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av enskilda avlopp enligt åtgärd 4.

Har tillsynen medfört att åtgärder för att begränsa utsläppen av kväve och fosfor vidtagits?

Ett flertal kommuner svarade att de enskilda avloppens påverkan på miljö kvalitetsnormer beaktas vid tillsyn och tillståndsgivning. I till exempel Alingsås kommun används miljö kvalitetsnormer som grund för att prioritera områden för tillsyn. Tillsynen har lett till många nya enskilda avlopp. Kommunen har ställt krav både på att rusta upp gamla reningsanläggningar och på att installera nya. Alingsås kommun ser positiva trender i miljön där de jobbat med tillsyn (till exempel bäckar med minskande halter kväve och fosfor).

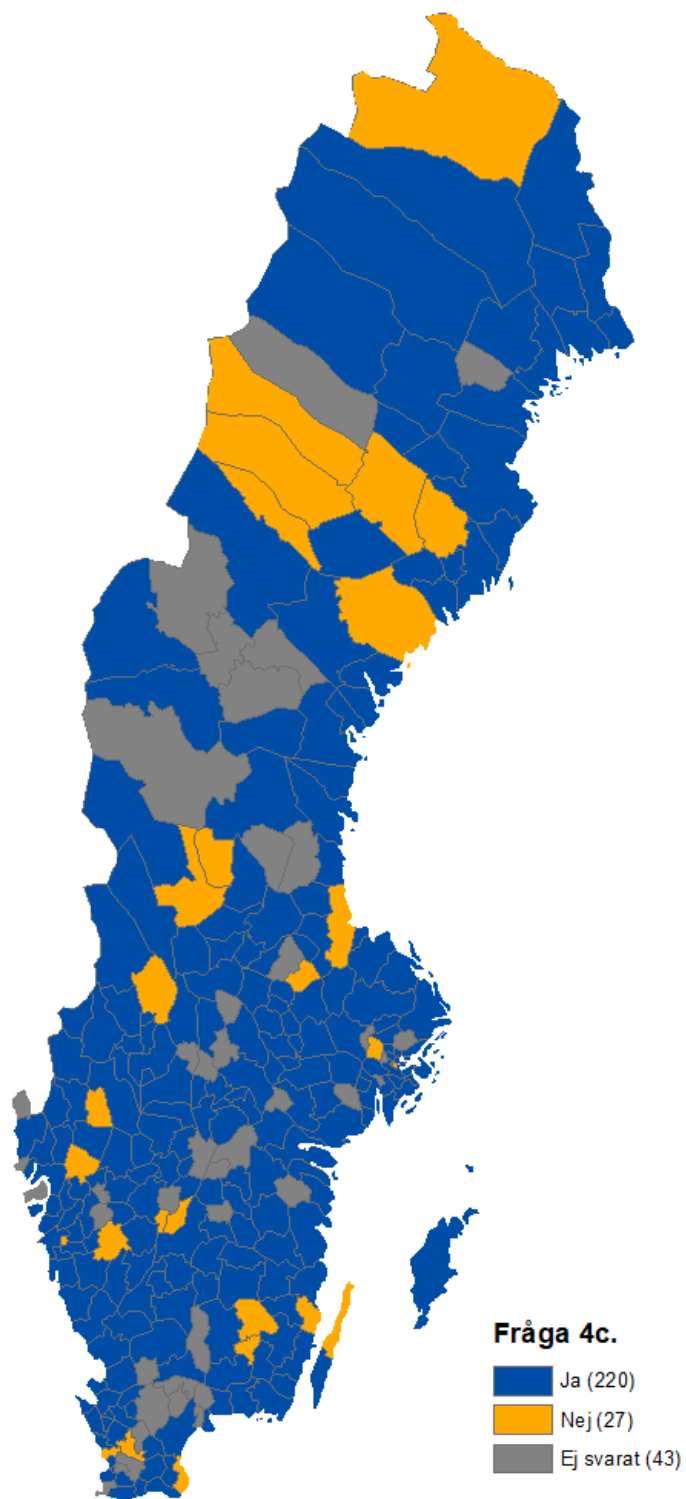
Många kommuner har begränsat utsläpp av näringsämnen från enskilda avlopp genom förbättrad teknik. Exempelvis har Strängnäs kommun beslutat om förbud mot utsläpp från avlopp med enbart slamavskiljare. Kommunen ställer även krav på att nya avlopp ska klara antingen hög eller normal skydds nivå gällande utsläpp av fosfor. Oxelösunds kommun kräver fosforrening vid nyanläggning eller ombyggnad.

Flera kommuner har även reglerat enskilda avlopp i närhet till vattenförekomster. Sävsjö kommun har satt krav på extra fosforrening i områden nära ytvattenförekomster, speciellt i och nära vattenskyddsområden. Gislaved har skyddsområden med hög skydds nivå bland annat kring de vattendrag där MKN inte uppfylls.

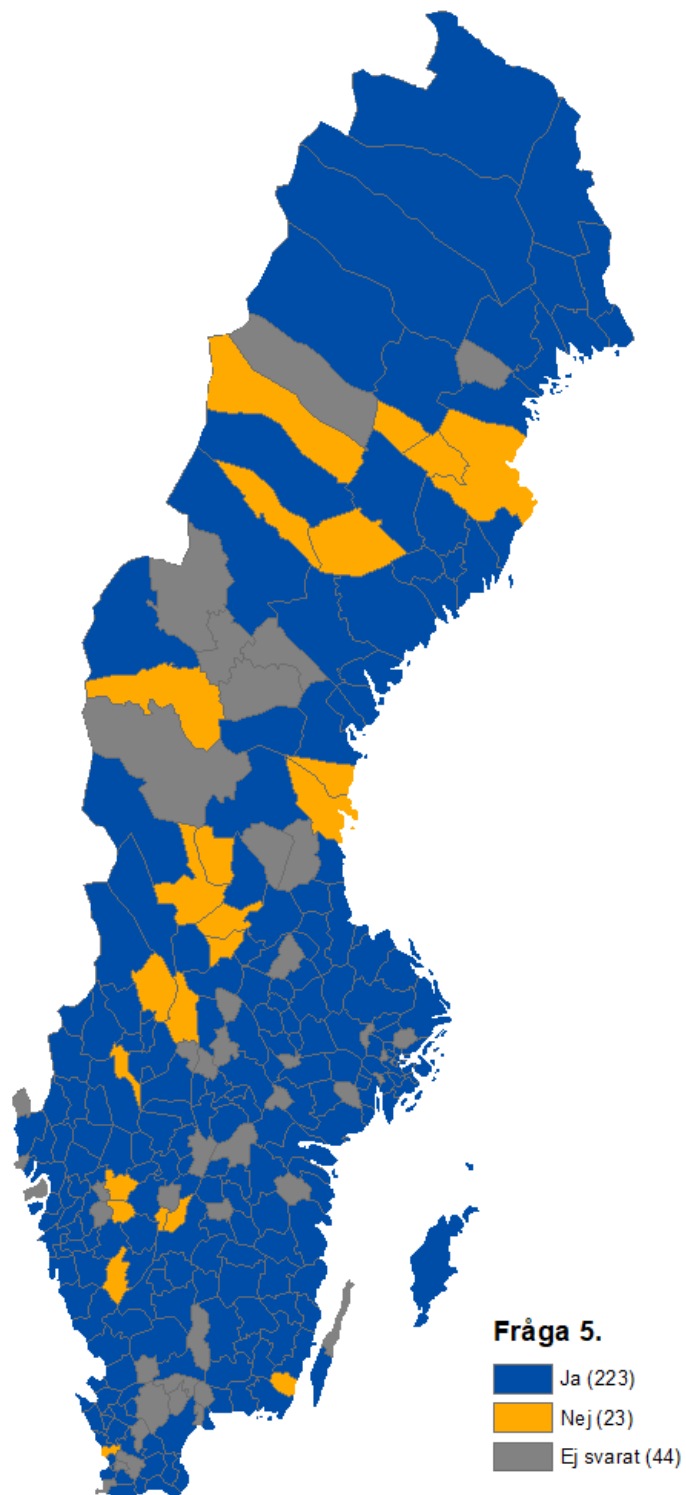
Använder kommunen krav på hög skydds nivå, eller högre, där det behövs för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten?

89 procent av de svarande kommunerna har angett att de tillämpar krav på hög skydds nivå eller högre där det behövs, för att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten. Flera kommuner har tagit fram riktlinjer för bedömning och tillämpning av skydds nivå. Utgångspunkten för hög skydds nivå varierar mellan kommunerna. Den kan exempelvis vara vattnets status och känslighet, närhet till sjöar och vattendrag eller om avloppet ligger i anslutning till dricksvattenförsörjning eller vattenskyddsområde.

Karta 4. Tar kommunen hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsynen av enskilda avlopp enligt åtgärd 4?

Karta 5. Tillämpar kommunen krav på hög skyddsnivå, eller högre, där det behövs för att uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten?

Åtgärd 5c – tillsyn av vattenskyddsområden

Åtgärd 5c.

Kommunerna ska bedriva systematisk och regelbunden tillsyn över vattenskyddsområden.

För att säkerställa att syftet med vattenskyddsområdet uppnås är tillsyn en förutsättning. Det handlar till exempel om att se till att området skyltas, att meddelade förbud och förelägganden efterlevs, kontrollera att verksamhetsutövare söker nödvändiga tillstånd och att följa upp att villkor i tillstånd efterlevs. Tillsynsansvaret kan ligga hos både kommun och länsstyrelse.

Utifrån kommunernas tillsynsplan och behovsutredning enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13) framgår det att kommunerna totalt har 1 254 tillsynsobjekt kopplade till dricksvattenskydd. Vidare framgår det att tillsynen av vattenskyddet för de allmänna vattentäkterna endast har uppgått till 54 procent av det behov man angett i behovsutredningen för 2018 medan tillsynen av den enskilda vattenförsörjningen endast uppgått till 37 procent av det behov som kommunerna angett. Se *tabell 8* (sida 84). Sammanställning av antal tillsynsobjekt, tillsynsbehov och genomförd tillsyn utifrån kommunernas tillsynsplan och behovsutredning enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13).

Dricksvattenskydd och vattenuttag (åtgärd 5a, 5b, 5e)

Åtgärd 5a – inrätta vattenskyddsområden

Åtgärd 5.

Kommunerna ska säkerställa ett långsiktigt skydd för den nuvarande och framtida dricksvattenförsörjningen. Kommunerna behöver särskilt:

- a) anordna erforderligt skydd för allmänna och enskilda dricksvattentäkter som försörjer fler än 50 personer eller där vattentäktens uttag är mer än 10 m³/dygn
- b) göra en översyn av vattenskyddsområden som inrättats före miljöbalkens införande och vid behov revidera skyddsområdets avgränsningar och tillhörande föreskrifter så att tillräckligt skydd uppnås,
- e) säkerställa att tillståndspliktiga allmänna yt- och grundvattentäkter har tillstånd för vattenuttag.

Åtgärdsprogrammet ska innehålla åtgärder för inrättande av vattenskyddsområden eller åtgärder för att på annat sätt skydda dricksvatten enligt 6 kap. 5 § vattenförvaltningsförordningen. Vattenskyddsområde med föreskrifter är ett effektivt verktyg för att skydda dricksvatten från markanvändning och verksamheter som kan påverka dricksvattenkvaliten negativt.

Vattenskydd för allmänna vattentäkter

Av rapporteringen framgår att det finns totalt 1 590 kommunala vattentäkter i Sverige, fördelat på de 260 kommuner som svarat. Av dessa har 1 089 ett vattenskyddsområde. En stor del av kommunerna svarar också att det pågår eller planeras arbete med att ta fram vattenskyddsområde för de vattentäkter som saknar skydd. I likhet med tidigare år skriver många kommuner att förslag på vattenskyddsområden har lämnats till länsstyrelsen för fastställande men att de ännu inte är handlagda där.

Nedan följer exempel från några kommuner på hur de arbetar med frågan.

Haninge kommun: Inga vattentäkter saknar skydd men några föreskrifter är gamla och där pågår revidering.

Region Gotland: Systematiskt arbete sker enligt Vision och strategi för Gotlands VA-försörjning 2030, VA-plan för Gotland samt delplan Vattenskyddsplan för Gotland. Arbete med att ta fram vattenskyddsområde prioriteras för de områden där kapacitet, behov med mera är utrett.

Gislaveds kommun: I samband med uppdatering av befintliga vattenskyddsområdet tas även fram nya vattenskyddsområden för de vattentäkter som saknar skydd.

Vattenskydd för enskilda vattentäkter

Bland de 260 kommuner som svarat på enkäten finns sammanlagt 1 030 enskilda vattentäkter. Av dessa uppges 215 ha skydd i form av ett vattenskyddsområde. Många kommuner anger att de inte vet hur många enskilda vattentäkter som finns i kommunen. Det finns ett behov av att inventera detta men ofta saknas resurser. Flera kommuner svarar att skyddsarbetet också består av att arbeta med tillsyn, information, skyltning, provtagning och kartläggning av de enskilda vattentäkterna. Några kommuner lyfter svårigheter med att skydda enskilda vattentäkter och efterlyser vägledning. Till exempel skriver Herrljunga kommun: ”Vi saknar lagstöd för att kräva att privata aktörer inrättar vattenskyddsområde, men upplyser årligen ansvariga företag om riskerna med att inte ha ett sådant skydd”.

Nedan följer exempel på hur några kommuner arbetar med frågan:

Älvdalens kommun: Kommunen har en åtgärd i vatten och avlopp (VA)-planen att skydda större enskilda vattentäkter där det finns ett behov. En inventering har genomförts under 2019. En prioriteringslista kommer tas fram för de täkter där ett behov av skydd föreligger.

Åre kommun: Kommunen har tittat på hur andra kommuner har drivit projekt för att införa vattenskyddsområden för de mindre anläggningarna som omfattas av dricksvattenföreskrifterna. Kommunen anser att det inte verkar helt enkelt att ordna skydd. Vem ska stå för kostnaden för att ta fram förslag på föreskrifter, kommunen eller huvudmannen? I dessa fall är huvudmannen oftast en förening med begränsade ekonomiska resurser. Kommunen har dock uppmärksammat frågan och ska se om det kan lyftas i kommunens utvecklingsplan för 2021-2023.

Kungsörs kommun: De största vattenverken har regelbunden tillsyn oavsett om de är kommunala eller enskilda: mindre vattenverk lämnar i regel in vattenprov.

Vattenskydd för framtida vattentäkter

På vattenmyndigheternas fråga om det finns utpekade framtida vattentäkter i kommunen, exempelvis i regional vattenförsörjningsplan, vattenplan eller motsvarande, svarar 94 av 260 kommuner ja. 154 kommuner svarar nej och tolv kommuner svarar inte på den här frågan.

Många kommuner arbetar med att se över och skydda framtida vattentäkter på olika sätt. Flera kommuner ansöker om vattenuttag för utpekade framtida vattentäkter. Andra lyfter in dem i lokala vattenförsörjningsplaner, VA-planer och översiktsplaner. En del kommuner arbetar med att inrätta vattenskyddsområde för potentiella framtida vattentäkter.

Nedan följer några exempel på hur kommuner arbetar med frågan.

Faluns kommun: En gemensam vattenförsörjningsplan för Falun och Borlänge ska tas fram. Under 2019 sammanställs underlag för planen. I planen kommer det framgå vilka vattenresurser som måste säkerställas samt vilka de nuvarande och framtida vattenbehoven är.

Borås kommun: Borås energi och miljö, ett kommunalt bolag för vatten, värme och avfall, håller på att utreda alternativa möjligheter för att täcka Borås stads framtida behov av vatten.

Hagfors kommun: I arbetet med säkert dricksvatten, klimatanpassning med mera, har frågorna kring reservvattentäkter ingått. I dagsläget ser kommunen dock inte att behov kan väntas uppstå under den överskådliga framtiden. De anser dock att det är viktigt att regelbundet kontrollera att de förutsättningar som ligger till grund för den bedömningen inte ändras.

Åtgärd 5b – översyn och revidering av vattenskyddsområden

Många av de befintliga vattenskyddsområdena inrättades för 30-50 år sedan med dåvarande lagstiftning och utifrån den tidens kunskap om exempelvis föroreningar och dess spridning. För dessa områden behövs en översyn och vid behov en revidering av vattenskyddsområdets utbredning och föreskrifternas relevans, så att syftet med skyddet uppnås.

Av rapporteringen framgår det att 130 av de svarande kommunerna har gjort en översyn av vattenskyddsområden som är beslutade före miljöbalkens ikraftträdande. Vidare framgår det att 84 procent av dessa kommuner bedömer att vattenskyddsområden är i behov av revidering. För många kommuner är det ett pågående arbete. Arbetet med att inrätta vattenskyddsområde är omfattande och många kommuner anger att de behöver prioritera skyddsarbetet. Flera kommuner skriver att de först prioriterar de vattentäkter som helt saknar skyddsområde. Många prioriterar också de större vattentäkterna i första hand.

Nedan följer några exempel på hur kommuner arbetar med frågan.

Arvidsjaur kommun: Revidering pågår. Tre områden ligger för antagande hos länsstyrelsen. Arbeta pågår med tre nya. Vattenskyddsområden i tätorten påbörjas 2020.

Nynäshamns kommun: Nya vattenskyddsområden med vattenskydds föreskrifter beslutades 2019.

Ockelbo kommun: Arbeta pågår med att ta fram en prioriteringsordning för arbete med vattenskyddsområde för samtliga vattentäkter, både att inrätta nya och förnya äldre.

Åtgärd 5e – tillstånd till vattenuttag

Problem med vattentillgång till följd av låga grundvattennivåer har blivit allt vanligare. Med ökad konkurrens om vatten är det viktigt att vattenproducenten har tillstånd för sitt dricksvattenuttag, särskilt i områden där tillgången på vatten minskat. Av de svarande kommunernas 1 590 aktiva vattentäkter har 734 tillstånd för vattenuttag. Av de svarande kommunerna anger 119 att arbete pågår eller planeras för att säkerställa tillstånd till vattenuttag för kommunens vattentäkter. Flera kommuner skriver att tillstånd till vattenuttag för vattentäkterna hanteras parallellt med att vattenskyddsområde inrättas.

Nedan följer några exempel på hur kommunerna arbetar med vattenuttag.

Vetlanda kommun: Prioriterad utredning pågår för vattenförsörjning till Vetlanda verksamhetsområde inklusive tillstånd till vattenverksamhet. För övriga verksamhetsområden prioriteras vattenuttagen i storleksordning.

Umeå kommun: I projektet om översyn av vattenskyddsområden kommer inrättande och revidering att ske av vattenskyddsområden. Kommunen avser att i samband med detta söka tillstånd för vattenuttag där sådant tillstånd saknas. Miljö- och hälsoskyddsnämnden kommer i egenskap av tillsynsmyndighet i frågan att påtala för de privata huvudmännen att göra samma sak.

Söderköpings kommun: Det finns noterat i en förstudie som gjorts för behov av inrättande eller revidering av vattenskyddsområden (VSO) samt vattendomar. Kommunen behöver i första hand satsa på att skapa och revidera VSO och därefter gå vidare med att skaffa tillstånd för uttag.

Fysisk planering (åtgärd 5d, 6)

Åtgärd 5d – regionala vattenförsörjningsplaner i översiktsplanen

Åtgärd 5.

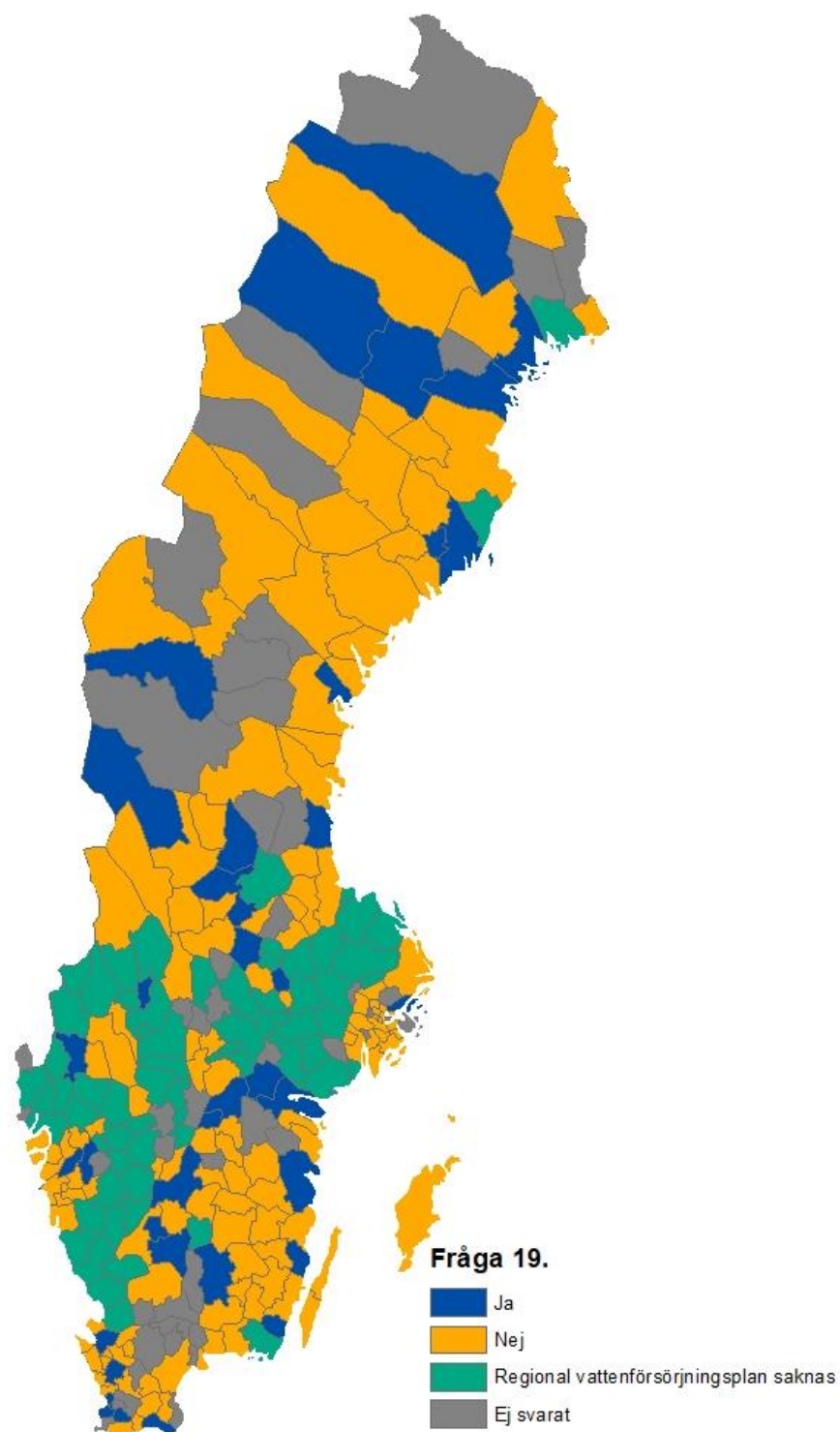
Kommunerna ska säkerställa ett långsiktigt skydd för den nuvarande och framtida dricksvattenförsörjningen. Kommunerna behöver särskilt:

d) uppdatera översiktsplanerna med regionala vattenförsörjningsplaner,

En viktig del i samhällsplaneringen är att säkerställa områden för dricksvattenförsörjning. De regionala vattenförsörjningsplanerna är ett betydelsefullt underlag för det arbetet. Genom att arbeta in underlag från de regionala vattenförsörjningsplanerna i översiktsplaner synliggörs viktiga dricksvattenförekomster och skyddet av dem kan beaktas i planeringen. På vattenmyndighetens fråga om kommunen har inarbetat den regionala vattenförsörjningsplanen i översiktsplanen enligt åtgärd 5d, svarar 16 procent av de svarande kommunerna ja och 54 procent nej. Resterande 30 procent svarar att regional vattenförsörjningsplan saknas. Flera kommuner skriver dock att vattenförsörjningsplanerna kommuner att inarbetas i översiktsplanen då den aktualiseras.

Utöver att ingå i översiktsplanerna används de regionala vattenförsörjningsplanerna framförallt som underlag för kommunens vattenplaner, VA-planer, VA-policyer eller motsvarande (se *figur 4*). Arjeplogs kommun svarar att kommunens översiktsplan omfattar vattenförsörjningsplanen och denna är väl inarbetad i översiktsplanen. Sundsvalls kommun skriver att den regionala planen togs fram efter nuvarande översiktsplan och VA-plan. När dessa revideras kommer den regionala vattenförsörjningsplanen inarbetas. Inom ramen för VA-planen tas en kommunal vattenförsörjningsplan fram. Söderköpings kommun menar att den övergripande vattenförsörjningsplanen för Östergötlands län ligger på en sådan nivå att den är svår att arbeta in i kommunens övriga dokument och att den egna VA-planen är ett bättre underlag för kommunens vattenförsörjning än den regionala planen. Faluns kommun skriver att länsstyrelsen fortfarande arbetar med att ta fram den regionala vattenplanen.

Karta 6. Har kommunen inarbetat den regionala vattenförsörjningsplanen i översiktsplanen enligt åtgärd 5d?

Figur 4. Hur används den regionala vattenförsörjningsplanen i kommunens översikts- och detaljplanering? Flera svarsalternativ har varit möjliga

Åtgärd 6 – miljö kvalitetsnormer i den fysiska planeringen

Åtgärd 6.

Kommunerna ska genomföra sin översikts- och detaljplanering samt prövning enligt plan- och bygglagen så att den bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Enligt 3 kap. 5 § plan- och bygglagen ska det i översiktsplanen framgå hur kommunen avser att följa gällande miljö kvalitetsnormer. Länsstyrelserna ska vägleda kommunerna gällande tillämpningen av miljö kvalitetsnormerna för vatten när översiktsplaner tas fram och Boverket ska i sin tur ge länsstyrelserna vägledning.

Har kommunen genomfört en miljöbedömning av gällande översiktsplan där man tagit med miljö kvalitetsnormer för vatten?

Av kommunerna svarar 75 procent att de gjort en miljöbedömning av översiktsplanerna vilket är en ökning från tidigare år. Marks kommun skriver att miljöbedömningen för översiktsplanen anges i dess första del. Kommunen betonar i denna plan vikten av att MKN inte får överskridas. Bland annat planeras ny bebyggelse så att den kan anslutas till

kommunalt VA. Strategier finns för ökad kollektivtrafik med mera. Det finns också strategier för hållbara vatten-, avlopps- och dagvattenlösningar.

Många kommuner svarar att miljöbedömningen med avseende på MKN för vatten finns med som en del i miljökonsekvensbeskrivningen av översiktsplanen.

Stockholms stad rapporterar att frågor om miljökvalitetsnormer för vatten uppmärksammades redan i arbetet med stadens förra översiktsplan som antogs 2010. I gällande översiktsplan som antogs 2018 har fokus varit att säkerställa att frågor kring vattenkvalitet, dagvattenhantering och sårbarheter kopplat till ett förändrat klimat tas om hand.

Vattenfrågorna ingår i redovisningen av allmänna intressen, vilka utgörs av tematiska frågor som är viktiga för stadens fortsatta utveckling. För dessa finns även planeringsinriktningar som ska fungera som stöd för kommande planering. Vattenfrågorna ingår härigenom i den lagstadgade miljöbedömningen av översiktsplanen, vilken integrerats i en bredare hållbarhetsbedömning.

Har kommunen tagit hänsyn till eventuella åtgärdsbehov som finns i Vatteninformationssystem Sverige (VISS) för de vattenförekomster som berörs av gällande översiktsplan?

Bland kommunerna anger 52 procent att de tagit hänsyn till åtgärdsbehoven i VISS för gällande översiktsplan. Ett exempel är Eksjö kommun som skriver att vattenförekomster med måttlig eller otillfredsställande status listas och de planerade åtgärderna (enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram) finns listade i gällande översiktsplan. Även grundvattenförekomster som riskerade att inte uppnå god kemisk status 2015 finns med i översiktsplanen.

Har kommunen tagit hänsyn till miljökvalitetsnormerna för vatten för vattenförekomster och avrinningsområden som berörs av översiktsplanen?

Av de svarande kommunerna anger 70 procent att de tagit hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten när det gäller vattenförekomster och avrinningsområden som berörs av översiktsplanen.

Vänersborgs kommun skriver att: ”Av kommunens översiktsplan framgår att det ska skapas hållbara dagvattenlösningar. I översiktsplanens aktivitetslista som pekar ut behov av uppföljande arbete kopplade till kommunens översiktsplan. Bland annat ska kommunen följa upp arbetet med sin Blå plan genom att ta fram en handlingsplan för det fortsatta arbetet med vattenfrågor och uppfyllande av EU:s ramdirektiv för vatten. Vissa vattenförekomster finns redovisade i översiktsplanens underlagsdel som ekologiskt särskilt känsliga och kräver särskild hänsyn vid planering. Av kommunens rekommendationer för dagvatten får inte utsläpp av dagvatten bidra till att Miljökvalitetsnormer för vattenförekomster försämrats eller inte uppnås. För ”övrigt vatten” ska en bedömning utifrån recipientens kemiska och biologiska värden göras. Förorenat dagvatten ska inte ledas direkt ut i vattendrag utan föregående rening.”

Har kommunen gjort andra insatser kopplade till arbetet med gällande översiktsplan, för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten?

Det är 46 procent av kommunerna som rapporterar att andra insatser har gjorts för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten i översiktsplanen. Många kommuner ger exempel på arbete med dagvattenfrågor, både strategiskt arbete och konkreta åtgärder.

Ett exempel är Solna stad där man har implementerat stadens nya dagvattenstrategi samt tagit fram lokala åtgärdsprogram för stadens samtliga vattenförekomster. Flens kommun har tagit fram ett natur- och vattenvårdsprogram i syfte att arbeta tydligare och mer målinriktat när det gäller frågorna.

I Västerås kommun arbetar man med framtagande av ett handläggarstöd för miljö kvalitetsnormer riktat till handläggare inom fysisk planering, prövning och tillsyn. Syftet är att underlätta bedömningar av hur miljö kvalitetsnormer berörs. Stödet riktar sig till alla nivåer av fysisk planering, med särskilt fokus på fördjupningar av översiktsplanen och detaljplaner.

Har kommunen gjort andra insatser kopplade till detaljplanearbetet för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten?

Det är 76 procent av kommunerna som rapporterar att andra insatser har gjorts för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten i detaljplanearbetet. Ett exempel är Tomelilla kommun som skriver att de vid genomförande av detaljplaner anlägger fördröjningsmagasin med trög avledning av dagvatten, via gräs- och rotzoner som tar upp föroreningar i regnvatten. Värnamo kommun anger att de tar fram dagvattenutredningar för detaljplaner som berör vattenförekomster. I utredningarna föreslår kommunen åtgärder i planen så att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Dagvatten och vatten- och avloppsvattenplaner (åtgärd 7, 8)

Åtgärd 7 – vatten- och avloppsvattenplaner

Åtgärd 7.

Kommunerna ska upprätta och utveckla vatten- och avloppsvattenplaner för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

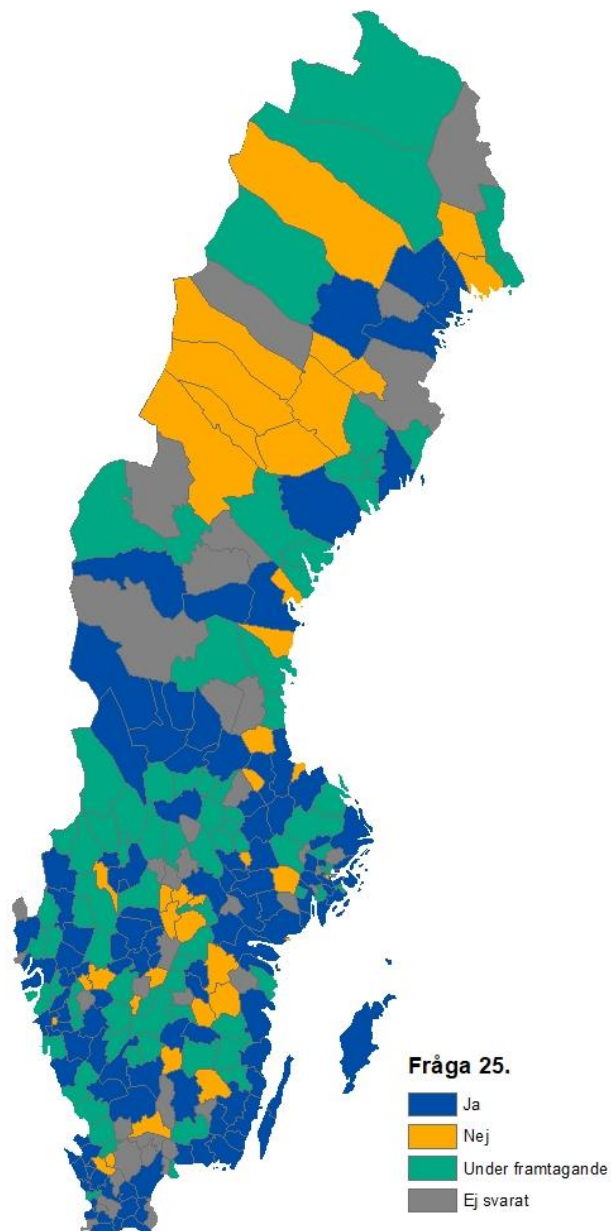
På vattenmyndigheternas fråga om kommunen har en vatten- och avloppsvattenplan i enlighet med åtgärd 7, svarar 123 kommuner ja och 89 svarar att de har en plan under framtagande. Det är en ökning från 2018 då 109 kommuner svarade ja och 86 svarade att de hade en plan under framtagande.

Av de kommuner som svarat ja eller att planen är under framtagande på frågan ovan, svarar 175 kommuner att de tagit hänsyn till miljökvalitetsnormer för berörda vattenförekomster vid framtagandet av vatten- och avloppsvattenplanen. Många kommuner ger exempel på hur de använder sig av miljökvalitetsnormer för vatten i prioritering av insatser och åtgärder kopplat till vatten- och avloppsvattenplaner, till exempel inför utbyggnad av kommunalt VA, dagvattenåtgärder och tillsynsplaner. Ett exempel är Västerås som beskriver att de har en handlingsplan för yt- och grundvatten som är som ett paraply över ytterligare VA-planer, VA-utvecklingsplan samt handlingsplan för dagvatten. Handlingsplanen för yt- och grundvatten tar utgångspunkt i åtgärdsprogrammet och MKN för kommunens vatten och har mål formulerade kring detta. Västerås har en VA-utvecklingsplan för hantering av VA utanför verksamhetsområdet, planen är för närvarande under revidering. Vidare finns en saneringsplan för spillvattensystemet. Båda dessa syftar till att minska utsläpp av avloppsvatten som har en negativ effekt på MKN och öka förutsättningarna att uppnå god status i vattenförekomsten.

Åstorps kommun skriver att åtgärder enligt åtgärd 7 inkluderas i arbetet med saneringsplaner för spillvattensystemen och i arbetet med både dagvattenpolicy och dagvattenplan.

För 48 procent av de kommuner som svarade ja på att de har en vatten- och avloppsvattenplan i enlighet med åtgärd 7 omfattar planen vattenförsörjningen för hela kommunen. Samtidigt anger 33 procent att de har en plan som endast omfattar kommunal VA-försörjning enligt lagen om allmänna vattentjänster (2006:412).

Karta 7. Har kommunen en vatten- och avloppsvattenplan i enlighet med åtgärd 7?

Åtgärd 8 – dagvattenplaner

Åtgärd 8.

Kommunerna ska utveckla planer för hur dagvatten ska hanteras inom kommunen med avseende på kvantitet och kvalitet. Dagvattenplanerna ska bidra till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Av de kommuner som besvarat enkäten anger 42 procent att de har en plan, strategi, policy eller liknande för hantering av dagvatten, i syfte att begränsa utsläpp till vattenmiljöer. 29 procent av kommuner skriver att de har en sådan plan under framtagande, se karta nedan

Söderhamns kommun skriver att arbetet med framtagandet av en strategi har bedrivits i ett avslutat EU-projekt, "Iwater", som är klart och nuvarande EU-projekt, "HEAwater", och "NOAH" som delar i dagvattenstrategins genomförandeplan.

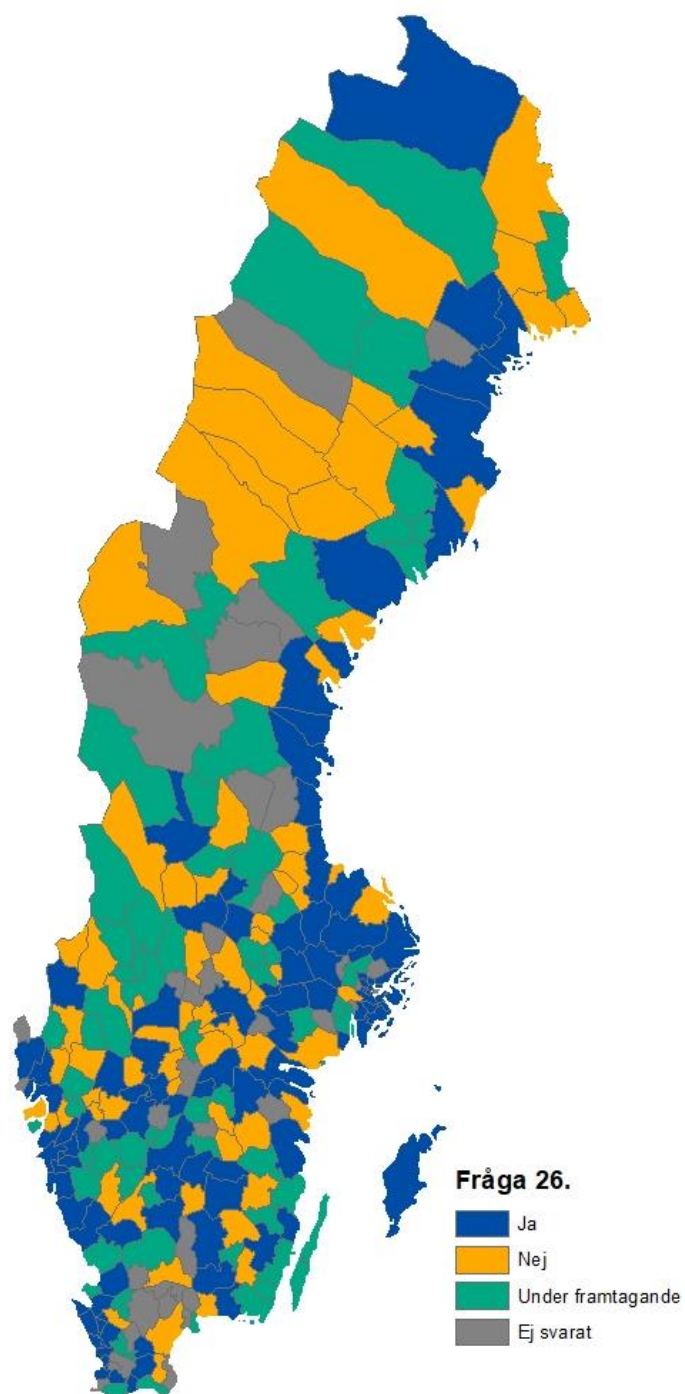
Lerums kommun svarar att de har en handbok med checklistor för varje skede från översiktplanering till drift och underhåll. I strategin ställs krav på rening av dagvatten utifrån MKN. Växjö kommun anger att deras VA-policy omfattar även dagvattenfrågor och anger övergripande riktlinjer för arbetet med dagvatten. Växjö kommun har även en dagvattenhandbok som används av tjänstepersoner vid planering (översiktsplan, planprogram, detaljplan), vid utformning av nya dagvattenanläggningar, vid myndighetsutövning och rådgivning till aktörer i samhället.

Har miljö kvalitetsnormer för berörda vattenförekomster beaktats vid framtagandet av dagvattenplan, -strategi eller -policy?

Av de kommuner som har svarat ja på frågan har 80 procent svarat att de har beaktat miljö kvalitetsnormerna vid framtagandet.

Ett exempel är Hagfors kommun. De skriver att kommunens dagvattenkartläggning för Hagfors tätort som gjorts under året, togs fram i syfte att ta fram en åtgärdsplan för att förbättra miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Karta 8. Har kommunen en plan, strategi, policy eller liknande för hantering av dagvatten i syfte att begränsa utsläpp till vattenmiljöer?

Åtgärd NY – dioxiner

Åtgärd NY, dioxiner.

Kommunerna ska verka för att minska utsläppen av dioxiner och dioxinlika föreningar från småskalig förbränning.

Åtgärden ska genomföras i samverkan med Naturvårdsverket och Energimyndigheten.

Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

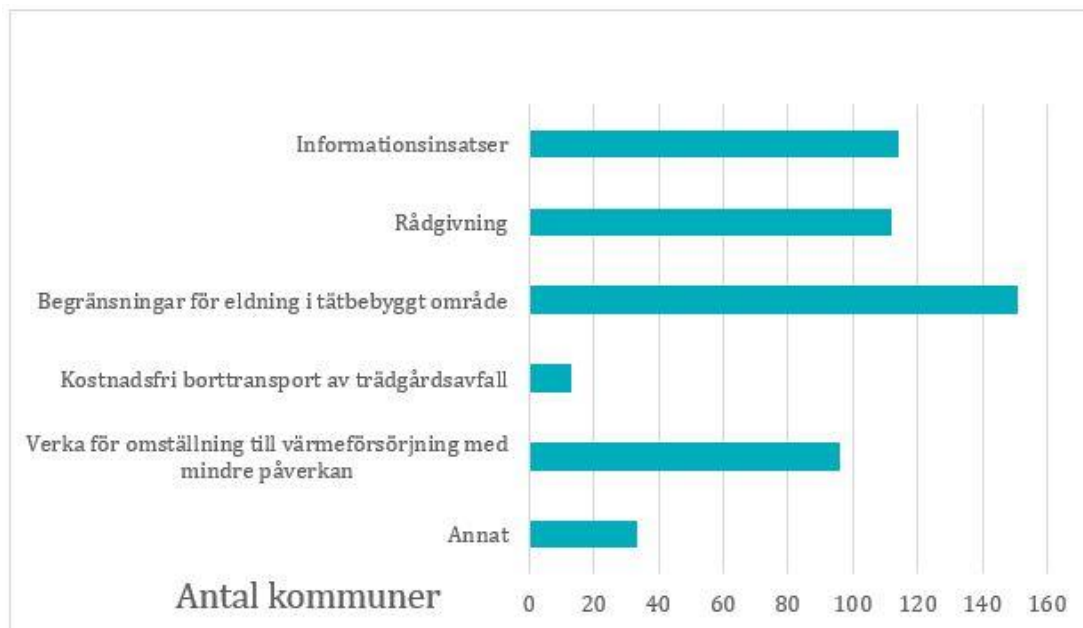
Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Åtgärden är ett tillägg enligt Åtgärdsprogram 2018-2021 för nya prioriterade ämnen i ytvatten och PFAS i grundvatten.

I enkäten till kommunerna ställs frågan ”Har kommunen verkat för att minska utsläppen av dioxiner och dioxinlika föreningar från småskalig förbränning genom till exempel:

- Informationsinsatser
- Rådgivning som främjar lägre utsläpp av dioxiner och andra luftföroreningar
- Begränsningar för eldning av trädgårdsavfall inom detaljplanelagt och tätbebyggt område
- Erbjuda kostnadsfri borttransport av trädgårdsavfall inom detaljplanelagt och tätbebyggt område
- Verka för en omställning till värmeförsörjning som ger mindre utsläpp, till exempel centraliserade fjärrvärmesystem eller små kraftvärmeverk.
- Annat”

Figur 5. Insatser för att minska dioxinutsläpp bland kommuner.

Många kommuner skriver att kommunens energirådgivare arbetar löpande med frågan om värmekällors miljöpåverkan och att kommunen arbetar med Naturvårdsverkets kampanj ”Tänd i toppen”.

Nedan följer några exempel på hur kommunerna arbetar med frågan.

Halmstads kommun: Kommunens konsument- och energirådgivning arbetar med att informera om fastbränslekällors negativa effekter för hälsa och miljö. Rådgivning för exempelvis solceller, fjärrvärme etcetera är framträdande. Kommunen erbjuder trädgårdstunna för trädgårdsavfall men det är inte kostnadsfritt.

Dorotea kommun: Inom Dorotea kommun har de flesta konverterat till olika former av värmepumpar eller fjärrvärme. Få som eldar i dag med ved för uppvärmning.

Åsele kommun: Vid uppmärksammas bristfällig vedeldning görs riktade informationsinsatser. Kommun försöker genom informationsinsatser minska den enskilda avfallsförbränningen och vid uppmärksammas enskild avfallsförbränning vidta åtgärder.

Botkyrka kommun: En mycket stor andel av Botkyrkas tätortsbebyggelse är ansluten till fjärrvärme. I den fysiska planeringen verkar kommunen för att ny bebyggelse ska anslutas.

Sävsjö kommun: Informationsbroschyr skickas till alla nyinstallerade kaminer, pannor etcetera. Anslutning till fjärrvärme sker fortlöpande i takt med utbyggnad av nätet.

Foto: Ana Tronholm